

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΚΟΛΥΜΕΝΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ (866-1025)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2019

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΚΟΛΥΜΕΝΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ (866-1025)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2019

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητής Βυζαντινής Ιστορίας και Ιστορίας της Μεσαιωνικής Ευρώπης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, Καθηγητής Βυζαντινής Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

ΑΛΕΞΑΚΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, Καθηγητής Βυζαντινής Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Εικόνα εξωφύλλου: Ο Βασίλειος Α΄ κατά την είσοδό του στην Κωνσταντινούπολη, έξω από τη μονή του Αγίου Διομήδη, *Matritensis Vitr. gr.* 26-2, *f.* 83v, β΄ μισό 12ου αιώνα, Biblioteca nacional de España.

*Στὸν δημιουργὸ μου,
τον πατέρα μου Βασίλειο*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σ. 9
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	σ. 11
ΜΕΡΟΣ Α΄	
ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ	σ. 15
ΜΕΡΟΣ Β΄	
ΟΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 846-1025	σ. 48
ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΝΕΑΡΕΣ	σ. 61
ΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ	σ. 83
ΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ: ΑΝΕΓΕΡ- ΣΗ/ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΝΑΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΩΝ	σ. 87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σ. 94
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σ. 97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	σ. 104

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στην μακραίωνη ιστορία της γνώρισε περιόδους ακμής και περιόδους κάμψης. Η εμφάνιση του Βασιλείου Α΄ στην Κωνσταντινούπολη συμπίπτει με το τέλος της Εικονομαχίας και την ανατολή μιας νέας εποχής. Ο Βασίλειος κατάφερε να επικρατήσει, βάζοντας τέλος στη Δυναστεία του Αμορίου και δημιουργώντας τη Μακεδονική Δυναστεία, η οποία μέχρι τον Βασίλειο Β΄ έφτασε στο απόγειο της δύναμής της. Βέβαια, στα διακόσια χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ των δύο Βασιλείων, κατόρθωσαν να εισχωρήσουν στη Μακεδονική Δυναστεία και να αναδειχθούν αυτοκράτορες τρεις άνδρες που δεν είχαν συγγενικούς δεσμούς με τους Μακεδόνες και προέρχονταν από την στρατιωτική τάξη της αυτοκρατορίας.

Οι δύο ανώτεροι λειτουργοί του Βυζαντίου, ο αυτοκράτορας και ο πατριάρχης, διαδραμάτιζαν σημαίνοντα ρόλο στη διοίκηση της αυτοκρατορίας. Πολλές φορές παρατηρήθηκε το φαινόμενο οι πατριάρχες να υπερέχουν των αυτοκρατόρων και άλλες πάλι να παραγκωνίζονται από αυτούς. Ωστόσο, η συνεργασία των δύο πυλώνων της αυτοκρατορίας κρίθηκε απαραίτητη για την επιβίωση και την προάσπιση των συμφερόντων της.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι, αρχικά, να παρουσιαστούν στο πρώτο μέρος οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής Δυναστείας και το πως αυτοί άσκησαν την αυτοκρατορική τους εξουσία σε όλους τους τομείς. Στο δεύτερο μέρος θα αναλυθεί η εκκλησιαστική πολιτική των αυτοκρατόρων. Πιο συγκεκριμένα, θα επισημανθούν οι λόγοι που οδήγησαν τους αυτοκράτορες στην επιλογή του εκάστοτε πατριάρχη, οι σχέσεις μεταξύ των δύο αυτών ανδρών και πως, εν τέλει, άσκησαν οι πατριάρχες την εξουσία τους. Εν συνεχεία, θα αναφερθούν και θα αναλυθούν οι εκκλησιαστικές *Νεαρές* που εξέδωσαν οι Μακεδόνες αυτοκράτορες, που αφορούσαν τόσο όλους τους υπηκόους, όσο και εκείνους που κατείχαν κάποιο ιερατικό αξίωμα. Επιπρόσθετα, θα γίνει λόγος στα αυτοκρατορικά έγγραφα και τα προνόμια που παραχωρήθηκαν για πρώτη φορά από αυτοκράτορες στον Άθω. Ακόμη, θα παρουσιαστεί το οικοδομικό έργο των αυτοκρατόρων σε σχέση με τις ανεγέρσεις ή ανακαινίσεις ναών και μονών, τόσο μέσα στην Κωνσταντινούπολη, όσο και στα περίχωρά της. Στο τέλος, θα παρατεθούν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παραπάνω μελέτη και η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Το θέμα της μελέτης αυτής προέκυψε ύστερα από δική μου επιθυμία, την οποία στήριξαν τόσο ο επόπτης μου, κύριος Παναγιώτης Αντωνόπουλος, όσο και οι καθηγητές κύριοι Χρήστος Σταυράκος και Αλέξανδρος Αλεξάκης, που πρόθυμα θέλησαν να συμπεριληφθούν στην εξεταστική επιτροπή μου και τους ευχαριστώ για αυτό. Επίσης, οφείλω θερμές ευχαριστίες στον καθένα ξεχωριστά, καθώς ο επόπτης μου κύριος Αντωνόπουλος με στήριξε όλα τα χρόνια των προπτυχιακών μου σπουδών και ενθάρρυνε την επιλογή μου να λάβω μέρος στις

εξετάσεις του μεταπτυχιακού μας προγράμματος. Ακόμη, τον ευχαριστώ για την καθοδήγηση της εργασίας και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε για την πραγματάωσή της. Επιπλέον, ευχαριστώ τον κύριο Σταυράκο, που στήριξε την επιλογή μου να μεταβώ στο Münster της Γερμανίας και εγγυήθηκε για εμένα στην κύριο Michael Grünbart, ώστε να έχω πρόσβαση στο Ινστιτούτο Βυζαντινών Σπουδών. Επιπρόσθετα, ευχαριστώ τον κύριο Αλεξάκη, που αφιέρωσε μέρος του χρόνου του στην διόρθωση και εν τέλει την εξέταση της παρούσας μελέτης. Τέλος, ευχαριστώ τον κύριο Grünbart, αλλά και όλα τα μέλη του Ινστιτούτου που με βοήθησαν κατά την παραμονή μου στο Münster να αξιοποιήσω τη βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου, προχωρώντας σημαντικά την εργασία μου, αλλά και να προσαρμοστώ ταχύτατα στην πόλη.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω από τα βάθη της καρδιάς μου τους γονείς μου Βασίλειο και Μαίρη και τον αδελφό μου Δημήτρη, που στήριξαν με χαρά την επιλογή μου να σπουδάσω Ιστορία και Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και να συνεχίσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές στο οικείο τμήμα στη Βυζαντινή Ιστορία. Επίσης, ευχαριστώ τον υποψήφιο διδάκτορα Βυζαντινής Ιστορίας του τμήματός μας, κύριο Χρήστο Αγγελόπουλο για την στήριξή του και τον χρόνο που αφιέρωσε να ακούσει τους προβληματισμούς μου για την πραγμάτωση της εν λόγω εργασίας. Τέλος, ευχαριστώ βαθύτατα τις φίλες μου κυρίες Βίκυ Κουτσού, Μαίρη Τριχιά και Ιωάννα Καραστάθη, για την ηθική και υλική υποστήριξή που μου προσφέρουν τόσα χρόνια.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DOP	<i>Dumbarton Oaks Papers</i>
ΕΕΒΣ	Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
EIE/IBE	Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών
GOTR	<i>Greek Orthodox Theological Review</i>
JGR	<i>Jus Graecoromanum</i> , Τόμοι Α'-Η', Ι. Ζέπος – Π. Ζέπος (επιμ.), Scientia Aalen, (Darmstadt, 1962, ανατύπωση).
JÖB	<i>Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik</i>
MIET	Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
ODB	<i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i> , Τόμοι I-III, A. Kazhdan et als (eds.), (New York – Oxford, 1991).
PMBZ, 1	<i>Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit, 1. Abteilung (641-867)</i> , Τόμοι I-VI, F. Winkelmanns et als (eds.), (Berlin – New York, 1998-2002).
PMBZ, 2	<i>Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit, 2. Abteilung (867-1025)</i> , Τόμοι I-VIII, F. Winkelmanns et als (eds.), (Berlin – New York, 2002-2009).
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Έγκυκλοπαιδεία, Τόμοι 1-12, Α. Ματτίνο (επιμ.), (Αθήνα, 1962-1968).

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Ἦν μὲν προθυμία καὶ ἔφεσις ἐκ πολλοῦ ἐμπειρίαν πραγμάτων καὶ γνώσιν ταῖς τῶν σπουδαιοτέρων ἐμφυτεῦσαι διανοαίαις διὰ τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀθανάτου τῆς ἱστορίας στόματος, καὶ ἐβουλόμην, ἂν ἄρα οἷός τε ὦ, τοῦ σύμπαντος τῆς ἐν Βυζαντίῳ Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς χρόνου τῶν τε αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν καὶ ὑποστρατήγων καὶ τῶν καθ' ἕκαστα τὰς ἀξιολογωτέρας τῶν πράξεων ἀναγράψασθαι.¹

Την περίοδο που στην Κωνσταντινούπολη αυτοκράτορας ήταν ο Μιχαήλ ο Γ' (842-867) ξεκίνησε καταγόμενος από το θέμα της Μακεδονίας ο Βασίλειος, ο οποίος είχε γεννηθεί περί το 830-836, στην περιοχή της Θράκης και είχε μεγαλώσει σε πλήρη ένδεια. Στην πραγματικότητα, ο Βασίλειος ήταν αρμενικής καταγωγής, ενώ μετά το θάνατό του υποστηρίχθηκε πως καταγόταν από την περιφημη γενιά των Αρσακιδών. Έτσι, μέσω της μετάβασής του στην Κωνσταντινούπολη, ήλπιζε να εξασφαλίσει μια καλύτερη ζωή.²

¹ *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur, Vita Basilii Imperatoris Amplectitur (libri V)*, A. Kambylis (ed.), [CFHB XLII, Series Berolinensis], Walter de Gruyter (Berlin – Boston, 2011), § 1, σ. 8.1-7, στο εξής *Βίος Βασιλείου*.

² *Iosephi Genesii Regum Libri quattuor*, A. Lesmüller-Werner – I. Thurn (eds.), [CFHB XIV, Series Berolinensis], Walter de Gruyter (Berlin – New York, 1978), § 24, σσ. 76.61-77.85, στο εξής Γενέσιος. *Βίος Βασιλείου*, § 7, σσ. 28.1-30.26. *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, I. Thurn (ed.), [CFHB V, Series Berolinensis], Walter de Gruyter (Berlin – New York, 1973), § 1, σσ. 115.56-116.86 και § 4, σσ. 119.77-121.34, στο εξής Σκυλίτζης. *Georgii Monachi, Vitae Imperatorum Recentiorum*, στο *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1838), § 8, σ. 817.10-15, στο εξής *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*. *Leonis Grammatici Chronographia*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1842), σ. 231.1-5, στο εξής Λέων Γραμματικός. *Symeonis Magistri et Logothetae Chronicon*, S. Wahlgren (ed.), [CFHB XLIV/1, Series Berolinensis], Walter de Gruyter (Berlin – New York, 2006), § 8, σ. 235.65-70, στο εξής *Συμεών Μάγιστρος*. *Symeonis Magistri ac Logothetae Annales*, στο *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1838), § 11, σ. 655.19-20 και § 1, σσ. 686.16-687.5, στο εξής *Ψευδο-Συμεών*. VASILIEV A. A., *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, Τόμος Α', μτφρ. Δ. Σαβράμης, Μπεργκαδή, (Αθήνα, 1954), σ. 374, στο εξής *Ιστορία*. ZAKYTHINOS A. Δ., *Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*, (Αθήνα, 1979), σ. 243, στο εξής *Ιστορία*. KAZHDAN A. – CUTLER A., ODB 1, σ. 260. TOUGHER S., *The Reign of Leo VI (886-912): Politics and People*, Brill, (Leiden – New York – Köln, 1997), σσ. 26-27, στο εξής *The Reign of Leo VI*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Βυζαντινή Ιστορία, Β'2 (867-1081)*, Βάνιας, (Θεσσαλονίκη, 1997²), σσ. 14-15, στο εξής *Ιστορία*. PMBZ, 1/1, #832, σσ. 276-281. ΝΤΙΑ Κ., *Πορτραίτα Βυζαντινών*, μτφρ. Α. Εμμανουήλ, Ωκεανίδα, (Αθήνα, 2003), σσ. 180-182, στο

Ο Βασίλειος τέθηκε αμέσως στην υπηρεσία του Θεοφίλου,³ ενός συγγενή του Μιχαήλ Γ', τον οποίο αποκαλούσαν Θεοφιλίτζη, λόγω του μικρού αναστήματός του. Γρήγορα ο Βασίλειος, χάρη στην ασυνήθιστη σωματική του δύναμη και την ψυχική του ανδρεία, κέρδισε το ενδιαφέρον του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', ο οποίος του απένειμε τον τίτλο του πατρικίου και τον διόρισε, αρχικά, ιπποκόμο στο αυτοκρατορικό παλάτι. Επιπλέον, του δόθηκε ως σύζυγος η ευγενικής καταγωγής Ευδοκία Ιγγερίνα⁴ και έγινε παρακοιμώμενος του αυτοκράτορα. Έτσι, ο φιλόδοξος Βασίλειος, με ατσάλινη αποφασιστικότητα και δίχως δισταγμό έβαλε στόχο την ανώτερη εξουσία. Για αυτόν τον λόγο, στις 21 Απριλίου του 866, σκότωσε τον καίσαρα Βάρδα,⁵ θείο του Μιχαήλ Γ', αδελφό της μητέρας του, Θεοδώρας. Επιπρόσθετα, υιοθετήθηκε από τον αυτοκράτορα, δεδομένου πως ο Μιχαήλ ήταν άτεκνος, ενώ, παράλληλα, τιμήθηκε με τον τίτλο του μαγίστρου. Ένα μήνα αργότερα, την ημέρα της Πεντηκοστής, στις 26 Μαΐου του 866 στέφθηκε στην Αγία Σοφία συναυτοκράτορας του Μιχαήλ.⁶

Σε σύντομο διάστημα ο Μιχαήλ Γ', άρχισε να υποπτεύεται πως ο Βασίλειος είχε βάλει στόχο την αυτοκρατορική εξουσία και για αυτό το λόγο, διέταξε να τον σκοτώσουν στο κυνήγι. Ο Βασίλειος, όμως, γλίτωσε και έτσι έθεσε το δικό του σχέδιο σε εφαρμογή, σκοτώνοντας τον μεθυσμένο αυτοκράτορα, στο ανάκτορο του Αγίου Μάμαντος, τα ξημερώματα της 24^{ης} Σεπτεμβρίου του 867.⁷

εξής Πορτραίτα. ΚΙΑΠΙΔΟΥ Ε.-Σ., *Η Σύνοψη Ιστοριών του Ιωάννου Σκυλίτζη και οι πηγές της (811-1057)*, Κανάκη, (Αθήνα, 2010), σσ. 219-220, στο εξής Σύνοψη. OSTROGORSKY G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Τόμος Β', μτφρ. Ι. Παναγόπουλος, Πατάκη, (Αθήνα, 2014, ανανεωμένη έκδοση), σ. 106, στο εξής *Ιστορία*. Σχετικά με τον μύθο για την καταγωγή του Βασιλείου, βλ. MORAVCSIK G., «Sagen und Legenden Über Kaiser Basileios I», *DOP* 15 (1961), σσ. 61-78. KISLINGER E., «Der junge Basileios I. und die Bulgaren», *JÖB* 30 (1981), σσ. 137-150.

³ PMBZ, 1/4, #8221, σσ. 651-652.

⁴ HOLLINGSWORTH A. P. – CUTLER, *ODB* 2, σ. 739. PMBZ, 1/1, #1632, σσ. 520-522.

⁵ HOLLINGSWORTH – CUTLER, *ODB* 1, σσ. 255-256. PMBZ, 1/1, #791, σσ. 261-266.

⁶ Γενέσιος, § 25-26, σσ. 77.86-79.52. *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur (libri I-IV)*, M. Featherstone – J. S. Codoñer (eds.), [CFHB LIII/1, Series Berolinensis], Walter de Gruyter (Berlin – Boston, 2015), IV, § 41-43, σσ. 290.21-294.14, στο εξής *Συνεχιστές. Βίος Βασιλείου*, § 16-18, σσ. 60.18-74.41. Σκυλίτζης, § 11-12, σσ. 127.16-128.40 και § 13, σ. 129.64-68. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 22-23, σσ. 827.11-828.9 και § 24-30, σσ. 828.10-833.6. Λέων Γραμματικός, σσ. 241.13-242.12 και σσ. 245.12-247.3. Συμεών Μάγιστρος, § 31-32, σσ. 247.273-248.292 και § 33-40, σσ. 248.292-253.389. Ψευδο-Συμεών, § 39-40, σ. 675.4-19 και § 40-43, σσ. 675.20-680.3. ΦΕΙΔΑΣ Β. ΙΩ., *Βυζάντιο, Βίος-Θεσμοί-Κοινωνία-Τέχνη*, (Αθήνα, 1985), σ. 67, στο εξής *Βυζάντιο*. NORWICH J. J., *Byzantium: the Apogee*, Penguin Books, (London, 1993²), σσ. 82-84, στο εξής *The Apogee*. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 28-29. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, Σύνοψη, σσ. 220-221. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 106.

⁷ Γενέσιος, § 27-28, σσ. 79.53-80.84. *Συνεχιστές*, IV, § 44, σσ. 296.1-298.55. *Βίος Βασιλείου*, § 24, σσ. 94.38-96.54 και § 27, σσ. 106.38-108.43. Σκυλίτζης, § 15, σ. 131.8-14. *Συνέχεια Γεωργί-*

Ο Βασίλειος Α' ανήλθε στον αυτοκρατορικό θρόνο το ίδιο έτος και φρόντισε ευθύς να εδραιώσει την εξουσία του, στέφοντας συναυτοκράτορα τον πρεσβύτερο υιό του Κωνσταντίνο,⁸ που είχε αποκτήσει από τον πρώτο του γάμο, με την Μαρία,⁹ στις 6 Ιανουαρίου του 869. Έναν χρόνο αργότερα, έστεψε και τον δεύτερο υιό του, Λέοντα, που είχε αποκτήσει, όπως και τα υπόλοιπα τέκνα, από την Ευδοκία Ιγγερίνα. Ωστόσο, ο πρόωρος θάνατος του πρωτότοκου υιού του, Κωνσταντίνου, το 879, οδήγησε τον Βασίλειο στην στέψη και του υιού του Αλεξάνδρου, ενώ ο μικρότερος υιός του, Στέφανος, ακολούθησε εκκλησιαστική σταδιοδρομία.¹⁰

Ο Βασίλειος σαν αυτοκράτορας διακρίθηκε τόσο για την εσωτερική πολιτική του, όσο και για την εξωτερική. Διοίκησε την αυτοκρατορία με σύνεση, τοποθετώντας αμερόληπτα άτομα σε καίριες θέσεις, ενώ, παράλληλα, μερίμνησε για την εφαρμογή της δικαιοσύνης. Παρότι ήταν χαμηλής καταγωγής, αποδείχθηκε λάτρης του ελληνικού πολιτισμού και της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής ιδεολογίας.

ου Μοναχού, § 34-35, σσ. 836.4-838.22. Λέων Γραμματικός, σσ. 250.5-252.22. Συμεών Μάγιστρος, § 47-54, σσ. 256.449-259.505. Ψευδο-Συμεών, § 48, σσ. 683.20-686.10. *Michaelis Pselli Historia Syntomos*, W. J. Aerts (ed.), [CFHB XXX, Series Berolinensis], Walter de Gruyter (Berlin – New York, 1990), § 98, σ. 86.62-68, στο εξής ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Εκλογή, αναγόρευσις και στέψις του βυζαντινού αυτοκράτορα*, Γραφείο δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών, (Αθήνα, 1956), σσ. 90-92, στο εξής *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 243. HOLLINGSWORTH – CUTLER, *ODB* 2, σ. 1364. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 16-17. NORWICH, *The Apogee*, σ. 87. *PMBZ*, 1/3, #4991, σσ. 259-266. DÖLGER F., *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, 1/2, Verlag C. H. Beck (München, 2003, β' αναθεωρημένη έκδοση από τον A. E. Müller και τον A. Beihammer), αρ. 471 και 472 σ. 1, στο εξής *Regesten*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Το Πολίτευμα και οι Θεσμοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1204*, (Αθήνα, 2004), σ. 180, στο εξής *Πολίτευμα*. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 221. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 106-107.

⁸ KAZHDAN – CUTLER, *ODB* 1, σ. 498. *PMBZ*, 2/3, #23742, σσ. 541-543.

⁹ *PMBZ*, 1/3, #4741, σ. 155.

¹⁰ Γενέσιος, § 29, σσ. 80.90-81.7. *Βίος Βασιλείου*, § 34-35, σσ. 130.21-132.16 και § 98, σσ. 318.5-320.29. Σκυλίτζης, § 17, σ. 184.86-90. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 1, σ. 839.3-7 και § 18, σ. 844.19-22. Λέων Γραμματικός, σ. 253.2-5 και σ. 258.12-14. Συμεών Μάγιστρος, § 1, σ. 260.2-5 και § 18, σ. 266.107-110. Ψευδο-Συμεών, § 6-7, σ. 687.6-7 και § 15, σ. 692.14-17. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 99, σ. 88.86-91. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σ. 93. RUNCIMAN S., *The Emperor Romanus Lecapenus and his reign*, Cambridge University Press, (London, 1963), σ. 40, στο εξής *Romanus Lecapenus*. ITSINES G. N., *Patriarch Nicholas Mysticos and the Fourth Marriage of Leo VI the Wise*, University Microfilms International, (Michigan, 1975), σσ. 3-4, στο εξής *Nicholas Mysticos*. NORWICH, *The Apogee*, σ. 98. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 30-31 και σσ. 34-35. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 17-18. DAGRON G., *Emperor and Priest*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2003), σ. 202, στο εξής *Emperor and Priest*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σ. 180. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 222. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 109.

Ακόμη, επεδίωξε την ανανέωση του ρωμαϊκού δικαίου, σχεδιάζοντας την έκδοση μιας ευρείας συλλογής νόμων και την αναθεώρηση των νομικών έργων του Ιουστινιανού, με συμπληρώσεις από νεότερους νόμους. Ωστόσο, εξαιτίας του αιφνίδιου θανάτου του, άφησε ανολοκλήρωτο το έργο του. Επιπλέον, ασχολήθηκε έντονα με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις, πολιτική που θα αναλυθεί στη συνέχεια.¹¹ Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική επιδόθηκε στον αγώνα για την αντιμετώπιση των Αράβων τόσο στην Ανατολή, όσο και τη Δύση, αλλά και των Παυλικιανών στην Ανατολή.¹²

Ο Βασίλειος Α΄ συσπείρωσε γύρω του μια ομάδα ανθρώπων που εμπιστευόταν απόλυτα. Μάλιστα, ο μοναχός Σανδαβαρηνός ασκούσε μεγάλη επιρροή στον αυτοκράτορα, παρά το γεγονός πως δεν ήταν ιδιαίτερα συμπαθής στους υπολοίπους και, κυρίως, στον Λέοντα. Έτσι, ο Σανδαβαρηνός, με την πρόφαση της συμβουλής, είπε στον Λέοντα να έχει πάντα μαζί του ένα μαχαίρι, μήπως χρειαστεί στο κυνήγι ή μη τυχόν συμβεί καμιά συνομωσία εναντίον του Βασιλείου και εκείνος είναι ανήμπορος να αντιδράσει. Ο Λέων, που δεν κατάλαβε τη μηχανορραφία του Σανδαβαρηνού, έπαιρνε από τότε πάντα ένα μαχαίρι μαζί του. Ο Σανδαβαρηνός ενημέρωσε τον Βασίλειο πως ο υιός του επιβουλευόταν τη ζωή του. Έτσι, ο αυτοκράτορας, για να ελέγξει την αλήθεια των λεγομένων του Σανδαβαρηνού, ζήτησε, κατά τη διάρκεια ενός κυνηγιού, κάποιος να του δώσει ένα μαχαίρι. Όταν προθυμοποιήθηκε ο Λέων να του δώσει το μαχαίρι του, ο Βασίλειος τον φυλάκισε για τρία χρόνια, από το 883 ως το 886.¹³

¹¹ Γενέσιος, § 38, σσ. 88.66-89.71. *Βίος Βασιλείου*, § 30-31, σσ. 116.1-124.55 και § 33, σσ. 126.1-128.8. Σκυλίτζης, § 16, σσ. 132.40-134.80. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 421-424. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 294-296. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 32. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σσ. 221-222. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 115-116.

¹² Γενέσιος, § 30-37, σσ. 81.15-88.65. *Βίος Βασιλείου*, § 36-43, 132.1-158.41 και § 46-71, σσ. 162.1-246.36. Σκυλίτζης, § 18-38, σσ. 135.92-160.78. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 6, σσ. 841.9-20, § 11, σ. 843.3-9, § 20, σ. 845.5-11 και § 25, σ. 847.10-14. Λέων Γραμματικός, σ. 255.7-19, σσ. 256.22-257.4, σσ. 258.3-259.3 και σ. 261.2-7. Συμεών Μάγιστρος, § 7, σσ. 262.42-263.52, § 12, σ. 264.76-81, § 19-20, σ. 266.106-119 και § 25, σ. 269.156-161. Ψευδο-Συμεών, § 8, σ. 690.6-13, § 11, σ. 691.15-16, § 15, σ. 692.13-17 και § 20, σσ. 694.17-697.2. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 99, σ. 88.75-77. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 376-378. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 68. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 92-95. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 33-34. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 26-32. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σσ. 222-223. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 112-114.

¹³ Γενέσιος, § 29, σ. 81.7-14. *Βίος Βασιλείου*, § 100-101, σσ. 324.1-332.24. Σκυλίτζης, § 46, σσ. 167.79-170.46. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 21-22, σσ. 845.12-846.6 και § 24, σσ. 846.10-847.9. Λέων Γραμματικός, σ. 259.4-20 και σσ. 260.1-261.2. Συμεών Μάγιστρος, § 21, σ. 267.120-134 και § 23-24, σσ. 267.136-269.156. Ψευδο-Συμεών, § 21, σσ. 697.3-699.8. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 99, σ. 88.81-83. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ Κ., *Καθοσώσεις και τυραννίς κατά τους Μέσους Βυζαντινούς Χρόνους (867-1056)*, Α. Ν. Σάκκουλα, (Αθήνα – Κομοτηνή, 1981), σσ. 5-7, στο *εξής Καθοσώσεις και τυραννίς*. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Εξωτερική πολιτική και εσωτερικές αντιδράσεις την εποχή του Βασιλείου Α΄*, Ιστορικές Εκδόσεις Στ. Δ. Βασιλόπουλος (Ιστορικές Μο-

Δεν πέρασε πολύς καιρός και ο Βασίλειος χτυπήθηκε στο κυνήγι, από το πολύκλαδο κέρατο ενός ελαφιού. Αυτή ήταν και η αρχή του τέλους του, καθώς αρρώστησε παράλληλα από διάρροια, ανέβασε πυρετό και πέθανε, στις 29 Αυγούστου του 886, σε ηλικία πενήντα έξι περίπου ετών, έχοντας βασιλέψει δεκαεννέα έτη και δημιουργήσει, παρότι καταγόταν από άσημο και ταπεινό γένος, την ένδοξη Μακεδονική Δυναστεία.¹⁴

Διάδοχοι του θρόνου έμειναν ο Λέων Στ' ο Σοφός¹⁵ και ο Αλέξανδρος, αν και ο δεύτερος τυπικά κατείχε το αυτοκρατορικό αξίωμα, καθώς επιδόθηκε στις απολαύσεις του και δεν ενδιαφέρθηκε για τις κρατικές υποθέσεις, ενώ και ο Λέων φαίνεται πως ήταν αυστηρός απέναντί του και τον κράτησε μακριά από την άσκηση της εξουσίας. Ο Λέων, παρότι ήταν είκοσι ετών όταν ανέλαβε τον θρόνο, αποδείχθηκε ευσεβής ηγεμόνας και ο πιο γόνιμος νομοθέτης μετά τον Ιουστινιανό. Στην εκκλησιαστική πολιτική του αξιοσημείωτη είναι η απομάκρυνση του πατριάρχη Φωτίου, ο οποίος υπήρξε δάσκαλός του και του είχε εμψυχήσει μια εξαιρετική παιδεία και καθολική μόρφωση, που τον ανέδειξαν σε δόκιμο συγγραφέα και ενθουσιώδη ρήτορα.¹⁶ Πρώτο μέλημα του Λέοντα υπήρξε η μεταφο-

νογραφίες, 8), (Αθήνα, 1991), σσ. 171-172, στο εξής *Πολιτική Βασιλείου Α'.* NORWICH, *The Apogee*, σ. 99. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 35 και σσ. 58-59. ΜΠΟΥΤΔΑΡΑ, «Οι Βυζαντινές Φυλακές», *Εγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Σ. Τρωιάνος (επιμ.), Ίδρυμα Χουλανδρή Χορν, (Αθήνα, 2001), σ. 325, στο εξής *Βυζαντινές Φυλακές*. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σσ. 211-213. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

¹⁴ Γενέσιος, § 42, σ. 91.28-33. *Βίος Βασιλείου*, § 102, σσ. 334.1-336.13. Σκυλίτζης, § 47, σ. 170.47-53. ΑΛΕΞΑΚΗΣ Α., *Γάμοι, κηδείες και αυτοκρατορικές μεταμέλειες, ο Βίος του πατριάρχη Ευθυμίου, υπό ανωνύμου μοναχού*, Κανάκη, (Αθήνα, 2006), § 1, σσ. 22.1-28.8, στο εξής *Βίος Ευθυμίου. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 27, σ. 848.7-16. Λέων Γραμματικός, σ. 262.1-11. Συμεών Μάγιστρος, § 27, σ. 270.174-182. Ψευδο-Συμεών, § 23, σσ. 699.16-700.5. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 99, σ. 88.93-4. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 99-101. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, (Κέρκυρα, 1995, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), σσ. 241-247, στο εξής *Νοσήματα*. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 36. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 47. MARKOPOULOS A., «Kaiser Basileios I und Hippolytos Sage und Geschichte», *Lesarten: Festschrift für Athanasios Kambylis zum 70. Geburtstag : dargebracht von Schülern, Kollegen und Freunden*, I. Vassis – G. S. Henrich – D. R. Reinsch (eds.), (Berlin – New York, 1998), σσ. 81-91. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σσ. 207-208. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 117.

¹⁵ KAZHDAN – CUTLER, *ODB* 2, σσ. 1210-1211. *PMBZ*, 2/4, #24311, σσ. 25-43.

¹⁶ Σκυλίτζης, § 1, σσ. 171.55-172.79. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 290-300. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 95-97. KARLIN-HAYTER P., «The Emperor Alexander's Bad Name», *Speculum* 44/4 (1969), σ. 587, στο εξής Alexander. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 103-104. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 36 και σ. 223. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 117. RIEDEL M. L. D., *Leo VI and the Transformation of Byzantine Christian Identity*, Cambridge University Press, (New York, 2018), σ. 1, στο εξής *Leo VI*.

ρά των οστών του Μιχαήλ Γ' στους Αγίους Αποστόλους, μια πράξη εξιλέωσης, πιθανόν, λόγω του φόνου του Μιχαήλ Γ', που είχε πραγματοποιηθεί από τον ιδρυτή της Μακεδονικής Δυναστείας και πατέρα του νυν αυτοκράτορα.¹⁷

Ο Λέων διόρισε τον αρμενικής καταγωγής Στυλιανό Ζαούση¹⁸ μάγιστρο και λογοθέτη του δρόμου, καθώς ήταν πατέρας της ερωμένης του, Ζωής Ζαούτση-νας, παρά το γεγονός πως ο Λέων ήταν ήδη παντρεμένος με την Θεοφανώ, από το 882.¹⁹ Η βασιλεία του Λέοντα στιγματίστηκε από τους γάμους του, οι οποίοι προκάλεσαν αντιδράσεις, ειδικά στους κόλπους της εκκλησίας. Αρχικά, ο πρώτος του γάμος με την Θεοφανώ, η οποία έχει ανακηρυχθεί αγία, υπήρξε ατυχής, όχι μόνο γιατί ο Λέων δεν επιθυμούσε να την νυμφευτεί και το έπραξε κάτω από την πίεση του πατρός του, αλλά και λόγω της συμφοράς του θανάτου της κόρης που γέννησε η αυτοκράτειρα, Ευδοκίας, που συνέβη πιθανότατα το 896.²⁰ Η ίδια η Θεοφανώ πέθανε στις 10 Νοεμβρίου του 897.²¹ Αυτή ήταν και η αρχή των ατυ-

¹⁷ *Chronographia Christi Amantis ac Porphyrogeneti Domini Constantini, Sapientissimi Domini Leonis Imperatoris Filii, Iussu Conscripta, inde ducens exordium ubi Theophanes desiit ... Michaelae scilicet Theophili filio curopalata imperatore, hoc est a Leonis Armenii imperio ...*, στο *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1838), VI, § 1, σ. 353.4-11. στο εξής *Συνεχιστές του Θεοφάνη*. Δεδομένου πως η έκδοση του βιβλίου VI των *Συνεχιστών του Θεοφάνη*, στη σειρά CFHB, βρίσκεται σε εξέλιξη, οι παραπομπές στο βιβλίο VI θα γίνονται από την έκδοση του Bekker. Σκυλίτζης, § 2, σ. 172.80-88. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 1, σ. 849.2-8. Λέων Γραμματικός, σσ. 262.17-263.2. Συμεών Μάγιστρος, § 2, σσ. 270.4-271.10. Ψευδο-Συμεών, § 1, σ. 700.9-14. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 100, σ. 90.25-31. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία II, από της Εικονομαχίας μέχρι της Αλώσεως (726-1453)*, Ιδιωτική Έκδοση, (Αθήνα, 1977), σ. 69, στο εξής *Εκκλησιαστική Ιστορία*. ΒΛΥ-ΣΙΔΟΥ, *Πολιτική Βασιλείου Α'*, σσ. 166-167. NORWICH, *The Apogee*, σ. 102. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 36. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 245.

¹⁸ KAZHDAN – CUTLER, ODB 3, σ. 2220. PMBZ, 2/6, #27406, σσ. 148-154.

¹⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 3, σ. 354.9-10. Σκυλίτζης, § 3, σ. 172.89-93. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 3, σ. 849.15-16. Λέων Γραμματικός, σ. 263.8-9. Συμεών Μάγιστρος, § 3, σ. 271.16-17. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 68-69. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 101-103. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 93. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 203. RUNCIMAN S., *Βυζαντινή Θεοκρατία*, μτφρ. Ι. Ροηλίδης, Δόμος, (Αθήνα, 2005³), σ. 99, στο εξής *Θεοκρατία*. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σσ. 214-216. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 245. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 135-136.

²⁰ ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 7, σσ. 84.19-86.5. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σσ. 40-41. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 343-344. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 35. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 48-49. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 99. HUSSEY J. M., *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford University Press, (Oxford, 2010 β' αναθεωρημένη έκδοση), σ. 103, στο εξής *Church*. PMBZ, 2/2, #21755, σ. 239.

²¹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 12, σ. 361.13-17. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 7, σ. 96.5-7. Σκυλίτζης, § 16, σ. 179.66. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 17, σ. 856.14-18. Λέων Γραμματικός, σ. 270.14-18. Συμεών Μάγιστρος, § 23, σσ. 278.156-279.160. Ψευδο-Συμεών, § 5, σ. 702.18-21. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 344. NORWICH, *The Apogee*, σ. 112. TOUGHER, *The*

χιών που βρήκαν τον αυτοκράτορα, καθώς πραγματοποίησε ακόμη τρεις γάμους, μέχρι να αποκτήσει άρρενα διάδοχο. Ο δεύτερος γάμος του Λέοντα συνέβη την άνοιξη του 898, με την ερωμένη του Ζωή Ζαούτσαινα, η οποία έχασε την ίδια περίοδο τον πρώτο της σύζυγο και απέκτησε με τον Λέοντα μια κόρη, την Άννα. Μάλιστα, ο αυτοκράτορας τίμησε τον πατέρα της Ζωής, Στυλιανό Ζαούση με τον τίτλο του βασιλεοπάτορα. Η μοίρα ήταν σκληρή με τον Λέοντα και αυτή τη φορά, καθώς στα τέλη του 899 πέθανε η Ζωή από μια φρικτή νόσο που την έκανε να χάσει τα λογικά της.²²

Ο Λέων νυμφεύτηκε για τρίτη φορά, το καλοκαίρι του 900, την Ευδοκία Βαϊανή, η οποία θα του χάριζε τον διάδοχο που επιθυμούσε. Ωστόσο, η ατυχία συνέχισε να καταδιώκει τον αυτοκράτορα, καθώς την ημέρα της Ανάστασης, στις 12 Απριλίου του 901, η Ευδοκία ξεψύχησε κατά την διάρκεια του τοκετού, μαζί με το έμβρυο.²³ Έτσι, ο αυτοκράτορας δεν έμεινε μόνο χήρος, αλλά και δίχως διάδοχο. Σύντομα, όμως η Ζωή Καρβονοψίνα, που είχε κερδίσει την προσοχή του Λέοντα, θα του έδινε τη χαρά να αποκτήσει τον πολυπόθητο διάδοχο, του οποίου η γέννηση συνέβη στις 3 Σεπτεμβρίου του 905. Στις 6 Ιανουαρίου του 906 πραγματοποιήθηκε η βάπτισμα του βρέφους, το οποίο έλαβε το όνομα Κωνσταντίνος, «ἐβάπτισε δὲ τὸ παιδίον ἐν τῇ ἀγίᾳ σοφίᾳ Νικόλαος ὁ πατριάρχης, ἀναδεξαμένων

Reign of Leo VI, σ. 37. KAZHDAN, *ODB* 3, σ. 2064. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 99. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σ. 102. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 203. *PMBZ*, 2/6, #28122, σσ. 522-525. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 246. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 135. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 136.

²² *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 7, σ. 357.4-8 και § 13, σ. 361.20-23. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 8, σσ. 96.12-102.11. Σκυλίτζης, § 16, σ. 179.66-72. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 18, σσ. 856.18-857.7. Λέων Γραμματικός, σσ. 270.18-271.2. Συμεών Μάγιστρος, § 23, σ. 279.160-166. Ψευδο-Συμεών, § 5, σσ. 702.22-703.6. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σσ. 40-41. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 344. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 103-106. NORWICH, *The Apogee*, σ. 113. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 37. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 49. KAZHDAN, *ODB* 3, σ. 2228. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σσ. 220-221. BECK H.-G., *Ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, Τόμος Α', μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ. Βασιλόπουλος, (Αθήνα, 2004), σ. 334, στο εξής *Ορθόδοξη Εκκλησία*. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 99. HUSSEY, *Church*, σ. 103. *PMBZ*, 2/1, #20430, σσ. 252-254 και 2/6, #28505, σσ. 753-756. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 246. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 135. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 136.

²³ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 17, σ. 364.16-19. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 10, σσ. 124.21-126.3. Σκυλίτζης, § 19, σ. 180.11-13. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 24, σ. 860.8-11. Λέων Γραμματικός, σ. 274.5-8. Συμεών Μάγιστρος, § 32, σ. 283.228-231. Ψευδο-Συμεών, § 8, σσ. 703.21-704.2. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 106-110. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 41. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 344. NORWICH, *The Apogee*, σ. 114. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 37. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 49. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σ. 223. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 334. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 99. HUSSEY, *Church*, σ. 104. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 247. *PMBZ*, 2/2, #21759, σ. 241. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 135. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 136.

αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἁγιασμάτων Ἀλεξάνδρου <τοῦ ἀνταδελφου> τοῦ βασιλέως, τοῦ πατρικίου Σαμωνᾶ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου ἐξόχων»²⁴ με τον ὅρο ο αυτοκράτορας να διακόψει τον δεσμό με την μητέρα του παιδιού του. Ο Λέων, ὁμως, δεν τήρησε την συμφωνία και τρεις μέρες αργότερα, νυμφεύτηκε την Ζωή και την αναγόρευσε *αυγούστα*.²⁵ Ὑστερα ἀπὸ τους τέσσερις γάμους ο πατριάρχης Νικόλαος Α΄ Μυστικός ἀπαγόρευσε στον Λέοντα την εἰσοδὸ του στην ἐκκλησία, ἐνῶ ο Λέων στράφηκε στη διαιτησία του πάπα της Ρώμης, γεγονότα που θα ἀναλυθοῦν σε ἐπόμενο κεφάλαιο.²⁶

Η ἐσωτερικὴ πολιτικὴ του Λέοντα ἦταν ἐπιτυχημένη. Κατὰ την περίοδο της βασιλείας του το διοικητικὸ σύστημα γνώρισε μεγάλη ἀνάπτυξη, με κύρια ἐπίτευξη την ἐξέλιξη του θεσμοῦ των θεμάτων. Ἀκόμα, ο Λέων υπῆρξε ἀπὸ τους πιο ἐνεργούς αυτοκράτορες, ὡς νομοθέτης, ἐκδίδοντας 113 *Νεαρές* και ολοκληρώνοντας τα ἔργα που εἶχε ξεκινήσει ο πατέρας του Βασίλειος Α΄, ἐνῶ και το συγγραφικὸ του ἔργο υπῆρξε μεγάλο. Τα Βασιλικά, οἱ αυτοκρατορικοί, δηλαδή, νόμοι, ἀποτελοῦν μια συλλογὴ τόσο του κανονικοῦ ὅσο και του αστικοῦ και του δημόσιου δικαίου. Ἐπίσης, ο *Πρόχειρος νόμος* (λανθασμένα πιστευόταν πως εἶχε ἐκδοθεῖ πριν την *Εἰσαγωγὴ* μεταξύ 870-879), μια συλλογὴ ἀπὸ σαράντα τίτλους με τις πιο σπουδαίες ἰσχύουσες διατάξεις του αστικοῦ και του δημόσιου δικαίου, λειτούργησε ὡς πρακτικὸ κείμενο για την καθημερινή χρῆση των δικαστῶν. Ἐπιπλέον, ἡ *Εἰσαγωγὴ* (*Επαναγωγὴ*) (885/886), συντάχθηκε ὡς ἐπὶ το πλείστον ἀπὸ τον πατριάρχη Φώτιο, με σκοπὸ να ἀποτελέσει την *εἰσαγωγὴ* στον *Πρόχειρο νόμο*

²⁴ Σκυλίτζης, § 26, σ. 185.17-21.

²⁵ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 20, σ. 366.10-11 και § 23, σ. 370.8-20. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 11, σσ. 140.11-144.15. Σκυλίτζης, § 22, σ. 182.46-47 και § 26, σσ. 184.16-185.23. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 29, σ. 862.14 και § 32, σσ. 864.21-865.10. Λέων Γραμματικός, σ. 276.13-14 και σ. 279.3-12. Συμεών Μάγιστρος, § 39, σ. 285.274-275 και § 47-49, σ. 288.325-331. Ψευδο-Συμεών, § 12, σ. 705.11-12 και § 17-18, σσ. 708.22-709.5. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 99, σ. 100.31-35. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 413. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 42. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 111-119. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, σ. 73. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 344. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 115-119. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 37. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 49 και σ. 69. ΝΤΙΛ, *Πορτραίτα*, σσ. 224-225 και σ. 229. BECK, *Ορθόδοξη Ἐκκλησία*, σσ. 334-336. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 99-100. PMBZ, 2/6, #28506, σσ. 756-760. HUSSEY, *Church*, σσ. 104-105. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σσ. 247-248. ΓΕΡΜΑΝΗΣ ΧΡ. Φ., *Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ευθύμιος Α΄ (907-912), Βίος και Ἔργο*, (Θεσσαλονίκη, 2014, ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή), σ. 71, στο *εξῆς Ευθύμιος Α΄*. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 135. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 136.

²⁶ ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 11, σσ. 146.1-148.13. Σκυλίτζης, § 26, σ. 185.23-25. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 34, σ. 865.10-13. Λέων Γραμματικός, σ. 279.12-15. Συμεών Μάγιστρος, § 49, σ. 288. Ψευδο-Συμεών, § 18, σ. 709.5-8. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 100, σ. 90.35. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 119-120. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, σ. 74. BECK, *Ορθόδοξη Ἐκκλησία*, σσ. 336-337. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 100-101. HUSSEY, *Church*, σ. 105. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 135-136.

και ανέλυε τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη. Ο Λέων προχώρησε στη σύνταξη και άλλων έργων. Το *Επαρχικό βιβλίο*, το οποίο απευθύνεται στον *έπαρχο*, είχε στόχο την άσκηση εποπτείας στη λειτουργία των συντεχνιών και της άσκησης των διαφόρων επαγγελμαμάτων στην Κωνσταντινούπολη. Επιπρόσθετα, τα *Τακτικά* αποτελούν ένα στρατιωτικό εγχειρίδιο, ενώ έγραψε, ακόμα, πολλά ποιήματα, αλλά και έναν επιτάφιο λόγο για τον πατέρα του.²⁷

Από την άλλη μεριά, οι εξωτερικοί κίνδυνοι την περίοδο της βασιλείας του Λέοντα ήσαν οι Άραβες, οι Λογγοβάρδοι του νότου της Ιταλίας και οι Βούλγαροι. Ειδικά ο Βούλγαρος ηγεμόνας Συμεών αποδείχθηκε η σημαντικότερη απειλή για τους Βυζαντινούς την περίοδο αυτή, οι οποίοι μάλιστα αναγκάστηκαν να υπογράψουν ειρήνη μαζί τους, καταβάλλοντάς τους ετήσιο φόρο, ύστερα από την καταστροφή του στρατεύματος τους, το 896.²⁸

²⁷ VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 424-435. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 296-300. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 69. TALBOT-RICE T., *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, μτφρ. Φ. Κ. Βώρου, Δ. Ν. Παπαδήμα, (Αθήνα, 1986³), σ. 123, στο εξής *Βίος Βυζαντινών*. ΑΓΑΠΗΤΟΣ Α., «Η Εικόνα του Αυτοκράτορα Βασιλείου Α' στη Φιλομακεδονική Γραμματεία 867-959», *Ελληνικά* 40 (1989), σσ. 297-306, στο εξής *Φιλομακεδονική Γραμματεία*. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 105-106. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 38-45. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 115-118 και σσ. 168-172. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Δίκαιο και Ιδεολογία στα χρόνια των Μακεδόνων», *Βυζαντινά* 22 (2001), σσ. 247-255, στο εξής *Δίκαιο και Ιδεολογία*. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 229. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 72-73. ΛΑΪΟΥ Ε. Α., *Οικονομική ιστορία του Βυζαντίου*, Τόμος Β', ΜΙΕΤ, (Αθήνα, 2006), σσ. 60-67. ΤΡΩΙΑΝΟΣ Ν. Σ., *Ψηφίδες Ιστορίας Δικαίου Απώτερης και Νεότερης*, Ηρόδοτος, (Αθήνα, 2013), σσ. 273-280, στο εξής *Ψηφίδες Δικαίου*. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ Δ. Β., *Πτυχές της Βυζαντινής και Εκκλησιαστικής Ιστορίας*, Ostrakon Publishing, (Θεσσαλονίκη, 2014), σσ. 139-143, στο εξής *Εκκλησιαστική Ιστορία*. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 115-129. CHITWOOD Z., *Byzantine Legal Culture and the Roman Legal Tradition 867-1056*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2017), σσ. 25-35, στο εξής *Culture*. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 4-7.

²⁸ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 9-10, σσ. 357-360, § 20-22 σσ. 366.11-370.7 και § 27-28, σσ. 374.3-375.8. Σκυλίτζης, § 4, σ. 172.94-96, § 12, σσ. 175.75-177.35, § 14, σ. 178.46-56, § 23-24, σσ. 182.48-183.86 και § 33, σ. 191.3-8. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 8, σ. 852.5-17, § 11-13, σσ. 853.1-855.7, § 14-15, σ. 855.13-19, § 25, σσ. 860.19-861.7, § 29-30, σσ. 862.15-863.17 και § 43, σ. 870.13-17. Λέων Γραμματικός, σ. 263.15-19, σσ. 265.23-266.7, σσ. 266.4-269.4, σσ. 274.15-275.6, σσ. 276.14-277.20 και σ. 285.1-5. Συμεών Μάγιστρος, § 4-5, σσ. 271.21-272.25, § 11-12, σ. 274.67-78, § 15-20, σσ. 275.82-277.130, § 20-21, σσ. 277.130-278.141, § 34, σσ. 283.238-284.249, § 40-41, σσ. 285.275-286.300 και § 62, σσ. 293.433-294.436. Ψευδο-Συμεών, § 1, σ. 700.19-22, § 2, σ. 702.10-13, § 3, σσ. 701.18-702.5, § 9-10, σ. 704.6-9, § 13-14, σσ. 705.13-708.3 και § 26, σ. 715.7-11. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 249-254 και σσ. 268-270. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 69. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 108-112. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 40-41, σσ. 164-167 και σσ. 173-193. KAZHDAN, *ODB* 3, σ. 1984. *PMBZ*, 2/6, #27467, σσ. 188-202. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 131-134. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 13-16.

Ο Λέων είχε να αντιμετωπίσει και μερικές συνομοσίες κατά την διάρκεια της βασιλείας του, εκ των οποίων τρεις αποδείχθηκαν σοβαρές. Η πρώτη συνομοσία αποκαλύφθηκε από τον Σαμωνά, έναν νεαρό ευνούχο υπηρέτη στο σπίτι της συζύγου του αυτοκράτορα, Ζωής Ζαούτσαινας. Λίγο μετά τον θάνατο του Στυλιανού Ζαούση και της Ζωής, το 900, οι συγγενείς τους, με αρχηγό τον Βασίλειο, ανιψιό του Ζαούση και επιστάτη του Λέοντα, μαζί με μέλη του παλατιού, ετοιμάζονταν να σκοτώσουν τον αυτοκράτορα και να του πάρουν την εξουσία. Χάρη στον Σαμωνά, η συνομοσία αποκαλύφθηκε, ενώ ο αυτοκράτορας τον τίμησε αρχικά με το αξίωμα του *κουβικουλαρίου* και, αργότερα, τον προήγαγε σε *πρωτοσπαθάριο*, δίνοντάς του, παράλληλα, και μέρος της περιουσίας των συνωμοτών.²⁹

Ακόμη, την ημέρα του Αγίου Μωκίου, στις 11 Μαΐου του 903, την ώρα που ο αυτοκράτορας πλησίασε τον ναό για να εισέλθει, τον χτύπησε κάποιος από τον άμβωνα στο κεφάλι με ένα ραβδί. Το χτύπημα θα ήταν θανατηφόρο, αν δε χτυπούσε η άκρη του ραβδίου πάνω σε ένα καντήλι, πριν καταλήξει στο κεφάλι του αυτοκράτορα. Πολλοί πίστεψαν πως ο Αλέξανδρος είχε οργανώσει την επίθεση αυτή, καθώς απουσίαζε εκείνη την ημέρα με την πρόφαση πως ήταν άρρωστος. Ωστόσο, ο δράστης δεν ομολόγησε ποιος ήταν ο υποκινητής της ενέργειας αυτής. Έτσι, βασανίστηκε και κήκε στην Σφενδόνη του Ιπποδρόμου. Από τότε έπαψε να γίνεται εορτασμός εκείνη την ημέρα στο ναό, παρότι ο προφήτης Δαβίδ είχε προφητεύσει πως ο αυτοκράτορας θα πέθαινε δέκα χρόνια ακριβώς αργότερα, όπως και συνέβη.³⁰

Στάση εναντίον του Λέοντα ξέσπασε και στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 906, από τον Ανδρόνικο Δούκα, γόνο της αριστοκρατικής οικογένειας των Δουκάδων της Ανατολής. Η στάση δεν πέτυχε και ο Δούκας κλείστηκε στην πόλη της Καβάλας στη Μικρά Ασία για έξι μήνες, ενώ τελικά αυτομόλησε στους Άραβες.³¹

²⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 15, σσ. 362.17-364.8. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 8, σσ. 102.8-104.8. Σκυλίτζης, § 17, σσ. 179.73-180.6. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 16, σσ. 855.20-856.13 και §20-21, σσ. 857.24-859.22. Λέων Γραμματικός, σσ. 269.17-270.13 και 271.20-273.21. Συμεών Μάγιστρος, § 22, σ. 278.141-156 και § 25-28, σσ. 280.180-282.223. Ψευδο-Συμεών, § 4, σ. 702.9-17 και § 6, σ. 702.11-14. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς*, σσ. 47-48. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 197-198. KAZHDAN – CUTLER, *ODB* 3, σσ. 1835-1836. *PMBZ*, 2/5, #26973, σσ. 689-696. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 246.

³⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 19, σσ. 365.8-366.9. Σκυλίτζης, § 21, σσ. 181.23-182.40. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 27-28, σσ. 861.8-862.13. Λέων Γραμματικός, σσ. 275.7-276.12. Συμεών Μάγιστρος, § 36-38, σσ. 284.249-285.274. Ψευδο-Συμεών, § 11, σσ. 704.10-705.10. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς*, σσ. 50-51. ΝΤΙΛ, *Πορτραίτα*, σ. 224. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 247.

³¹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 26, σσ. 371.19-372.12. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 11, σσ. 134.24-136.11. Σκυλίτζης, § 29-30, σσ. 186.48-188.23. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 37-39, σσ. 866.12-868.10. Λέων Γραμματικός, σσ. 280.15-282.16. Συμεών Μάγιστρος, § 52-57, σσ. 289.352-291.392. Ψευδο-Συμεών, § 21-22, σσ. 710.4-711.14. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και*

Ο Λέων φρόντισε να στέψει συναυτοκράτορα τον υιό του Κωνσταντίνο, την ημέρα της Πεντηκοστής, στις 15 Μαΐου του 908. Ύστερα από τέσσερα χρόνια, ο Λέων αρρώστησε από κοιλιακή νόσο και πέθανε στις 12 Μαΐου του 912, στην ηλικία των σαράντα έξι ετών, έχοντας βασιλέψει είκοσι έξι έτη. Την εξουσία άφησε στον αδελφό του Αλέξανδρο και τον υιό του Κωνσταντίνο.³²

Ο Αλέξανδρος, όπως προαναφέρθηκε, ήταν επιπόλαιος και φιλήδονος και ως εκ τούτου δεν ασχολήθηκε με την διοίκηση της αυτοκρατορίας, ούτε μετά το θάνατο του Λέοντα. Βέβαια, ούτε ο εξάχρονος Κωνσταντίνος ήταν σε θέση να διοικήσει. Ο Αλέξανδρος για το μόνο που φρόντισε ήταν να απαλλαγεί από την Ζωή, την οποία έκλεισε σε μοναστήρι, και αφαίρεσε τα αξιώματα από τους συνεργάτες του νεκρού αδελφού του, παραχωρώντας υψηλές θέσεις σε δικούς του ανθρώπους.³³

Επιπλέον, η επιπολαιότητά του οδήγησε τους Βυζαντινούς σε νέο πόλεμο με τους Βουλγάρους, όταν αρνήθηκε να καταβάλει τον φόρο που τους πλήρωναν οι Βυζαντινοί από το 896. Ο Συμεών, ηγεμόνας των Βουλγάρων, ξεκίνησε πάλι τον πόλεμο εναντίον του Βυζαντίου. Ο Αλέξανδρος, όμως, καθώς έπαιζε ένα παιχνίδι σαν σφαίρα, από το πολύ φαγητό και το μεθύσι, ένωσε έναν έντονο πόνο και άρχισε να αιμορραγεί. Την επόμενη μέρα ο τρυφηλός βίος του τελείωσε, στις 6 Ιουνίου του 913, όταν ήταν σαράντα τριών ετών, αφήνοντας μοναδικό εκπρόσωπο της Μακεδονικής Δυναστείας τον επτάχρονο Κωνσταντίνο.³⁴

τυραννίς, σσ. 52-54. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 110-111. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 208-210. KAZHDAN, *ODB* 1, σ. 657. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 52 και σ. 70. PMBZ, 2/1, #20405, σσ. 239-242. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 246.

³² *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 29, σσ. 375.9-376.8 και § 32, σ. 377.5-16. Σκυλίτζης, § 34, σσ. 191.9-192.38. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 44, σσ. 870.18-871.7. Λέων Γραμματικός, σ. 285.5-14. Συμεών Μάγιστρος, § 63, σ. 294.436-444. Ψευδο-Συμεών, § 26, σ. 715.11-18. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 100, σ. 90.40-45. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 97-99. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 207-208 και σ. 213. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 120-121. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 251-258. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 70. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 249. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 136.

³³ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 2, σσ. 378.18-379.11. Σκυλίτζης, § 1-5, σσ. 193.40-194.94. *Συνεχιστής Γεωργίου Μοναχού*, § 2, σ. 872.3-16. Λέων Γραμματικός, σ. 286.7-20. Συμεών Μάγιστρος, § 3-4, σσ. 295.12-296.25. Ψευδο-Συμεών, § 1, σ. 716.14-19. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 101, σσ. 90.46-92.52. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 45. KARLIN-HAYTER, Alexander, σ. 585 και σ. 587. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 69-70. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σ. 249. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 121-126. KAZHDAN – CUTLER, *ODB* 1, σσ. 56-57. PMBZ, 2/1, #20228, σσ. 138-145. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 137.

³⁴ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 6-7, σ. 380.5-16. Σκυλίτζης, § 6-7, σσ. 195.9-196.18. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 6-7, σ. 873.13-21. Λέων Γραμματικός, σσ. 287.18-288.2. Συμεών Μάγιστρος, § 8-9, σσ. 296.39-297.47. Ψευδο-Συμεών, § 3-4, σ. 717.13-22. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 101, σ. 92.52-54. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 47. KARLIN-HAYTER, Alexander, σσ. 585-587. BROWNING R., *Byzantium and Bulgaria*, Temple Smith, (London, 1975), σ. 61, στο

Ο νεαρός Κωνσταντίνος είχε ως επιτρόπους του τον πατριάρχη Νικόλαο Α΄ Μυστικό, τους μάγιστρος Στέφανο και Ιωάννη και τους φίλους του αποθανόντος θείου του, τον *ραίκτορα* Ιωάννη, τον Βασιλίτζη και τον Γαβριηλόπωλο.³⁵ Το συμβούλιο αυτό της αντιβασιλείας του Κωνσταντίνου έθεσε επικεφαλής τον πατριάρχη Νικόλαο Α΄ Μυστικό. Δεν πρόλαβαν, όμως, να αναλάβουν την εξουσία και ξέσπασε πραξικόπημα κατά του Κωνσταντίνου, από τον *δομέστικο των σχολών* Κωνσταντίνο Δούκα, υιό του Ανδρονίκου Δούκα, που επί των ημερών του Λέοντα Στ΄ είχε στασιάσει εναντίον του. Η άποψη πως η συνομωσία αυτή είχε ως υποκινητή τον πατριάρχη Νικόλαο Μυστικό, δεν φαίνεται πως ευσταθεί, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς πως ο Νικόλαος ήταν ουσιαστικά ο άνθρωπος που του ανατέθηκε η διοίκηση της αυτοκρατορίας και ως εκ τούτου, δεν είχε λόγο να διακινδυνεύσει με τον ερχομό του Δούκα να χάσει τη θέση του. Ωστόσο, το αποτέλεσμα του πραξικοπήματος αυτού ήταν να θανατωθεί ο Κωνσταντίνος Δούκας και όσοι είχαν συμπράξει μαζί του να υποστούν φρικτά βασανιστήρια και να εξοριστούν.³⁶

Δεν έφταναν, όμως, τα εσωτερικά προβλήματα, ήρθαν και τα εξωτερικά, με τον Βούλγαρο ηγεμόνα Συμεών να βρίσκεται μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης, τον Αύγουστο του 913. Ωστόσο, τα απόρρητα τείχη της Πόλης οδήγησαν τον Συμεών σε διαπραγματεύσεις με τους βυζαντινούς επιτρόπους, συμφωνώντας μάλιστα με τον πατριάρχη Νικόλαο Α΄ Μυστικό, μεταξύ άλλων παραχωρήσεων, ο νεαρός Κωνσταντίνος Ζ΄ να νυμφευτεί μια κόρη του Συμεών. Μάλιστα, πλούσια είναι η επιστολογραφία μεταξύ των δύο ανδρών, αποδεικνύοντας

εξής *Byzantium and Bulgaria*. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 261-267. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 263.

ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 238-242. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 125-126. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 84-85. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 137-138.

³⁵ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 7, σ. 380.17-20. Σκυλίτζης, § 7, σ. 196.13-17. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 7, σσ. 873.21-874.3. Λέων Γραμματικός, σ. 288.2-6. Συμεών Μάγιστρος, § 9, σ. 297.47-52. Ψευδο-Συμεών, § 4, σσ. 717.22-718.1. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 47. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 242-243. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σ. 88. PMBZ, 2/1, #21126, σ. 684. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 265.

³⁶ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 2-4, σσ. 381.14-385.4. Σκυλίτζης, § 2, σσ. 197.25-200.11. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 2-6, σσ. 874.18-877.11. Λέων Γραμματικός, σσ. 288.19-291.14. Συμεών Μάγιστρος, § 3-9, σσ. 298.12-301.68. Ψευδο-Συμεών, § 2-4, σσ. 718.14-721.9. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 50. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 243-249. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 60-63. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 70. ΚΑΖΗΔΑΝ – CUTLER, ODB 1, σ. 657. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 73. PMBZ, 2/3, #23817, σσ. 569-573. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 266. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 138. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 162. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Η αντιβασιλεία εις τὸ Βυζάντιον», *Σύμμεικτα* 2 (2014), σσ. 43-49, στο *εξής Αντιβασιλεία*. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 394-395.

αφενός τις διαθέσεις του Συμεών και αφετέρου την προσπάθεια του Νικολάου να περιορίσει τον κίνδυνο.³⁷

Τα σχέδια, όμως, της ανακωχής γκρεμίστηκαν, όταν επανήλθε στο παλάτι η αυγούστα Ζωή. Το συμβούλιο της αντιβασιλείας γνώρισε την πτώση του, ενώ ο Συμεών προχώρησε σε λεηλασίες σε περιοχές της Θράκης, του Δυρραχίου και της Θεσσαλονίκης, ενώ καταλήφθηκε και η Αδριανούπολη.³⁸ Η Ζωή αποφάσισε να περάσει στην αντεπίθεση. Την αρχηγία του στρατού ξηράς ανέλαβε ο δομέστικος των σχολών Λέων Φωκάς, αδελφός του Βάρδα Φωκά, ενώ την ηγεσία του στόλου ανέλαβε ο δρουγγάριος του αυτοκρατορικού ναυτικού, Ρωμανός Λακαπηνός. Στις 20 Αυγούστου του 917, κοντά στην Αγχίαλο, οι Βυζαντινοί δοκίμασαν μια καταστροφική ήττα.³⁹

Ο Ρωμανός Λακαπηνός, αποδείχθηκε πως μπορούσε να σώσει την αυτοκρατορία, ματαιώνοντας τα σχέδια του Συμεών. Έτσι, πάντρεψε την κόρη του Ελένη με τον νεαρό Κωνσταντίνο τον Μάιο του 919 και έλαβε τον τίτλο του βασιλεοπάτορα, διαλύοντας τις προσδοκίες του Συμεών να κάνει γαμπρό του τον Κωνστα-

³⁷ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 5, σ. 385.5-24. Σκυλίτζης, § 3, σ. 200.12-29. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 7, σσ. 877.12-878.9. Λέων Γραμματικός, σσ. 291.15-292.13. Συμεών Μάγιστρος, § 10-11, σ. 301.68-85. Ψευδο-Συμεών, § 5, σ. 721.10-17. *Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, R. J. H. Jenkins – L. G. Westering (eds.), [CFHB, VI] (Washington D. C., 1973), 3-11, σσ. 16-80 και 14-31, σσ. 92-214. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 270-271. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 51. TOYNBEE A., *Constantine Porphyrogenitus and his world*, Oxford University Press, (London, 1973), σ. 8 και σ. 366, στο εξής *Porphyrogenitus*. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σσ. 62-63. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 70. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 250-253. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 85-86. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Τα Διπλωματικά Γαμικά Συναλλάγια στο Βυζάντιο (6^{ος}-12^{ος} αιώνας)*, Τόμος Α', (Ιωάννινα, 2001, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), σσ. 138-143, στο εξής *Γαμικά Συναλλάγια*. HUSSEY, *Church*, σ. 106 και σσ. 108-109. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 266. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 138-139. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 164-165.

³⁸ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 6-9, σσ. 386.1-388.4. Σκυλίτζης, § 4-6, σσ. 201.30-202.64. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 8-9, σσ. 878.10-879.11 και § 12, σ. 880.5-9. Λέων Γραμματικός, σσ. 292.14-293.5 και σσ. 293.20-294.3. Συμεών Μάγιστρος, § 12-13, σσ. 301.85-302.106 και § 16, σ. 303.118-122. Ψευδο-Συμεών, § 6, σσ. 721.18-722.13 και § 9, σ. 723.3-6. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 52. TOYNBEE, *Porphyrogenitus*, σ. 8 και σσ. 366-367. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σσ. 63-64. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 70. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 266. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 140. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 165-167.

³⁹ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 10, σσ. 388.13-390.21. Σκυλίτζης, § 8-9, σσ. 202.71-205.57. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 15-19, σσ. 880.18-883.5. Λέων Γραμματικός, σσ. 294.10-296.19. Συμεών Μάγιστρος, § 18-23, σσ. 304.129-306.179. Ψευδο-Συμεών, § 10-11, σσ. 723.13-725.8. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 394. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 272-273. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 85. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σ. 64. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 259-261. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 70. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 86-87. PMBZ, 2/4, #24408, σσ. 101-104. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 266. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 140.

ντίνο και να προβάλλει τις διεκδικήσεις του. Σύντομα αναγορεύτηκε καίσαρας και στις 17 Δεκεμβρίου του 920 στέφθηκε από τον γαμπρό του συναυτοκράτορα.⁴⁰ Επίσης, ο Ρωμανός έστεψε συναυτοκράτορα στις 20 Μαΐου του 921 τον υιό του Χριστόφορο.⁴¹

Με αυτόν τον τρόπο ο Κωνσταντίνος παραγκωνίστηκε, ενώ την εξουσία ανέλαβε εξ ολοκλήρου ο πεθερός του Ρωμανός Α΄ Λακαπηνός. Ο Ρωμανός πέραν των εσωτερικών συνομοσιών εναντίον του, είχε να αντιμετωπίσει και τον εξωτερικό κίνδυνο των Βουλγάρων. Ωστόσο, οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να ανακαταλάβουν την Αδριανούπολη το 923, παρά το γεγονός πως οι Βούλγαροι λεηλατούσαν συνεχώς την περιοχή. Το 924 όταν ο Συμεών εμφανίστηκε πάλι μπροστά στην Κωνσταντινούπολη, απογοητεύτηκε για ακόμη μια φορά, καθώς η δύναμή του σταματούσε μπροστά στα απόρθητα τείχη της. Έτσι, ζήτησε να συνομιλήσει με τον Ρωμανό, για να έρθουν σε συμβιβασμό και να γίνουν εδαφικές παραχωρήσεις. Ο Συμεών δεν ξεχνούσε, βέβαια, το κύριο μέλημά του, δηλαδή την απόκτηση του αυτοκρατορικού στέμματος. Θα προχωρούσε σε νέα εκστρατεία εναντίον του Βυζαντίου, αν δεν πέθαινε από καρδιακή νόσο, στις 27 Μαΐου του 927.⁴²

⁴⁰ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 11-13, σσ. 390.22-395.1. Σκυλίτζης, § 12, σ. 209.63-68. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 27, σ. 887.7-13 και § 35, σ. 890.12-17. Λέων Γραμματικός, σσ. 300.20-301.4 και σ. 304.3-8. Συμεών Μάγιστρος, § 3, σ. 310.12-17 και § 11, σσ. 313.75-314.80. Ψευδο-Συμεών, § 14, σ. 727.19-22 και § 17, σ. 731.10-14. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 92.69-72. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σ. 100. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 62. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σ. 65. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 261-263 και σσ. 268-269. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοστώσεις και τυραννίες*, σ. 67. NORWICH, *The Apogee*, σ. 136 και σ. 138. TOYNBEE, *Porphyrogenitus*, σ. 9. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 70. KAZHDAN, *ODB* 3, σ. 1806. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 75-76. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 102. PMBZ, 2/2, #22574, σσ. 693-696 και 2/5, #26833, σσ. 578-593. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σσ. 266-267. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 141. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 168. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Αντιβασίλεια*, σσ. 59-60.

⁴¹ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 1, σ. 398.4-11. Σκυλίτζης, § 1, σ. 213.44-47. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 35, σ. 890.17-21. Λέων Γραμματικός, σ. 304.8-13. Συμεών Μάγιστρος, § 12, σ. 314.80-84. ΨευδοΣυμεών, § 17, σ. 731.15-18. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 92.72-73. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 65. TOYNBEE *Porphyrogenitus*, σ. 9. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 71. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σ. 263. KAZHDAN, *ODB* 1, σ. 442. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 76. PMBZ, 2/1, #21275, σσ. 765-768.

⁴² Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 5-16, σσ. 400.1-409.20 και § 21, σσ. 411.17-412.2. Σκυλίτζης, § 5-17, σσ. 214.21-222.11. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 6-9, σσ. 892.5-894.9, § 12-22, σσ. 895.3-902.6 και § 28, σ. 904.1-2. Λέων Γραμματικός, σσ. 305.9-307.6, σσ. 307.16-314.4 και σ. 315.17-18. Συμεών Μάγιστρος, § 17-20, σσ. 315.109-317.151, § 23-37, σσ. 318.124-324.304 και § 45, σ. 326.338-339. Ψευδο-Συμεών, § 21-23, σσ. 732.9-733.15, § 25-30, σσ. 734.1-739.7 και § 33, σ. 740.4-10. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 395-396. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 277. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σσ. 90-96. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σσ. 66-67. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 265. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 70-71. NORWICH, *The Apogee*, σ. 139 και σ. 146.

Ο αιφνίδιος θάνατος του Συμεών ανακούφισε την αυτοκρατορία από τον βουλγαρικό κίνδυνο. Ο διάδοχος και υιός του, Πέτρος, σύνηψε αμέσως ειρήνη με το Βυζάντιο, ενώ έλαβε και για σύζυγό του την Μαρία Λακαπηνή, εγγονή του Ρωμανού Α΄ και κόρη του Χριστοφόρου.⁴³

Ο Ρωμανός, εκτός από τους Βουλγάρους είχε να αντιμετωπίσει και τους Άραβες. Ο Ιωάννης Κουρκούας, δομέστικος των σχολών, αποδείχθηκε ικανότατος στρατηγός και αντιμετώπισε με επιτυχία τους Άραβες στην Ανατολή, τόσο το 931 όσο και το 934.⁴⁴ Επιπλέον, ο νέος εχθρός που εμφανίστηκε ήσαν οι Ρώσοι, οι οποίοι ήδη από το 907 είχαν πραγματοποιήσει επιδρομή στο Βυζάντιο. Τον Ιούνιο του 941 το Βυζάντιο δέχτηκε ξαφνική επίθεση από τους Ρώσους, τους οποίους έσπευσαν να αντιμετωπίσουν ο Ιωάννης Κουρκούας και ο πρωτοβεστιάριος Θεοφάνης. Μάλιστα, η χρήση του υγρού πυρός κατέστρεψε ολοσχερώς τα πλοία των Ρώσων.⁴⁵ Η τελευταία στρατιωτική επιτυχία του Ιωάννη Κουρκούα, σημειώθηκε κατά των Αράβων, στην πόλη της Έδεσσας, όπου παραδόθηκε το ιερό μανδήλιο και μεταφέρθηκε στη Βασιλεύουσα, στις 15 Αυγούστου του 944.⁴⁶

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 91. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 278. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 142-144. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 169-170.

⁴³ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 21-23, σσ. 412.2-415.9. Σκυλίτζης, § 18, σσ. 222.12-224.60. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 28-34, σσ. 904.2-907.5. Λέων Γραμματικός, σσ. 315.18-317.21. Συμεών Μάγιστρος, § 45-51, σσ. 326.339-329.403. Ψευδο-Συμεών, § 33-34, σσ. 740.10-741.15. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 277-278. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 97. TOYNBEE, *Porphyrogenitus*, σ. 368. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 71. KAZHDAN, *ODB* 3, σ. 1639. NORWICH, *The Apogee*, σ. 147. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 92. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Γαμικά Συναλλάγια*, σσ. 144-154. *PMBZ*, 2/4, #24919, σσ. 341-343. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 279. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 144. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 170.

⁴⁴ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 24, σσ. 415.10-417.2. Σκυλίτζης, § 19, σσ. 224.61-225.80. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 35, σσ. 907.6-908.7. Λέων Γραμματικός, σσ. 317.22-318.13. Συμεών Μάγιστρος, § 52-53, σσ. 329.404-330.425. Ψευδο-Συμεών, § 35, σσ. 741.16-742.8. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 274-275. *PMBZ*, 2/3, #22824, σσ. 76-77. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 154-155.

⁴⁵ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 39, σσ. 423.14-426.2. Σκυλίτζης, § 31, σσ. 229.90-230.24. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 50-51, σσ. 914.10-916.16. Λέων Γραμματικός, σσ. 323.8-324.19. Συμεών Μάγιστρος, § 71-75, σσ. 335.541-337.585. Ψευδο-Συμεών, § 46, σσ. 746.12-747.23. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 400-401. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 283-284. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 71. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 151-153. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 98. *PMBZ*, 2/6, #28087, σσ. 501-505. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 155.

⁴⁶ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 40-48, σσ. 426.3-432.24. Σκυλίτζης, § 37, σσ. 231.6-232.72. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 56, σσ. 918.6-919.5. Λέων Γραμματικός, σσ. 325.22-326.19. Συμεών Μάγιστρος, § 82, σ. 339.629-639. Ψευδο-Συμεών, § 51, σ. 749.12-22. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 380-381. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 255. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 71. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 101. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 281. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 156.

Ο Ρωμανός Α΄ αφού κατόρθωσε να σταθεροποιήσει την κατάσταση με τους εξωτερικούς εχθρούς, ασχολήθηκε με τις εσωτερικές υποθέσεις. Αρχικά, είχε φροντίσει ήδη να στέψει συναυτοκράτορες και τους άλλους υιούς του, Στέφανο και Κωνσταντίνο, τα Χριστούγεννα του 924, ενώ ο υιός του Θεοφύλακτος ακολούθησε εκκλησιαστική σταδιοδρομία.⁴⁷ Στη νομοθεσία πήρε μέτρα για την προστασία της μικρογαιοκτησίας από τους δυνατούς.⁴⁸ Ωστόσο, τον Αύγουστο του 931 ο πρεσβύτερος υιός του, Χριστόφορος, πέθανε, αφού πρώτα περιβλήθηκε το μοναχικό σχήμα.⁴⁹

Οι υιοί του Ρωμανού, Στέφανος και Κωνσταντίνος, μετά το θάνατο του αδελφού τους, φέρθηκαν με μεγάλη αχαριστία στον πατέρα τους. Φοβούμενοι πως δε θα κυβερνούσαν ποτέ, εξόρισαν τον Ρωμανό στη νήσο Πρώτη, στις 16 Δεκεμβρίου του 944, όπου τον βρήκε ο θάνατος, ως μοναχό και χωρίς τις αξιώσεις που ταιριάζουν σε έναν αυτοκράτορα, στις 15 Ιουνίου του 948, στην ηλικία των εβδομήντα οκτώ ετών, έχοντας βασιλέψει είκοσι τέσσερα έτη.⁵⁰ Όμως, και οι υιοί του δεν είχαν την μοίρα που περίμεναν. Πριν προλάβουν να ετοιμάσουν πραξικόπημα εναντίον του γαμπρού τους και νόμιμου διαδόχου του θρόνου, Κωνσταντίνου Ζ΄, κατάλαβε εκείνος ότι τον επιβουλευόνταν και μέσω της παρότρυνσης και της συζύγου του, Ελένης, απομακρύνθηκαν από τα ανάκτορα στις 27 Ιανουαρίου του 945, εκάρησαν μοναχοί και πέθαναν εξόριστοι. Μάλιστα, ο Κωνσταντίνος Ζ΄, θέλοντας να απαλλαχθεί για πάντα από τον φόβο των Λακαπηνών, ευνούχισε τό-

⁴⁷ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 17, σσ. 409.21-410.3. Σκυλίτζης, § 13, σ. 221.71-75. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 23, σ. 902.7-12. Λέων Γραμματικός, σ. 314.5-12. Συμεών Μάγιστρος, § 38, σσ. 324.304-325.309. Ψευδο-Συμεών, § 31, σ. 739.8-12. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 92.73-74. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 101-103. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 67. TOYNBEE, *Porphyrogenitus*, σ. 10. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σ. 263. PMBZ, 2/3, #23831, σσ. 589-594 και 2/6, #27251, σσ. 83-89. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 278.

⁴⁸ VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 430-431. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 317-319. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σσ. 224-227.

⁴⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 31, σ. 420.17-21. Σκυλίτζης, § 25, σ. 226.24-25. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 78. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 156.

⁵⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 51-53, σσ. 434.18-435.21 και § 7, σ. 441.11-14. Σκυλίτζης, § 39, σ. 232.83-86 και § 2, σ. 237.3-4. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 58-59, σσ. 919.17-920.21, § 60, σ. 921.1-12 και § 6, σ. 924.1-3. Λέων Γραμματικός, σσ. 327.9-328.14 και σσ. 330.23-331.3. Συμεών Μάγιστρος, § 83, σσ. 339.639-340.662 και § 8, σσ. 342.48-343.50. Ψευδο-Συμεών, § 52-1, σσ. 750.1-753.2 και § 4, σ. 754.16-18. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 94.87-89. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σσ. 229-236. TOYNBEE, *Porphyrogenitus*, σ. 10. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίδες*, σσ. 79-81. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 71. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 155-160. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 274-276. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 79-80. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 281. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 156-157. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 172.

σο τον υιό του Στεφάνου, όσο και το νόθο υιό του Ρωμανού, Βασίλειο, τον οποίο και έκανε παρακοιμώμενο.⁵¹

Έτσι, ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος κατάφερε να ασκήσει την αυτοκρατορική του εξουσία στην ηλικία των σαράντα ετών, που είχε στερηθεί για τριάντα τρία χρόνια. Μάλιστα, στις 6 Απριλίου του 945, ημέρα του Πάσχα, έστεψε συναυτοκράτορα και τον υιό του Ρωμανό Β΄, ο οποίος ήταν μόλις επτά ετών.⁵² Ο Κωνσταντίνος, δεδομένου πως είχε μείνει τόσα χρόνια μακριά από την εξουσία δεν επέδειξε στην πολιτική που ακολούθησε τίποτα το σημαντικό. Έτσι, διόριζε σε καίριες θέσεις ανθρώπους που δεν είχαν τα προσόντα να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των αξιωμάτων τους, επηρεαζόταν πολύ από την σύζυγό του Ελένη, ενώ δεν ασχολήθηκε με στρατιωτικές επιχειρήσεις επί του πρακτέου, παρά μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Ωστόσο, η φροντίδα που έδειξε για την παιδεία και τις επιστήμες ήταν τόσο μεγάλη, που τα ελαττώματα του φάνταζαν μικρά. Φιλομαθής, ακούραστος ερευνητής και δόκιμος συγγραφέας, έστρεψε την συγγραφική του δραστηριότητα σε πρακτικούς-διδασκτικούς σκοπούς και, κυρίως, για τον υιό του Ρωμανό.⁵³

⁵¹ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 2-3, σσ. 437.1-438.19. Σκυλίτζης, § 2, σσ. 235.68-236.95. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 1, σ. 921.11-12 και § 2-3, σσ. 922.4-923.2 Λέων Γραμματικός, σ. 328.16-17 και σσ. 329.8-330.6. Συμεών Μάγιστρος, § 4-6, σσ. 341.15-342.32. Ψευδο-Συμεών, § 1, σ. 753.1-2 και § 2, σσ. 753.10-754.5. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 94.89-3. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σσ. 234-237. ΤΟΥΝΒΕΕ, *Porphyrogenitus*, σσ. 11-12 και σσ. 21-22. ΜΠΟΥΤΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς*, σσ. 81-82. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 71. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 80. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, «Η πολιτική του Βασιλείου Λακαπηνού έναντι της Δύσης», *Σύμμεικτα* 17 (2008), σ. 112, στο εξής Βασίλειος Λακαπηνός. *PMBZ*, 2/1, #20925, σσ. 588-598. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 294. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 157. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 172.

⁵² Σκυλίτζης, § 3, σ. 237.5-8. SCHLUMBERGER G., *Ο Αυτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκάς και η Βυζαντινή Εποποιία κατά τα τέλη της ΙΑ΄ Εκατονταετίας*, μτφρ. Ι. Λαμπρίδου – Σ. Ι. Βουτυρά, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1905), σ. 15, στο εξής *Νικηφόρος Φωκάς*. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 365. KAZHDAN – CUTLER, *ODB* 1, σσ. 502-503. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 156-158. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 108. *PMBZ*, 2/3, #23734, σσ. 516-531. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 157.

⁵³ Σκυλίτζης, § 3, σσ. 237.11-238.30. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 94.6-12. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σ. 16. ΤΟΥΝΒΕΕ, *Porphyrogenitus*, σ. 16 και σσ. 575-598. LEMERLE P., *Ο πρώτος Βυζαντινός Ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως τον 10^ο αιώνα*, μτφρ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, MIET, (Αθήνα, 1981), σσ. 241-276. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, *Φιλομακεδονική Γραμματεία*, σσ. 306-317. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 163-165. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 81-82. ΒΛΥΣΙΔΟΥ Ν. Β., *Αριστοκρατικές οικογένειες και εξουσία (9ος-10ος αι.)*, Βάνιας, (Θεσσαλονίκη, 2001), σ. 108, στο εξής *Αριστοκρατικές οικογένειες*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 73-75. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Δίκαιο και Ιδεολογία*, σσ. 255-256. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 157-159.

Υπήρξε ευσεβής αυτοκράτορας και δεν φέρθηκε ποτέ του με αχαριστία. Όσοι τον βοήθησαν στην απομάκρυνση των αδελφών Λακαπηνών τιμήθηκαν με αξιώματα. Ο Βάρδας Φωκάς τιμήθηκε με τους τίτλους του *μαγίστρου* και του *δομέστικου των σχολών* της Ανατολής, ενώ και οι υιοί του τοποθετήθηκαν στρατηγοί σε καίριες περιοχές.⁵⁴ Ακόμη, στις *Νεαρές* που εξέδωσε για την μικρογαιοκτησία, ακολούθησε την πολιτική του αποθανόντος πεθερού του.⁵⁵ Στην εξωτερική πολιτική η ειρήνη με τους Βουλγάρους διατηρήθηκε, ενώ οι Άραβες, συνέχιζαν να αποτελούν απειλή για την αυτοκρατορία. Στα ατυχή γεγονότα της βασιλείας του προστέθηκε η ανεπιτυχής προσπάθεια να ανακτηθεί η Κρήτη από τους Σαρακηνούς.⁵⁶

Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος έζησε πενήντα τέσσερα έτη. Κατείχε το αυτοκρατορικό αξίωμα για σαράντα έξι χρόνια, με τα δεκατρία πρώτα να συμβασιλεύει μαζί με τον πατέρα του Λέοντα Στ΄ Σοφό, τον θείο του Αλέξανδρο, το συμβούλιο της αντιβασιλείας του και την μητέρα του Ζωή, ενώ αργότερα, διοίκησε για άλλα είκοσι έξι χρόνια μαζί με τον πεθερό του Ρωμανό Α΄ Λακηπηνό. Έπειτα, κατάφερε τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια να διατελέσει μοναδικός αυτοκράτορας. Ο Κωνσταντίνος, πέθανε στις 9 Νοεμβρίου του 959, πιθανόν από δηλητήριο που του έδωσαν ο υιός του Ρωμανός Β΄ και η νύφη του Θεοφανώ ή από φυσικά αίτια.⁵⁷

Ο Ρωμανός Β΄ όταν διαδέχτηκε τον πατέρα του ήταν είκοσι ενός ετών. Όταν ήταν πέντε ετών είχε νυμφευτεί την Βέρθα, νόθα κόρη του Ούγου της Προβηγκίας, η οποία μετά τον γάμο, πήρε το όνομα Ευδοκία. Ωστόσο, η Ευδοκία πέθανε το 949.⁵⁸ Αργότερα, το 956, νυμφεύτηκε μια κοπέλα ταπεινής καταγωγής, κόρη ενός

⁵⁴ Σκυλίτζης, § 3, σ. 238.35-46. PMBZ, 2/1, #20769, σσ. 472-479. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, σ. 108. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 159.

⁵⁵ VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 431. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 317-323. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 82.

⁵⁶ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 29, σσ. 452.20-453.19. Σκυλίτζης, § 15, σσ. 245.33-246.52. Leonis Diaconi Caloënsis Historiae libri decum et liber de velitatione bellica Nicephori Augusti, C. B. Hasii (ed.), [CSHB], (Bonn, 1828), I, § 2, σσ. 6.16-7.8, στο εξής Διάκονος. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 71-72. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 161-162.

⁵⁷ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 54, σσ. 468.21-469.4. Σκυλίτζης, § 17, σ. 247.76-81. Διάκονος, I, § 2, σσ. 5.23-6.2. Ψευδο-Συμεών, § 9, σ. 756.10-19. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 94.17-18. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 12-13. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 365. ΤΟΥΝΒΕΕ, *Porphyrogenitus*, σσ. 2-3. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. NORWICH, *The Apogee*, σ. 173. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 267-274. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 295. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 163.

⁵⁸ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 46, σ. 431.11-19. Σκυλίτζης, § 7, σ. 240.82-83. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 54, σ. 917.11-18. Λέων Γραμματικός, σ. 325.7-14. Συμεών Μάγιστρος, § 78, σσ. 337.598-338.604. Ψευδο-Συμεών, § 48, σ. 748.5-12. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 16-17. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 265. NORWICH, *The Apogee*, σ. 174. ΠΑΝΑ-

ταβερνιάρη, που ονομαζόταν Αναστασώ και μετά τον γάμο έλαβε το όνομα Θεοφανώ.⁵⁹ Ο Ρωμανός ανήμερα του Πάσχα του 960, έστεψε συναυτοκράτορα τον πρωτότοκο υιό του Βασίλειο, ενώ ένα χρόνο μετά απέκτησε και δεύτερο υιό, που του έδωσε το όνομα Κωνσταντίνος.⁶⁰

Ο Ρωμανός, όντας νέος και επιπόλαιος, δεν κληρονόμησε την φιλομάθειά του πατρός του, αλλά την έλλειψη επιδεξιότητας στην πολιτική. Έτσι, προτίμησε να μην ασχοληθεί με τις υποθέσεις του κράτους. Η αδιαφορία του για την άσκηση της αυτοκρατορικής εξουσίας λίγο έλειψε να του στοιχήσει τόσο το αυτοκρατορικό στέμμα, όσο και την ίδια του τη ζωή, καθώς οργανώθηκαν συννομώσεις εναντίον του, τις οποίες όμως πρόλαβε και κατέπνιξε, τιμωρώντας αυστηρά τους ενόχους.⁶¹

Αφού δεν είχε να επιδείξει πολλά στην πολιτική, ανέθεσε στον ευνούχο παρακοιμώμενο Ιωσήφ Βρίγγα την διοίκηση της αυτοκρατορίας, ο οποίος ήταν έμπιστος του αποθανόντος πατρός του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογεννήτου, παραγκωνίζοντας τον Βασίλειο Λακαπηνό.⁶² Επιπλέον, η Θεοφανώ, επηρέαζε πολύ τον αυτοκράτορα. Καθώς ήταν φιλόδοξη, ανάγκασε τον Ρωμανό να απομακρύνει την μητέρα του, Ελένη, και να κλείσει τις πέντε αδελφές του σε μοναστήρι. Η βασιλομήτωρ δεν άντεξε τη στεναχώρια και πέθανε στις 20 Σεπτεμβρίου του 961.⁶³

Στην εξωτερική πολιτική σπουδαίας σημασίας ήταν η εκστρατεία του Νικηφόρου Φωκά κατά των Σαρακηνών της Κρήτης. Ο Νικηφόρος είχε αντικαταστήσει τον πατέρα του, Βάρδα Φωκά, στο αξίωμα του *δομέστικου των σχολών* της

ΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Γαμικά Συναλλάγια*, σσ. 158-163. *PMBZ*, 2/1, #21156, σσ. 699-701. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 280. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 163.

⁵⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 39, σ. 458.8-13. Σκυλίτζης, § 7, σ. 240.83-86. Διάκονος, II, § 10, σ. 31.11-13. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 94.3-6. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 17-19. KAZHDAN, *ODB* 3, σσ. 2064-2065. NORWICH, *The Apogee*, σ. 174. *PMBZ*, 2/6, #28125, σσ. 526-532. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 294. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 163.

⁶⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 1, σ. 469.8-17 και § 6, σ. 473.6-9. Σκυλίτζης, § 1-2, σ. 248.95-4. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σ. 20. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 104-105. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 315.

⁶¹ Σκυλίτζης, § 5, σ. 250.62-79. Διάκονος, I, § 2, σ. 6.8-10. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 103, σσ. 94.21-96.26. KAZHDAN, *ODB* 3, σσ. 1806-1807. *PMBZ*, 2/5, #26834, σσ. 594-602.

⁶² *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 1, σσ. 469.17-470.1. Σκυλίτζης, § 3, σ. 248.5-9. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 32-33. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 108-109. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Βασίλειος Λακαπηνός*, σσ. 112-113. *PMBZ*, 2/3, #23529, σσ. 414-418. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 315. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 163-164.

⁶³ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 3, σ. 471.11-18 και § 6, σ. 473.9-17. Σκυλίτζης, § 9, σ. 252.8-18. Ψευδο-Συμεών, § 1, σ. 757.15-22. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 35-40. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 109. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 316. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 163-164.

Ανατολής και είχε ήδη σημειώσει νικηφόρες μάχες ως στρατηγός. Έτσι, το καλοκαίρι του 960 ξεκίνησε την εκστρατεία, η οποία μετά από επτά μήνες πολιορκίας απέφερε καρπούς. Στις 7 Μαρτίου του 961, καταλήφθηκε η πρωτεύουσα του νησιού, ο Χάνδακας.⁶⁴ Ακόμη, όσο καιρό εκστράτευε στην Κρήτη ο Νικηφόρος Φωκάς, ο αυτοκράτορας τίμησε τον αδελφό του Νικηφόρου, Λέοντα Φωκά, με τον τίτλο του *μαγίστρου* και τον έστειλε στην Ασία, να ασκήσει τα καθήκοντά του ως *δομέστικος*, εναντίον του Χαβδάν. Ο Λέων κατάφερε να γυρίσει θριαμβευτής στην Κωνσταντινούπολη και ο Νικηφόρος, συνέχισε τις επιτυχίες του στην Ανατολή, το 962, κατά των Αράβων, απελευθερώνοντας την Κιλικία και πολυάριθμα φρούρια.⁶⁵

Ο Ρωμανός παρότι κατάφερε να γλιτώσει από τις συνομωσίες εναντίον του, δεν είχε μακρύ βίο. Με την Θεοφανώ απέκτησε δύο γιους και δύο κόρες. Στις 15 Μαρτίου του 963 πέθανε πρόωρα, «*ὥς μὲν τινες, προκαταναλώσας τὸ ἑαυτοῦ σαρκίον ταῖς αἰσχίσταις καὶ φιληδόνας πράξεσιν, ὡς δ' ἕτερος ἔχει λόγος φαρμάκοις ἀναιρεθεὶς*»⁶⁶, στην ηλικία των είκοσι τεσσάρων ετών, έχοντας μείνει μόνος του στην εξουσία για τέσσερα χρόνια.⁶⁷

Διάδοχοι του Ρωμανού ήσαν οι ανήλικοι υιοί του, Βασίλειος και Κωνσταντίνος, οι οποίοι επιτροπεύονταν από τη μητέρα τους Θεοφανώ.⁶⁸ Ωστόσο, την εξουσία ανέλαβε ο Νικηφόρος Φωκάς, που, όπως προαναφέρθηκε, ήταν εξαιρετος στρατηγός και πέτυχε σπουδαίες νίκες για την αυτοκρατορία. Ο Νικηφόρος είχε αντιπαλότητα με τον Ιωσήφ Βρίγγα, ενώ η αυτοκρατορία του ήταν πολύ συμπα-

⁶⁴ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 7-12, σσ. 473.18-478.23. Σκυλίτζης, § 4, σσ. 249.24-250.47. Διάκονος, II, § 6-8, σσ. 24.9-29.2. Ψευδο-Συμεών, § 1-4, σσ. 757.22-760.6. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 103, σ. 96.26-49. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 44-126. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 374-377. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. NORWICH, *The Apogee*, σ. 175 και σ. 178. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 112-113. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, σ. 124. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 315. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 164.

⁶⁵ Συνεχιστές του Θεοφάνη, VI, § 14, σσ. 479.14-480.12. Σκυλίτζης, § 4, σ. 250.47-61. Διάκονος, II, § 1-5, σσ. 17.1-24.8. Ψευδο-Συμεών, § 1, σσ. 757.24-758.2. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 138-142, σσ. 159-172, σσ. 184-196 και σσ. 221-289. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 375 και σ. 378. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. ΚΑΖΗΔΑΝ – CUTLER, *ODB* 3, σσ. 1667-1668. *PMBZ*, 2/4, #24423, σσ. 117-125. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 109 και σ. 111. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 315.

⁶⁶ Σκυλίτζης, § 11, σ. 253.33-35.

⁶⁷ Σκυλίτζης, § 11, σ. 253.30-35. Διάκονος, II, § 10, σσ. 30.12-31.7. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 103, σσ. 96.57-98.59. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 290-292. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 365. NORWICH, *The Apogee*, σ. 182. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 276-283. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 115-116. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 316. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 165.

⁶⁸ Σκυλίτζης, § 1, σ. 254.37-39. Διάκονος, II, § 10, σ. 31.7-13. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σ. 295. BRAND M. C. – CUTLER, *ODB* 1, σσ. 261-262 και σσ. 503-504. *PMBZ*, 2/1, #20838, σσ. 537-551 και 2/3, #23735, σσ. 531-535. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 331.

θής, καθώς έτρεφε αισθήματα για εκείνη. Επίσης, ήταν πολύ αγαπητός στο λαό, γεγονός που ενίσχυε την αντιπάθεια του Βρίγγα προς το πρόσωπό του. Μάλιστα, ο Βρίγγας μηχανευόταν να τυφλώσει τον Νικηφόρο και για αυτό ζήτησε την βοήθεια του Ιωάννη Τζιμισκή, *μαγίστρου* και στρατηγού της Ανατολής. Ο Τζιμισκής, όμως, μιας και ήταν ανιψιός του Νικηφόρου και έμπιστός του, τον ενημέρωσε για τα σχέδια του Βρίγγα. Έτσι, ο Νικηφόρος, ανακηρύχθηκε από το στράτευμα του στην Καισάρεια, τόπο καταγωγής του, αυτοκράτορας, με την θερμή υποστήριξη του φίλου και συγγενή του Ιωάννη Τζιμισκή, στις 2 Ιουλίου του 963.⁶⁹

Στις 14 Αυγούστου εισήλθε στην Κωνσταντινούπολη και αφού κατατρόπωσε την αντίσταση του Βρίγγα και τον εξόρισε, σε συνδυασμό με την στήριξη που είχε από τον πατριάρχη Πολύευκτο και τον Βασίλειο Λακαπηνό, στέφθηκε στις 16 Αυγούστου αυτοκράτορας.⁷⁰ Έτσι νυμφεύτηκε την αυτοκράτειρα Θεοφανώ, στις 20 Σεπτεμβρίου του 963 και απέκτησε τη νομιμότητα που χρειαζόταν. Ωστόσο, η αποκάλυψη πως ο Νικηφόρος ήταν ανάδοχος ενός τέκνου της Θεοφανούς, έφερε τον αυτοκράτορα αντιμέτωπο με τον πατριάρχη, γεγονότα που θα αναλυθούν στο κυρίως μέρος της εν λόγω εργασίας.⁷¹

Ο Νικηφόρος Β' στην εσωτερική πολιτική εφάρμοσε βαρύντατη φορολογία στους υπηκόους του και ενίσχυσε την αριστοκρατία, με αποτέλεσμα σε σύντομο διάστημα να χάσει την δημοτικότητά του. Επίσης, σταμάτησε ένα μέρος των τιμητικών δώρων της *Συγκλήτου*,⁷² καθώς όπως υποστήριζε «*σπανίζειν χρημάτων εν τοῖς πολέμοις*».⁷³ Ακόμη, προχώρησε σε αλλαγές στο νόμισμα. Υποτίμησε το

⁶⁹ Σκυλίτζης, § 6, σ. 256.82-10. Διάκονος, III, § 2-4, σσ. 37.23-41.23. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 104, σ. 98.60-76. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 296-323. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 366. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 98-101. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. NORWICH, *The Apogee*, σ. 186. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 117. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 331.

⁷⁰ Σκυλίτζης, § 7, σσ. 257.31-259.64. Διάκονος, III, § 8, σσ. 47.22-48.23. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 326-341. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 105-108. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 366. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. NORWICH, *The Apogee*, σ. 189. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 117-118. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 145. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 331. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 165.

⁷¹ Σκυλίτζης, § 2, σ. 260.73-74. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 417-421. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 366. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 72. ΚΑΖΗΔΑΝ, *ODB* 3, σσ. 1478-1479. ΚΟΛΙΑΣ Τ. Γ., *Νικηφόρος Β' Φωκάς (963-969). Ο στρατηγός αυτοκράτωρ και το μεταρρυθμιστικό του έργο*, Ιστορικές Εκδόσεις Στ. Δ. Βασιλόπουλος [Ιστορικές Μονογραφίες, 12], (Αθήνα, 1993), σ. 59, στο εξής *Νικηφόρος Β'*. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 191-193. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 118. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Βασίλειος Λακαπηνός*, σσ. 113-114. HUSSEY, *Church*, σ. 112. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 165. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 175. *PMBZ*, 2/4, #25535, σσ. 657-676.

⁷² Σκυλίτζης, § 18, σ. 274.46-50. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β'*, σ. 60. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 129.

⁷³ Σκυλίτζης, § 18, σ. 274.50-52. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 611-612.

νόμισμα σε τεταρτηρό, ενώ συνέχισε να είναι σε κυκλοφορία το παλιό νόμισμα. Παράλληλα, διέταξε οι εισπράξεις των δημοσίων φόρων να καταβάλλονται με το βαρύτερο νόμισμα, ενώ τα έξοδα να γίνονται με το μικρότερο. Επιπλέον, παρέβλεψε το νόμο, σύμφωνα με τον οποίο τα νομίσματα με τις μορφές των αυτοκρατόρων βρίσκονταν σε ισότιμη αξία (εάν δεν έλειπε κάτι από το βάρος τους), και νομοθέτησε να προηγείται το δικό του, ενώ υποβίβασε τα νομίσματα των άλλων.⁷⁴ Επιπρόσθετα, πήρε μέτρα που αφορούσαν εκκλησιαστικά ζητήματα, για τα οποία θα γίνει λόγος παρακάτω.

Στην εξωτερική πολιτική επιδόθηκε στον αγώνα κατά των Αράβων. Σημαντική επιτυχία αποτέλεσε η απομάκρυνση των Αράβων από την Κιλικία, την Μοψουεστία και την Ταρσό, το 964,⁷⁵ ενώ το φθινόπωρο του ίδιου έτους, ο στρατός του δοκίμασε μια αποτυχημένη εκστρατεία κατά των Αράβων της Σικελίας.⁷⁶ Ακόμη, το 965 απελευθερώθηκε η Κύπρος με την βοήθεια του στρατηγού πατρικίου Νικήτα Χαλκούτζη.⁷⁷ Επιπρόσθετα, δεδομένου πως δεν ήθελε να καταβάλει τον φόρο που πλήρωναν οι Βυζαντινοί στους Βουλγάρους (965/6) και επειδή η περιοχή ήταν αρκετά δυσπρόσιτη, έδωσε εκατόν οκτώ χιλιάδες χρυσά νομίσματα στους Ρώσους, ώστε να κατακτήσουν εκείνοι την χώρα της Βουλγαρίας.⁷⁸

Παράλληλα, στα τέλη του 966, ο Νικηφόρος Β' ξεκίνησε νέα εκστρατεία προς την Συρία, με σκοπό την κατάληψη της Αντιόχειας. Η εκστρατεία αυτή στέφθηκε από επιτυχία, καθώς ο Νικηφόρος πέτυχε την κατάληψη πολλών φρουρίων και την ανακατάληψη της Έδεσσας.⁷⁹ Ωστόσο, δεν προχώρησε στην κατάληψη της Αντιόχειας, καθώς δεν ήθελε να λεηλατήσει την τρίτη μεγαλύτερη πόλη της οικουμένης, που είχε τεράστια ομορφιά και σπουδαία αρχιτεκτονικά κτίσματα.

⁷⁴ Σκυλίτζης, § 18, σ. 275.69-75. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 566-570 και σσ. 620-622. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β'*, σ. 61 και σσ. 86-87. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 129-130. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 301-302.

⁷⁵ Σκυλίτζης, 10-14, σσ. 267.74-270.44. Διάκονος, III, § 10-11, σσ. 51.6-54.4 και IV, § 3-4, σσ. 58.11-61.11. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 456-466, σσ. 480-502, σσ. 548-566 και σσ. 570-581. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 379. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 119. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 170.

⁷⁶ Διάκονος, IV, § 7-8, σσ. 65.19-68.1. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 503-535. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 127. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β'*, σ. 59. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές οικογένειες*, σ. 148 και σσ. 161-162.

⁷⁷ Σκυλίτζης, § 15, σ. 270.45-48. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 545-547. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 123. PMBZ, 2/5, #25778, σσ. 35-36. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 345. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 170.

⁷⁸ Διάκονος, IV, § 5-6, σσ. 61.12-63.13. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 632-659. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 420-421. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 73. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β'*, σ. 60. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 196-197. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 138-139. HUSSEY, *Church*, σ. 118. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 346. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 172-173.

⁷⁹ Σκυλίτζης, § 15-16, σσ. 270.45-271.72. Διάκονος, IV, § 10, σσ. 70.3-71.22.

Έτσι, άφησε έμπιστούς του τον στατοπεδάρχη Πέτρο και τον στρατηγό Μιχαήλ Βούρτζη στο Μαύρο Όρος, έξω από τα τείχη της Αντιόχειας, με σκοπό τον αποκλεισμό της από τρόφιμα. Όμως, εκείνοι παράκουσαν την εντολή του και προέβησαν σε πολιορκία της πόλης. Έτσι, στις 28 Οκτωβρίου του 969 η Αντιόχεια έγινε ξανά βυζαντινή.⁸⁰

Αναμφισβήτητα, ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς υπήρξε σπουδαίος στρατηγός. Ωστόσο, παρότι κατάφερε να σωθεί από τόσες μάχες και τόσους εξωτερικούς εχθρούς, δεν κατόρθωσε να ξεφύγει και από τα δόλια σχέδια των έμπιστών του. Ο Νικηφόρος, επειδή φοβόταν μια πιθανή ανατροπή του, είχε παύσει από τα καθήκοντά τους τον Μιχαήλ Βούρτζη και τον Ιωάννη Τζιμισκή, τους όποιους έθεσε και σε κατ' οίκον περιορισμό.⁸¹ Αυτή, όμως, η ποινή δεν στάθηκε ικανή να ανατρέψει τα σχέδια της αυτοκράτειρας Θεοφανούς και του Ιωάννη, που είχαν σκοπό να σκοτώσουν τον αυτοκράτορα. Όταν έπεσε η νύχτα της 11^{ης} Δεκεμβρίου του 969, υποτακτικοί της Θεοφανούς, μαζί με τον Ιωάννη και άλλους συνωμότες, εισέβαλαν στην αυτοκρατορική κάμαρα και αφού χτύπησαν με μίσος τον αυτοκράτορα, τον σκότωσαν. Έτσι, ο Νικηφόρος Φωκάς, δολοφονήθηκε σε ηλικία πενήντα επτά ετών, από τον άνθρωπο που τον υποστήριξε να αναλάβει την εξουσία, έχοντας διοικήσει την αυτοκρατορία μόλις έξι χρόνια.⁸²

Ο Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής ανέλαβε αμέσως το αυτοκρατορικό αξίωμα, φροντίζοντας, παράλληλα, να διατηρήσουν το αξίωμά τους οι νόμιμοι διάδοχοι του θρόνου, υιοί του Ρωμανού Β΄ και της Θεοφανούς, Βασίλειος και Κωνσταντίνος, ενώ κάλεσε και τον παρακοιμώμενο Βασίλειο, νόθο υιό του Ρωμανού Α΄ Λακαπηνού, να γίνει βοηθός του.⁸³ Αμέσως, ξεκίνησαν τα προβλήματα της αναγνώρι-

⁸⁰ Σκυλίτζης, § 17, σσ. 271.73-273.31. Διάκονος, V, § 4-5, σσ. 81.14-82.24. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 799-844. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 379-381. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 124-125. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 154. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 345. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 170.

⁸¹ Σκυλίτζης, § 22, σ. 279.89-91. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 856-860. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σσ. 154-155.

⁸² Σκυλίτζης, § 22, σσ. 279.93-281.55. Διάκονος, V, § 6-8, σσ. 85.7-89.15. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 105, σσ. 100.17-104.3. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 860-872. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 366. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 105-106. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 73. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 208-210. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 283-290. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 133-134. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 346. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 173-174.

⁸³ Σκυλίτζης, § 1, σ. 284.93-8. SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντιακή Εποποιία κατά τα τέλη του Ι΄ αιώνα, Ιωάννης Τζιμισκής*, μτφρ. Σ. Ι. Βουτυρά, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1904), σσ. 7-13, στο *εξής Ιωάννης Τζιμισκής*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 108-110. KAZHDAN – CUTLER, *ODB* 2, σ. 1045. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 191. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 360. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 186. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Βασίλειος Λακαπηνός*, σ. 118. *PMBZ*, 2/3, #22778, σσ. 40-54.

σής του, καθώς ο πατριάρχης δεν του επέτρεπε να εισέλθει στην εκκλησία, επειδή σκότωσε τον τέως αυτοκράτορα Νικηφόρο Β' Φωκά.⁸⁴ Ο Ιωάννης, ωστόσο, αρνούνταν τις κατηγορίες, επιρρίπτοντας τις ευθύνες στους συνεργάτες του και, κυρίως, στη Θεοφανώ. Μάλιστα, για να στεφθεί αυτοκράτορας υπάκουσε τον πατριάρχη Πολύευκτο, που του ζήτησε να εξορίσει τους συνωμότες και τη Θεοφανώ, ενώ νυμφεύτηκε την κόρη του αποθανόντος αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογεννήτου, Θεοδώρα.⁸⁵ Βέβαια, ο πατριάρχης απαίτησε μια σειρά προνομίων προς την εκκλησία, για να πραγματοποιήσει την στέψη του αυτοκράτορα και να του επιτρέψει την είσοδο στην εκκλησία, πολιτική που θα αναλυθεί στο κυρίως μέρος της εν λόγω εργασίας.

Ο Ιωάννης, ως στρατηγός που ήταν, ασχολήθηκε κυρίως με τα εξωτερικά ζητήματα. Δεν αμέλησε, ωστόσο, την διοίκηση της αυτοκρατορίας. Αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας, μοίρασε την περιουσία του στους γεωργούς των συνοριακών φυλακών, αλλά και στο νοσοκομείο των λεπρών. Ακόμη, απήλλαξε από τους φόρους το θέμα Αρμενιακών, μιας και καταγόταν από εκεί. Επιπλέον, αύξησε την ρόγα, την αυτοκρατορική προσφορά, δηλαδή, προς τους συγκλητικούς και τους αριστοκράτες.⁸⁶ Επιπρόσθετα, ύστερα από τις επιτυχίες του, προχώρησε στην απαλλαγή της φορολογίας των υπηκόων του, χαρίζοντας τον καπνικό φόρο σε όσους όφειλαν να τον πληρώνουν.⁸⁷

Παρότι φρόντιζε για τους υπηκόους του και φερόταν σε όλους με φιλανθρωπία, υπήρχαν και κάποιοι που συνωμότησαν εναντίον του. Μάλιστα, οργανώθηκαν εναντίον του δύο συνωμοσίες, μία από τον Βάρδα Φωκά, ανιψιό του αποθανόντος Νικηφόρου Β' Φωκά, που απέβλεπε στον αυτοκρατορικό θρόνο μετά τον θάνατο του θείου του και μία από τον Λέοντα Φωκά, αδελφό του ιδίου. Ο Ιωάννης με την ανάληψη της εξουσίας, είχε εξορίσει τον Βάρδα Φωκά στην Αμάσεια και τον Λέοντα Φωκά στη Λέσβο.⁸⁸

Ο Βάρδας Σκληρός, ήταν αυτός που κατέπνιξε τις συνωμοσίες. Ο Ιωάννης Α', μπορούσε να εμπιστευτεί τον επιφανή άνδρα, όχι μόνο επειδή ήταν κουνιάδος του, καθώς η νεκρή σύζυγος του Ιωάννη, Μαρία Σκλήραινα ήταν αδελφή του

⁸⁴ Σκυλίτζης, § 2, σ. 285.23-26. HUSSEY, *Church*, σ. 113. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 360. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 174. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 181-182.

⁸⁵ Σκυλίτζης, § 2, σσ. 285.29-286.43 και § 8, σ. 294.94-97. Διάκονος, VI, § 4, σσ. 98.10-99.12. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 28-29. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 367. NORWICH, *The Apogee*, σ. 219. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 135-136. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 183 και σ. 191. HUSSEY, *Church*, σ. 113. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 361. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 174.

⁸⁶ Διάκονος, VI, § 5, σσ. 99.13-100.12. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 137.

⁸⁷ Σκυλίτζης, § 19, σ. 311.76-77. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σ. 211.

⁸⁸ Σκυλίτζης, § 1, σ. 284.10-14. Διάκονος, VI, § 2, σ. 96.2-11. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 19-21. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 134. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σσ. 191-192. PMBZ, 2/1, #20784, σσ. 486-493. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 361.

Βάρδα Σκληρού, αλλά και λόγω της συσπείρωσης των δύο επιφανών ανδρών έναντι του Νικηφόρου Β'. Ωστόσο, παρότι ο αυτοκράτορας στο παρελθόν είχε πέσει σε δυσμένεια από τον αυτοκράτορα Νικηφόρο Β', έδειξε την φιλανθρωπία του στο πρόσωπο των αποστατών, αρχικά, του Λέοντα Φωκά και του υιού αυτού, εξορίζοντάς τους χωρίς να τους τυφλώσει και εκείνοι, φερόμενοι αχάριστα, προσπάθησαν να αποστατήσουν ξανά. Οπότε τότε τους τύφλωσε και τους εξόρισε στο νησί της Πρώτης.⁸⁹ Ακόμη, διακρίνεται η μεγαλοψυχία του αυτοκράτορα προς τον Βάρδα Φωκά, στον οποίο έδειξε επιείκεια και του χάρισε τη ζωή, υποχρεώνοντάς τον να χειροτονηθεί κληρικός και εξορίζοντάς τον στη Χίο.⁹⁰

Στην εξωτερική πολιτική, ο Ιωάννης, είχε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα. Οι πόλεις που είχε καταλάβει ο Νικηφόρος Β' Φωκάς της Κιλικίας ήταν έτοιμες για αποστασία.⁹¹ Ο Βάρδας Σκληρός, ο Πέτρος Φωκάς, ανιψιός του τέως αυτοκράτορα, αλλά και ο πατρίκιος Νικόλαος, αποδείχθηκαν ικανοί στρατηγοί και αντιμετώπισαν όλους τους κινδύνους, των Ρώσων, των Αράβων και των Βουλγάρων.⁹²

Ειδικά, οι Ρώσοι αναδείχθηκαν ο βασικότερος εχθρός της αυτοκρατορίας, καθώς μετά την κατάκτηση της Βουλγαρίας, αδιαφόρησαν για τις συμφωνίες που είχαν συνάψει με τον αποθανόντα αυτοκράτορα Νικηφόρο Β' Φωκά και δεν έδειξαν την επιθυμία να συνθηκολογήσουν. Έτσι, ο Ιωάννης Α' ξεκίνησε εκστρατεία κατά των Ρώσων, επιτυγχάνοντας σημαντικές νίκες, με την κατάληψη του Δορυστόλου το 971 και των ανακτόρων της Πρεσθλάβας.⁹³ Ο Ιωάννης απέδειξε πως ήταν και καλός διπλωμάτης, καθώς, ύστερα από συντριπτικές ήττες των Ρώσων, ανάγκασε τον ηγεμόνα Σφενδοσθλάβο να συνθηκολογήσει και έτσι εξουδετερώθηκε η ρωσική απειλή.⁹⁴ Το επόμενο έτος, ο Ιωάννης κινήθηκε προς την Ανα-

⁸⁹ Σκυλίτζης, § 7, σσ. 291.9-292.32 και § 13, σ. 303.48-62. Διάκονος, VII, § 1-2, σσ. 112.1-114.20. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 80-83. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σσ. 172-173 και σ. 183. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 175.

⁹⁰ Σκυλίτζης, § 7, σσ. 292.32-294.91. Διάκονος, VII, § 2-6, σσ. 114.21-122.12 και § 8, σσ. 124.22-126.4. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 76-93. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 217-218. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 183. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 175.

⁹¹ Σκυλίτζης, § 3, σ. 286.48-51. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 245-247.

⁹² Σκυλίτζης, § 4-5, σσ. 287.71-290.66. Διάκονος, VI, § 8, σσ. 102.22-103.11. PMBZ, 2/1, #20785, σσ. 494-503 και 2/5, #26011, σ. 139.

⁹³ Σκυλίτζης, § 9-11, σσ. 294.3-298.13. Διάκονος, VI, § 8, σ. 103.11-23, § 10-13, σσ. 105.1-111.7 και VIII, § 2-7, σσ. 130.7-138.4. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 48-76, σσ. 107-149. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 421-423. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 73. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 139-141. HUSSEY, *Church*, σ. 118. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 361. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 176. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 186-187.

⁹⁴ Σκυλίτζης, § 18, σ. 309.34-45. Διάκονος, VIII, § 8-10, σσ. 138.5-141.19 και IX, § 1-11, σσ. 142.1-157.12. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 154-194. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 423-424. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 73-74. NORWICH, *The Apogee*, σ. 211 και σ. 214. ΧΡΙ-

τολή. Εκεί σημείωσε σημαντικές επιτυχίες τόσο κατά των Φατιμίδων, όσο και των Αράβων. Από το 974 ως το 975 κατέλαβε τη Δαμασκό, τη Ναζαρέτ, την Καισάρεια, βορειότερα τη Βηρυτό, την Σιδώνα και άλλες μικρότερες πόλεις.⁹⁵

Ο Ιωάννης, αφού επέστρεψε από την νικηφόρα και μεγάλη εκστρατεία της Ανατολής, στην Κωνσταντινούπολη, αρρώστησε, είτε από δηλητήριο που του έδωσε ο παρακοιμώμενος Βασίλειος, ο οποίος είχε παραγκωνιστεί, είτε από τύφο και πέθανε στις 10 Ιανουαρίου του 976, σε ηλικία πενήντα ενός ετών, έχοντας βασιλέψει μόλις έξι χρόνια.⁹⁶

Η εξουσία πέρασε στα χέρια των υιών του Ρωμανού Β' και της Θεοφανούς. Ωστόσο, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, ο παρακοιμώμενος Βασίλειος, που ήταν και θείος τους, ανέλαβε ουσιαστικά την εξουσία και την προφύλαξη των δύο αυτοκρατόρων από τυχόν συνομοσίες εναντίον τους. Έτσι, ο παρακοιμώμενος Βασίλειος έστειλε απεσταλμένους να φέρουν στα ανάκτορα τη Θεοφανώ. Επιπλέον, έστειλε τον Βάρδα Σκληρό στην Μεσοποταμία, ως διοικητή, καθώς φοβόταν πως μετά τον θάνατο του Ιωάννη Α' Τζιμισκή θα διεκδικούσε την εξουσία. Ακόμη, έστειλε τον Μιχαήλ Βούρτση, ως μάγιστρο και δούκα της Αντιοχείας του Ορόντη, ενώ διόρισε επιστάτη και έφορο όλων των Ανατολικών ταγμάτων τον ευνούχο πατρίκιο Πέτρο, που ήσαν έμπιστοι των αποθανόντων αυτοκρατόρων Νικηφόρου Β' Φωκά και Ιωάννη Α' Τζιμισκή.⁹⁷

Ωστόσο, ο Βασίλειος δεν κατάφερε να αποφύγει τα εσωτερικά προβλήματα. Σε σύντομο διάστημα, ο Βάρδας Σκληρός, καταγόμενος αφενός από οικογένεια ευγενών και κατέχοντας αφετέρου το αξίωμα του δομέστικου της Ανατολής, σε

ΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 141-142. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 361. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 176-177. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 187.

⁹⁵ Σκυλίτσης, § 4, σ. 287.71-90. Διάκονος, Χ, § 1-2, σσ. 160.1-162.16, § 4, σσ. 165.17-166.20 και § 6, σ. 168.4-10. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 271-292 και σσ. 308-345. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 114-115. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 74. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 126-127. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 362. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 177-178.

⁹⁶ Σκυλίτσης, § 22, σ. 312.15-24. Διάκονος, Χ, § 11, σσ. 177.1-178.22. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σ. 348 και σ. 351. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 76. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 229-230. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 142-143. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 192. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Βασίλειος Λακαπηνός*, σσ. 118-119. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 362. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 178-179.

⁹⁷ Σκυλίτσης, § 1, σσ. 314.49-315.86. SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντιακή εποποιία κατά τα τέλη του Ι' αιώνα, Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου νεανικά έτη*, μτφρ. Σ. Ι. Βουτυρά, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1905), σσ. 7-8, σσ. 25-27, σσ. 30-35, στο *εξής Βασίλειος (νεανικά έτη)*. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 118-119. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 290-304. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 153. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 193. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Βασίλειος Λακαπηνός*, σσ. 119-120. PMBZ, 2/4, #25253, σσ. 508-515 και 2/5, #26496, σσ. 395-398. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 373.

συνδυασμό με την δυσαρέσκεια για τη νέα του θέση, ανακηρύχθηκε από το στρατεύμά του το καλοκαίρι του 976 αυτοκράτορας. Ο Βασίλειος ανακάλεσε από την εξορία τον Βάρδα Φωκά, ο οποίος τιμήθηκε αμέσως με το αξίωμα του *μαγίστρου* και του *δομέστικου των σχολών* και κινήθηκε ενάντια στον Βάρδα Σκληρό, τον οποίο, ύστερα από πολλούς αγώνες, υποχρέωσε να υποχωρήσει και να καταφύγει στην αυλή των Αράβων, το 980.⁹⁸

Λίγο αργότερα ξέσπασε κρίση στην σχέση του Βασιλείου Β' με τον Βασίλειο τον παρακοιμώμενο. Ο δεύτερος οργάνωσε μια συνομωσία με τον Φωκά και άλλους στρατηγούς το 985. Ο αυτοκράτορας, όμως, το κατάλαβε, τον συνέλαβε, του δήμευσε την περιουσία και τον εξόρισε, ενώ υποβάθμισε και παραγκώνισε τον Φωκά, ο οποίος δεν συμμετείχε στην εκστρατεία κατά των Βουλγάρων.⁹⁹ Το 987, η επέκταση του Βούλγαρου τσάρου Σαμουήλ και η αδυναμία του Βασιλείου να τον σταματήσει, έδωσε το έναυσμα στον Βάρδα Σκληρό να κινηθεί πάλι εναντίον του. Ο Βάρδας Φωκάς πήρε εντολή και αυτή τη φορά να τον αποκρούσει, αλλά, καθώς είχε πέσει σε δυσμένεια, παράκουσε την εντολή του αυτοκράτορα, συσπείρωσε γύρω του ανώτατους διοικητές του στρατού και μεγαλογαιοκτήμονες αριστοκράτες που τον ανακήρυξαν αυτοκράτορα στις 15 Αυγούστου του 987, ενώ συνεργάστηκε και με τον Σκληρό, ώστε να ανατρέψουν τον Βασίλειο Β'.¹⁰⁰

⁹⁸ Σκυλίτζης, § 2-9, σσ. 315.87-327.29. Διάκονος, Χ, § 7, σσ. 169.14-170.24. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 106, σσ. 104.11-106.29. *Michaelis Pselli Chronographia*, Τόμος Α', D. R. Reinsch (ed.), [Millennium-Studien, 51], Walter de Gruyter, (Berlin – Boston, 2014), § 5-9, σσ. 4.1-7.9, στο εξής ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 35-112 και σσ. 122-133. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σσ. 110-111. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 369-371. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς*, σ. 120. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 74. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 234-235. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 153-154. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σσ. 196-200. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 754^a, σ. 159. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 374. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 181-182.

⁹⁹ SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 270-284. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 371. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς*, σ. 121. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 75. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 155. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 200. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Οι Ποινές στο Βυζαντινό Δίκαιο», *Εγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Σ. Τρωιάνος (επιμ.), Ίδρυμα Χουλανδρή Χορν, (Αθήνα, 2001), σσ. 45-47, στο εξής Ποινές. HOLMES C., *Basil II and the Governance of Empire (976-1025)*, Oxford Studies in Byzantium, (Oxford, 2005), σσ. 243-246, στο εξής *Basil II*. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Βασίλειος Λακαπηνός*, σσ. 120-121. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 182-183.

¹⁰⁰ Σκυλίτζης, § 14, σ. 332.59-74 και § 17, σσ. 335.71-336.85. Διάκονος, Χ, § 9, σ. 173.12-14. ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, § 10, σ. 7.1-15. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 380-402. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 371-372. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσώσεις και τυραννίς*, σσ. 125-126. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 75. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 156. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σσ. 200-201. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 374. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 185.

Όταν ο Φωκάς, όμως, κατάλαβε την υπεροχή του, και επειδή ήταν δύσπιστος προς τον Σκληρό, καθώς ο υιός του Ρωμανός προσχώρησε στον Βασίλειο Β', αιχμαλώτισε τον Σκληρό και το 988 βρέθηκε έξω από τα τείχη της Κωνσταντινούπολης, ετοιμάζοντας επίθεση από ξηρά και από θάλασσα. Τότε, ο Βασίλειος στράφηκε στον πρίγκιπα του Κιέβου Βλαδίμηρο,¹⁰¹ ο οποίος έστειλε ρωσική δύναμη έξι χιλιάδων ανδρών και αντιμετώπισαν τον Φωκά. Ως αμοιβή για την βοήθεια που παρείχε έλαβε την αδελφή του Βασιλείου, Άννα,¹⁰² για σύζυγό του, και ο λαός του εκχριστιανίστηκε. Έτσι, στις 13 Απριλίου του 989, στην μάχη της Αβύδου, νίκησε ο Βασίλειος και ο Φωκάς πέθανε, πιθανόν από δηλητήριο ή ανακοπή καρδιάς.¹⁰³ Επιπλέον, το 989 ο Σκληρός επιχείρησε μια τρίτη αποστασία, όμως υποτάχθηκε και πιθανόν τυφλώθηκε.¹⁰⁴

Έτσι, γρήγορα ο Βασίλειος Β', αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την νιότη του και την τρυφή ζωή. Χαρακτηριστικά, περιγράφεται πως ήταν «...ὑποπτος οὖν εἰς πάντας ὥπτο· καὶ σοβαρὸς τὴν ὀφρὺν· τὰς τε φρένας ὑποκαθήμενος· καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι δύσσοργος καὶ βαρύνῃνις».¹⁰⁵ Αφού εξόντωσε τα μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών που φοβόταν πως είχαν σκοπό να του πάρουν την εξουσία, ασχολήθηκε με την διοίκηση της αυτοκρατορίας.¹⁰⁶ Στην εσωτερική πολιτική ασχολήθηκε με την ανακαίνιση του αγωγού του αυτοκράτορα Ουαλεντινιανού, για να έχουν οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης αφθονία νερού.¹⁰⁷ Επίσης, πήρε

¹⁰¹ HUSSEY, *Church*, σ. 118 και σ. 190. PMBZ, 2/6, #28433, σσ. 694-700.

¹⁰² HUSSEY, *Church*, σ. 118 και σ. 190. PMBZ, 2/1, #20436, σσ. 257-259.

¹⁰³ Σκυλίτζης, § 17-19, σσ. 336.85-338.47. Διάκονος, Χ, § 9, σσ. 173.14-175.5. Ο Ψελλός περιγράφει στο σημείο αυτό τον τρόπο που πέθανε ο Φωκάς, κάνοντας αναφορά σε δηλητήριο που είχε χύσει ο οινόχοος του Φωκά στο κρασί του, ο οποίος είχε πάρει αυτή την εντολή από τον Βασίλειο. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 106, σ. 106.30-34 και ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, § 16, σσ. 10.8-11.20 και § 17, σ. 11.21-8. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 402-412 και σσ. 447-456. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 401-402. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σ. 111. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 372-373. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοστώσεις και τυραννίς*, σ. 127. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 75-76. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 241-243. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 156-157. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σσ. 200-201. HUSSEY, *Church*, σ. 118. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 375. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 190. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 186.

¹⁰⁴ Σκυλίτζης, § 19, σσ. 338.48-339.63. ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, § 23-29, σσ. 14.1-17.3. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 459-465. SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντινή Εποποιία κατά τα τέλη της Ι' Εκατονταετηρίδος, Βασίλειος Β' ο Βουλγαροκτόνος*, μτφρ. Ι. Λαμπρίδου, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1905), σσ. 36-49, στο εξής *Βασίλειος Β'*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Στέψη βυζαντινού αυτοκράτορα*, σ. 111. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 373. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 157. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 201. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 375. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 186.

¹⁰⁵ ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, § 18, σ. 11.10-11. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σ. 69.

¹⁰⁶ SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σσ. 53-61.

¹⁰⁷ Σκυλίτζης, § 45, σ. 366.31-32.

σκληρά μέτρα για την απαγόρευση της απόκτησης γαιών από τους ισχυρούς, ενισχύοντας έτσι τους μικρούς ελεύθερους καλλιεργητές.¹⁰⁸ Μάλιστα, το 1002, θέσπισε και έναν νόμο, το *αλληλέγγυον*, να πληρώνουν δηλαδή οι δυνατοί τις φορολογικές υποχρεώσεις των χωρικών που ήσαν απλήρωτες. Επιπλέον, προσπάθησε να περιορίσει και την αύξηση της εκκλησιαστικής περιουσίας, πολιτική που θα αναλυθεί παρακάτω.¹⁰⁹

Στην εξωτερική πολιτική, κύριο μέλημά του στάθηκε η αντιμετώπιση των Βουλγάρων και συγκεκριμένα του ηγεμόνα Σαμουήλ. Την περίοδο που ο Βασίλειος προσπαθούσε να καταπνίξει τις επαναστάσεις στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας είχε βρει την ευκαιρία ο Σαμουήλ, το 976 να πραγματοποιήσει επιδρομές στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία μέχρι και την Πελοπόννησο.¹¹⁰ Ο Βασίλειος Β' πέρασε στην αντεπίθεση και το 986 ξεκίνησε με το στράτευμά του προελαύνοντας στον Έβρο, με σκοπό την κατάληψη της Σερδικής. Ωστόσο, η προσπάθειά του, όχι μόνο δεν επέφερε καρπούς, αλλά στην επιστροφή προς την Βασιλεύουσα, ο Σαμουήλ αιφνιδίασε και κατατρόπωσε το στράτευμα.¹¹¹

Το 987 ο Βάρδας Σκληρός, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, άδραξε την ευκαιρία, λόγω της αποτυχίας του Βασιλείου και οργάνωσε μια νέα επανάσταση. Έτσι, ο Σαμουήλ βρήκε τον χρόνο να ξεκινήσει μια εκστρατεία προς την Δύση και κατέλαβε πολλές περιοχές μέχρι το 989. Μόλις ο Βασίλειος κατάφερε να καταστείλει τις συννομώσεις, το θέρος του 990, ξεκίνησε να έχει νικηφόρες επιχειρήσεις στη Μακεδονία, τις οποίες αναγκάστηκε να διακόψει, καθώς κατευθύνθηκε προς την Συρία, όπου είχαν εισβάλει οι Φατιμίδες.¹¹² Έτσι, ξεκίνησε ένας αγώνας επικράτησης, με τους Βυζαντινούς να υπερέχουν, σημειώνοντας σημαντικές νίκες κατά

¹⁰⁸ Σκυλίτζης, § 21, σ. 340.95-3. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σσ. 167-177. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 432. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 189.

¹⁰⁹ Σκυλίτζης, § 32, σ. 347.76-78. ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, § 30, σ. 18.1-7. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σσ. 393-400. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 432-433. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 168. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 191-192. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 190. ¹¹⁰ Σκυλίτζης, § 11, σ. 330.94-6. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 308-312, σσ. 320-326 και σσ. 341-347. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 76. KAZHDAN – BRAND, *ODB* 3, σ. 1838. HOLMES, *Basil II*, σ. 163. *PMBZ*, 2/5, #26983, σσ. 702-708.

¹¹¹ Σκυλίτζης, § 12, σσ. 330.10-331.44. Διάκονος, Χ, § 8, σσ. 171.1-173.11. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος (νεανικά έτη)*, σσ. 365-379. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 427. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 76. NORWICH, *The Apogee*, σ. 237 και σ. 247. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 162-163. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 185. HOLMES, *Basil II*, σ. 167.

¹¹² Σκυλίτζης, § 20, σσ. 339.64-340.95. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σσ. 94-158. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 384-385. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 76. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 190-191.

των Βουλγάρων, με πρώτη αυτή στην κοιλάδα του Σπερχειού, το 997, όπου αρχιστράτηγος ήταν ο δομέστικος των σχολών της Δύσης, Νικηφόρος Ουρανός.¹¹³

Αργότερα, από το 1001 ως το 1005 ο Βασίλειος ξεκίνησε νέα εκστρατεία κατά των Βουλγάρων τόσο στην περιοχή της Φιλιππούπολης, όσο και των πέρα του Αίμου βουλγαρικών κάστρων, με τους στρατηγούς Θεοδωροκάνο και Νικηφόρο Ξιφία. Επίσης, αποφασιστική νίκη πέτυχαν οι Βυζαντινοί στον Αξιό ποταμό, το 1003/4.¹¹⁴ Η μεγαλύτερη, ωστόσο μάχη, δεν είχε δοθεί ακόμη. Στις 29 Ιουλίου του 1014, συνέβη η μάχη στο Κλειδί, με στρατηγό τον Νικηφόρο Ξιφία. Ύστερα από την μάχη αυτή, οι Βυζαντινοί αιχμαλώτισαν δεκαπέντε χιλιάδες Βουλγάρους μαχητές, τους οποίους ο Βασίλειος τύφλωσε.¹¹⁵ Ο πόλεμος εναντίον των Βουλγάρων έληξε το 1018, όταν και επήλθε η πλήρης υποταγή τους, ενώ και ο λαός τους εκχριστιανίστηκε.¹¹⁶

¹¹³ Σκυλίτζης, § 23, σσ. 341.13-342.51. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β΄*, σσ. 178-186. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 428-431. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 76. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 164-165. STEPHENSON P., *Ο θρύλος του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου*, μτφρ. Ν. Παπαδάκης – Μ. Κόφφα, Ενάλιος, (Αθήνα, 2007), σ. 30, στο εξής *Θρύλος*. HOLMES, *Basil II*, σσ. 165-167. *PMBZ*, 2/4, #25617, σσ. 720-727. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 375. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 191.

¹¹⁴ Σκυλίτζης, § 25-26, σσ. 343.79-344.88 και § 30-31, σσ. 346.53-347.75. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β΄*, σσ. 265-285. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 431-433. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 77-78. STEPHENSON, *Θρύλος*, σσ. 31-32. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 166-167. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 375. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 192.

¹¹⁵ Σκυλίτζης, § 35, σσ. 348.10-349.35. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β΄*, σσ. 404-408. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σ. 75. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 433-434. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 78. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 262-263. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 168-169. HOLMES, *Basil II*, σ. 168. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 376. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 193.

Η τιμωρία τους, όμως, δεν τελείωσε εδώ. Χώρισε τους ατυχείς Βουλγάρους σε ομάδες, ανά εκατό άτομα, αφήνοντας έναν μονόφθαλμο για οδηγό, ώστε να τους οδηγήσει στην Πρίλαπο και να δουν οι συμπατριώτες τους το θέαμα αυτό για παραδειγματισμό. Με βάση αυτό το σκεπτικό, ο Βασίλειος δεν τιμώρησε τους Βουλγάρους ως πολίτες ξένου κράτους, αλλά τους θεώρησε βυζαντινούς υπηκόους, που στασίασαν κατά του αυτοκράτορα και έτσι κρίθηκαν κατά το βυζαντινό δίκαιο. Οι χιλιάδες τυφλοί στρατιώτες έφτασαν στην Πρίλαπο στις 4 Οκτωβρίου το 1014 και μόλις ο Σαμουήλ αντίκρισε τις πομπές, λιποθύμησε. Δύο μέρες αργότερα, όντας βαριά άρρωστος και μην μπορώντας να αντέξει την αργιότητα αυτή του Βασιλείου, πέθανε. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, *Σύνοψις*, § 35, σ. 349.35-45. Ο Κεκαυμένος γράφει τον αριθμό των δεκατεσσάρων χιλιάδων αιχμαλώτων. *Cecaumeno Raccomandazioni e consigli di un galantuomo* (Στρατηγικόν), Μ. D. Spadaro (ed.), Edizioni dell'Orso, (Alessandria, 1998), σ. 84. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β΄*, σσ. 407-408. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 434. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 78. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 169-170. STEPHENSON, *Θρύλος*, σσ. 57-58. *PMBZ*, 2/4, #25661, σσ. 742-745. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 193.

¹¹⁶ Σκυλίτζης, § 36-41, σσ. 350.66-360.48. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β΄*, σσ. 414-487. BROWNING, *Byzantium and Bulgaria*, σ. 75. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 434-437. ΦΕΙΔΑΣ,

Ο Βασίλειος, δεν σταμάτησε καθ' όλη την περίοδο της βασιλείας του να αντιμετωπίζει εχθρούς, τόσο εσωτερικούς, όσο και εξωτερικούς. Έτσι, το 1022 στράφηκαν εναντίον του ο στρατηγός του Νικηφόρος Ξιφίας και ο Νικηφόρος Φωκάς, υιός του στασιαστή Βάρδα Φωκά. Η στάση τους, όμως, κατεστάλη.¹¹⁷

Ο Βασίλειος πέρασε σχεδόν όλον τον χρόνο του εκστρατεύοντας και προσπαθώντας να καταστείλει τις στάσεις εναντίον του. Μετά την πάταξη των Βουλγάρων, έστρεψε το ενδιαφέρον του τόσο στην Ασία, όσο και στη Δύση. Όμως, στις 15 Δεκεμβρίου του 1025 πέθανε, σε ηλικία εξήντα επτά ετών, από αιφνίδιο θάνατο, έχοντας βασιλέψει σαράντα εννέα έτη και κληροδότησε στον αδελφό του Κωνσταντίνο Η', μια αυτοκρατορία που εκτεινόταν από τις οροσειρές της Αρμενίας ως την Αδριατική και από τον Ευφράτη ως το Δούναβη.¹¹⁸

Βυζάντιο, σ. 78. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 170-173. PIRIVATRIC S., «Το πατριαρχείο του πρώτου βουλγαρικού βασιλείου και οι Βυζαντινοί: *Damnatio Memoriae* του 11^{ου} αιώνα;», *Η Αυτοκρατορία σε κρίση(;) Το Βυζάντιο τον 11^ο αιώνα (1025-1081)*, Β. Βλυσίδου (επιμ.), ΕΙΕ/ΙΒΕ, (Αθήνα, 2003), σσ. 310-313. STEPHENSON, *Θρύλος*, σσ. 46-49 και σ. 58. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 193-194. GRIFFIN S., *The liturgical past in Byzantium and early Rus*, Cambridge University Press, (Camprindge, 2019), σσ. 171-172, στο εξής *Rus*.

¹¹⁷ Σκυλίτζης, § 45, σσ. 366.32-367.70. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σσ. 606-616. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 128-129. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Αριστοκρατικές Οικογένειες*, σ. 207. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Βυζαντινές Φυλακές*, σ. 325. PMBZ, 2/4, #25545, σσ. 682-687. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 376.

¹¹⁸ Σκυλίτζης, § 47, σ. 368.82-90. ΨΕΛΛΟΣ, *Χρονογραφία*, § 37, σ. 23.1-7. SCHLUMBERGER, *Βασίλειος Β'*, σσ. 725-726. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 78-79. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 265-266. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ, *Νοσήματα*, σσ. 304-308. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Ποινές*, σσ. 45-47. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 377. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 197.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΟΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 846-1025

*Τῆς πολιτείας ἐκ μερῶν καὶ μορίων ἀναλόγως
τῷ τῆς ἀνθρώπῳ συνισταμένης, βασιλεὺς ἐστὶ
καὶ Πατριάρχης.¹¹⁹*

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα,¹²⁰ μητέρα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', καταγόταν από εικονόφιλη οικογένεια και παρότι ο αποθανών αυτοκράτορας και σύζυγός της, Θεόφιλος, ήταν φανατικός εικονομάχος, εκείνη, ύστερα από το θάνατό του, προχώρησε, μαζί με τον μάγιστρο Μανουήλ και τον λογοθέτη Θεόκτιστο, στην οριστική λήξη της εικονομαχικής έριδας, η οποία είχε δημιουργηθεί το 726, επί Λέοντα Γ'. Έτσι, το 842 πραγματοποιήθηκε η αναστήλωση των εικόνων και τέθηκαν πάλι σε ισχύ οι αποφάσεις της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου. Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε η καθαίρεση του εικονομάχου πατριάρχη Ιωάννη Ζ' Γραμματικού. Στον πατριαρχικό θρόνο ανήλθε ο Μεθόδιος Α', ο οποίος είχε υποστεί βασανιστήρια και είχε φυλακιστεί, για την εικονόφιλη στάση του, όταν βασίλευε ο αυτοκράτορας Θεόφιλος.¹²¹

Ακόμη, αξιοσημείωτοι είναι οι εκχριστιανισμοί που πραγματοποίησε η Θεοδώρα, αρχικά το 863 στην Μοραβία, με τον Κύριλλο και τον Μεθόδιο από τη Θεσσαλονίκη και έπειτα, το 864 στον λαό των Βουλγάρων, ύστερα από συνθήκη ειρήνης που σύνηψε με τον Βούλγαρο τσάρο Βόρι. Ο τσάρος ζήτησε ως αντάλλαγμα να του παραχωρήσει εδάφη για να έχουν οι υπήκοοί του περισσότερο χώρο. Πράγματι, η Θεοδώρα του παραχώρησε μια ακατοίκητη περιοχή στα νότια του Αίμου, την οποία οι Βούλγαροι ονόμασαν Ζαγορά, και έτσι επήλθε ο πλήρης

¹¹⁹ JGR, II, Εισαγωγή, σ. 242.

¹²⁰ HOLLINGSWORTH, ODB 3, σσ. 2037-2038. PMBZ, 1/4, #7286, σσ. 344-350.

¹²¹ Γενέσιος, § 2-4, σσ. 56.38-59.39. Συνεχιστές του Θεοφάνη, IV, § 1-9, σσ. 212.1-224.10. Σκυλίτζης, § 2, σσ. 81.3-84.92. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 1-3, σσ. 810.1-814.5. Λέων Γραμματικός, σσ. 228.10-229.1. Συμεών Μάγιστρος, § 1-2, σ. 232.1-13. Ψευδο-Συμεών, § 1-4, σσ. 647.3-652.10. Nicetas David, *The Life of Patriarch Ignatius*, A. Vertit – A. Smithies (eds.), [CFHB LI, Series Washingtoniensis], Dumbarton Oaks Research Library and Collection, (Washington D. C., 2013), § 15, σ. 20.3-30, στο εξής *Βίος Ιγνατίου*. ΓΕΔΕΩΝ Ι. Μ., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις Ιστορικοί Βιογραφικοί περί τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης (36-1884)*, (Κωνσταντινούπολη, 1890), σσ. 274-278, στο εξής *Πατριαρχικοί Πίνακες*. ΘΗΕ, 6, σσ. 1233-1234 και 8, σσ. 899-901. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 31-32. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 64. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 251-256. PMBZ, 1/2, #3199, σσ. 322-327 και 1/3, #4977, σσ. 233-243. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 93-94. HUSSEY, *Church*, σσ. 62-65. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 122. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 93-94. Για την Εικονομαχία, βλ. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 7-31. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 198-250. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 57-93. HUSSEY, *Church*, σσ. 34-62.

εκχριστιανισμός τους. Ο εκχριστιανισμός αυτός αποτελεί την αρχή των εκχριστιανισμών των βαρβαρικών λαών, πολιτική που συνέχισαν και οι Μακεδόνες αυτοκράτορες.¹²²

Στις 14 Ιουνίου του 847, ο πατριάρχης Μεθόδιος πέθανε και τον διαδέχτηκε, έπειτα από τη θέληση της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, η οποία δεν συγκάλεσε σύνοδο, ο Ιγνάτιος, που ανήκε στον κύκλο των Ζηλωτών και ήταν υιός του πρώην αυτοκράτορα Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ. Μετά την καθαίρεση του πατρός του, το 813, σε ηλικία περίπου δεκαπέντε ετών, ευνουχίστηκε, εκάρη μοναχός και άλλαξε το όνομά του από Νικήτας σε Ιγνάτιος.¹²³ Η πατριαρχεία του υπήρξε δαιδαλώδης, καθώς συγκρούστηκε, αρχικά, με τον επίσκοπο Συρακουσών Γρηγόριο Ασβεστά, τον οποίο και καθαίρεσε το 853, ενώ, παράλληλα, αφόρισε και τους οπαδούς του. Οι Πολιτικοί συσπειρώθηκαν τότε γύρω από τον Βάρδα, ενώ ο Γρηγόριος Ασβεστάς προσέφυγε στον πάπα Λέοντα Δ΄.¹²⁴

Η δεύτερη σύγκρουση του Ιγνατίου συνέβη με τον Βάρδα, επειδή, αρχικά, ο Ιγνάτιος αρνήθηκε να στείλει την Θεοδώρα σε μοναστήρι, χωρίς τη θέλησή της και έπειτα, κατηγορήσε τον Βάρδα για μοιχεία με τη νύφη του, τη γυναίκα του νεκρού υιού του, αφορίζοντάς τον, καθώς αρνήθηκε να του προσφέρει τη Θεία Κοινωνία. Τότε, ο Βάρδας πέρασε στην αντεπίθεση, κατηγορώντας τον Ιγνάτιο για συνομωσία εναντίον του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄. Έτσι, καθαιρέθηκε το 858

¹²² Γενέσιος, § 16, σ. 69.42-52. *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, IV, § 13-15, σσ. 162.3-165.10. Σκυλίτσης, § 7, σσ. 90.42-92.3. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 16, σ. 824.14-23. Λέων Γραμματικός, σ. 238.10-19. Συμεών Μάγιστρος, § 25, σ. 243.215-223. Ψευδο-Συμεών, § 21, σσ. 664.5-665.2 και § 24-25, σσ. 665.11-666.7. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 65. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 233-238. HUSSEY, *Church*, σσ. 94-98. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 102-103. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Ν. Κ., «Ο Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων σε δημώδες κείμενο από το Άγιον Όρος», *Ζειδωρος Υετός, Τιμητικός Τόμος στον Καθηγητή Δημήτριο Δ. Τριανταφυλλόπουλο ἐπὶ τῇ ἑβδομηκονταπενταετηρίδι του*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, (Λευκωσία, 2019), σσ. 459-475 [=Κυπριακαὶ Σπουδαὶ ΟΗ΄-ΟΘ΄ (2016-2017)], σσ. 461-462, στο εξής Εκχριστιανισμός.

¹²³ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, IV, § 30, σ. 274.1-12. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 11, σ. 821.7-8. Λέων Γραμματικός, σ. 235.3-5. Συμεών Μάγιστρος, § 17, σ. 239.146-148. Ψευδο-Συμεών, § 12, σ. 657.7-9. *Βίος Ιγνατίου*, § 2-3, σσ. 4.18-6.30, § 9-11, σσ. 12.3-16.2 και § 16, σσ. 20.31-22.8. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 278-279. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 40-41. ΘΗΕ, 6, σσ. 716-717. PMBZ, 1/2, #2666, σσ. 173-179. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 272-273. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 94. HUSSEY, *Church*, σ. 70. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 94-98.

¹²⁴ ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 279-280. DVORNIK F., *The Photian Schism, History and Legend*, Cambridge University Press, (London, 1948), σ. 24, στο εξής *Photian Schism*. ΘΗΕ, 6, σ. 717. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 41. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 273-275. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 94. HUSSEY, *Church*, σ. 71.

και εξορίστηκε αρχικά στη νήσο Τερέβινθο της Προποντίδας και αργότερα, στην Μυτιλήνη.¹²⁵

Στον πατριαρχικό θρόνο ανήλθε ο Φώτιος, αν και ήταν λαϊκός. Ο Φώτιος είχε γεννηθεί περί το 810, καταγόταν από επιφανή εικονόφιλη οικογένεια και είχε λάβει εξαιρετική μόρφωση. Μάλιστα, ήταν ανιψιός του πρώην πατριάρχη Ταρασίου (784-806) και μία πολυσχιδής προσωπικότητα, με πλούσια πνευματική και διπλωματική δράση. Μετά το θάνατο του Θεοφίλου, έγινε πρωτοασηκρήτις, ενώ σε διάστημα πέντε ημερών ανήλθε τις βαθμίδες τις ιεραρχίας, καθώς έγινε υποδιάκονος, διάκονος και πρεσβύτερος. Τα Χριστούγεννα του 858, χειροτονήθηκε πατριάρχης από τον Γρηγόριο Ασβεστά.¹²⁶ Αμέσως, επήλθε ρήξη με τους οπαδούς του Ιγνατίου, οι οποίοι αναθεμάτισαν τον Φώτιο σε σύνοδο που συγκλήθηκε στην Αγία Ειρήνη. Το γεγονός αυτό ανάγκασε τον Φώτιο να καθαίρεσει τον Ιγνάτιο σε σύνοδο που συγκάλεσε το 859, ενώ, παράλληλα, καθαίρεσε τους επισκόπους που τον υποστήριζαν και τοποθέτησε στη θέση τους δικούς του ανθρώπους.¹²⁷

Λίγο αργότερα, το 861, συγκλήθηκε η Πρωτοδευτέρα Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό την οριστική επικύρωση της λήξης της Εικονομαχίας, παρούσα και των παπικών απεσταλμένων. Φυσικά, συζητήθηκε και το ζήτημα της διαδοχής των πατριαρχών, με τους απεσταλμένους του πάπα να δέχονται την καθαίρεση του Ιγνατίου και να απορρίπτουν την καθαίρεση του Γρηγορίου Ασβεστά. Παράλληλα, θα επικύρωναν και την ενθρόνιση του Φωτίου, αν η επαρ-

¹²⁵ Γενέσιος, § 18, σ. 70.77-90. *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, § 30-31, σσ. 274.12-276.33. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 20, σ. 826.3-12. *Βίος Ιγνατίου*, § 17, σσ. 24.20-28.14. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 279. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 36-40. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Κ Β., *Εκκλησιαστική Ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Αστήρ Α. Λ. – Ε. Παπαδημητρίου, (Αθήνα, 1959), σ. 346, στο εξής *Εκκλησιαστική Ιστορία*. ΘΗΕ, 6, σσ. 717-718. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 41. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 347. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 31-32. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 227. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 276-277. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 95. HUSSEY, *Church*, σσ. 71-72. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 124-126.

¹²⁶ Γενέσιος, § 18, σ. 71.93-71.4. *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, § 32, σ. 276.1-4. Σκυλίτζης, § 16-17, σσ. 105.9-107.43. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 20, σ. 826.12-14. Λέων Γραμματικός, σ. 240.3-15. Συμεών Μάγιστρος, § 28, σ. 245.246-257. Ψευδο-Συμεών, § 28-32, σσ. 667.6-671.19. *Βίος Ιγνατίου*, § 21, σσ. 32.24-36.15. ΚΑΖΗΔΑΝ, *ODB* 3, σσ. 1669-1670. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 282-283. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 346-347. ΘΗΕ, 12, σσ. 21-23. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 42. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 347. PMBZ, 1/3, #6253, σσ. 671-684. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 278. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 95. HUSSEY, *Church*, σ. 72. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 126.

¹²⁷ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, § 32, σσ. 276.4-278.15. *Βίος Ιγνατίου*, § 26, σσ. 40.26-42.14. DVORNIK, *Photian Schism*, σ. 40. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 43-44. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 349. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 281-282. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 95. HUSSEY, *Church*, σσ. 72-73.

χία του Ιλλυρικού περνούσε στη δικαιοδοσία του πάπα Νικολάου Α'.¹²⁸ Καθώς ο καιρός περνούσε και το Ιλλυρικό δεν επέστρεφε στη σφαίρα επιρροής του πάπα, συγκάλεσε ο Νικόλαος Α' σύνοδο στο Λατεράνο το 863, στην οποία καθαιρέθηκε ο Φώτιος, θεωρήθηκε υπαίτιος για τις διώξεις των υποστηρικτών του Ιγνατίου και απαγορεύτηκε στους κληρικούς που είχε χειροτονήσει να τελούν τη Θεία Λειτουργία. Επιπλέον, τιμωρήθηκαν οι αντιπρόσωποι του πάπα που έλαβαν μέρος στη σύνοδο του 861, ενώ αυτή τη φορά, καθαιρέθηκε και ο επίσκοπος Γρηγόριος Ασβεστάς.¹²⁹

Παράλληλα, την ίδια περίοδο, ο ηγεμόνας των Βουλγάρων Βόρις ζήτησε την ανεξαρτησία της βουλγαρικής εκκλησίας από τον πατριάρχη Φώτιο, αίτημα το οποίο δεν έγινε δεκτό. Έτσι, ο Βόρις στράφηκε στον πάπα, ο οποίος του έστειλε δύο επισκόπους ως αντιπροσώπους του ιδίου, του προέβαλε το παπικό πρωτείο, διέταξε να εκδιωχθούν οι Βυζαντινοί ιεραπόστολοι και εφάρμοσε τη διδασκαλία περί του *filioque*.¹³⁰ Η επέμβαση του πάπα Νικολάου Α' στα θέματα της Ανατολικής Εκκλησίας, οδήγησε τον πατριάρχη Φώτιο στην απόφαση να συγκαλέσει σύνοδο, στην οποία θα καταδικάζονταν οι ενέργειες του πάπα. Η σύνοδος συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 867 και θεωρήθηκαν αντικανονικές οι ενέργειες του πάπα, η διδασκαλία του *filioque* και η εισαγωγή ρωμαϊκών εθίμων στη Βουλγαρία. Ο πάπας Νικόλαος Α' καθαιρέθηκε, αλλά δε το έμαθε ποτέ, καθώς τον πρόλαβε ο θάνατος.¹³¹

¹²⁸ *Βίος Ιγνατίου*, § 27, σ. 42.15-31 και § 30-36, σσ. 46.3-54.11. ΡΑΛΛΗΣ Α. Γ. – ΠΟΤΛΗΣ Μ., *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων, των τε Αγίων και Πανευφύμων Αποστόλων, και των ιερών Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων*, Τόμος Β', Εκ της Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος, (Αθήνα, 1852), σσ. 647-704, στο εξής *Σύνταγμα. ΓΕΔΕΩΝ, Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 286-287. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 74-85. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 348-350. ΘΗΕ, 6, σ. 718 και 12, σ. 24. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 44-47. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 349-350. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 67. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 32. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 282-287. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 96. HUSSEY, *Church*, σσ. 73-75. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 127. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 99-100.

¹²⁹ *Βίος Ιγνατίου*, § 40, σσ. 58.21-60.7. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 94-100. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 350-351. ΘΗΕ, 12, σ. 25. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 47-48. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 350. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 67. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 289-290. HUSSEY, *Church*, σσ. 75-76. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 127.

¹³⁰ DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 101-103. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 351-353. ΘΗΕ, 12, σ. 25. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 48-49. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 67. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 290-295. HUSSEY, *Church*, σσ. 77-78. ΒΛΥΣΙΔΟΥ Β., «Ο Βυζαντινός Αυτοκρατορικός Θεσμός και η Πρώτη Εκθρόνιση του Πατριάρχη Φωτίου», *Σύμμεικτα* 7 (1987), σσ. 35-36, στο εξής *Εκθρόνιση Φωτίου*.

¹³¹ *Βίος Ιγνατίου*, § 60, σ. 86.9-11. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 286-287. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 103-131. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 353-356. ΘΗΕ, 12, σ. 25. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 49-50. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 350. ΦΕΙΔΑΣ,

Τα προβλήματα, όμως, για τον πατριάρχη Φώτιο δεν τελείωσαν τότε. Η ρήξη του με τον πάπα οδήγησε τον Βασίλειο Α' στην απόφαση να τον απομακρύνει, καθώς αν δεν το έκανε η σύγκρουση με την παποσύνη θα μεγάλωνε, ενώ παράλληλα, θα εξασθενούσε το αξίωμα του αυτοκράτορα και θα ενισχυόταν εκείνο του πατριάρχη. Έτσι, με τον θάνατο του καίσαρα Βάρδα και του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', ο Φώτιος σταμάτησε να απολαμβάνει την εύνοια της αυτοκρατορικής εξουσίας, εξορίστηκε και στον πατριαρχικό θρόνο επανήλθε ο Ιγνάτιος.¹³²

Ο Βασίλειος Α' έκρινε πως έπρεπε να ενημερώσει τον νέο πάπα της Ρώμης, Αδριανό Β', για την μεταβολή στον πατριαρχικό θρόνο, ενώ παράλληλα, ήλπιζε στην επιείκεια του πάπα για τους κληρικούς που είχαν χειροτονηθεί από τον Φώτιο και είχαν καθαιρεθεί. Ο πάπας δέχτηκε την απόφαση του Βασιλείου Α' για την επαναφορά του Ιγνατίου. Ωστόσο, λίγο αργότερα, τον Ιούνιο του 869, συγκάλεσε στη Ρώμη σύνοδο, στην οποία αποδοκίμασε τη σύνοδο του 867 και καθάίρεσε τον Φώτιο, ενώ και οι κληρικοί που είχαν καθαιρεθεί, καθαιρέθηκαν ακόμμη μια φορά. Επιπρόσθετα, ο πάπας ζήτησε την σύγκληση συνόδου και στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό την επικύρωση των αποφάσεών του.¹³³

Έτσι, στις 5 Οκτωβρίου του 869 συγκλήθηκε στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης η σύνοδος, στην οποία υποχρεώθηκαν όλα τα μέλη να υπογράψουν την καθαίρεση του Φωτίου. Η σύνοδος αυτή αναγνωρίζεται από την Δυτική Εκκλησία ως η Όγδοη Οικουμενική Σύνοδος.¹³⁴ Την ίδια περίοδο ο ηγεμόνας της

Βυζάντιο, σ. 67. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Εκθρόνιση Φωτίου, σ. 36. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 33. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 32. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 227. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 295-299. HUSSEY, *Church*, σ. 78. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 127. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 105-106.

¹³² Βίος Βασιλείου, § 32, σσ. 124.1-126.18. Σκυλίτζης, § 16, σσ. 133.70-134.75. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 5, σ. 841.1-6. Λέων Γραμματικός, σσ. 254.21-255.5. Συμεών Μάγιστρος, § 5, σ. 262.35-40. Ψευδο-Συμεών, § 6-7, σσ. 688.22-689.6. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 99, σ. 88.79-81. Βίος Ιγνατίου, § 53, σ. 78.22-29. DVORNIK, *Photian Schism*, σ. 132. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 410. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 355. ΘΗΕ, 6, σ. 719 και 12, σ. 26. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 50. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 351. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 67. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 89-90. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, Εκθρόνιση Φωτίου, σσ. 37-39. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 300-301. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 96. HUSSEY, *Church*, σσ. 78-79. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 129-130. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 109.

¹³³ Βίος Ιγνατίου, § 61-63, σσ. 86.12-90.5. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 137-145. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 356. ΘΗΕ, 6, σ. 719 και 12, σ. 26. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 50-51. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 350-351. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 67-68. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 227. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 301-302. HUSSEY, *Church*, σσ. 79-80. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 130.

¹³⁴ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', σσ. 703-712. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 289. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 145-151. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 410. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 356-360. ΘΗΕ, 6, σ. 719 και 12, σ. 26. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 51-56. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 33-34. BECK, *Ορθόδοξη Εκ-*

Βουλγαρίας, Βόρις έστειλε απεσταλμένους του στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να διευκρινιστεί σε ποια Εκκλησία θα ανήκε η Βουλγαρία, αφού δεν είχε καταφέρει να ανεξαρτητοποιηθεί. Ο πατριάρχης Ιγνάτιος αποφάσισε πως η Βουλγαρία θα ανήκει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και δεν άφησε περιθώρια στον πάπα να επιβάλει τη δική του θέληση.¹³⁵

Ο Φώτιος όσο καιρό βρισκόταν στην εξορία, τιμούσε τον Βασίλειο, μέχρι που στα τέλη του 876, επέστρεψε από την εξορία και ανέλαβε την ανατροφή των διαδόχων του θρόνου. Έτσι, αποκαταστάθηκαν και οι σχέσεις του με τον πατριάρχη Ιγνάτιο, ο οποίος έμεινε στον πατριαρχικό θρόνο, ως το θάνατό του, το 877. Ο Ιγνάτιος κατείχε τον πατριαρχικό θρόνο για είκοσι δύο έτη, με την πρώτη περίοδο να μένει δώδεκα χρόνια στο θρόνο και την δεύτερη δέκα. Διάδοχος του υπήρξε πάλι ο Φώτιος.¹³⁶ Αμέσως μετά την χειροτονία του, ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α' έστειλε επιστολή στον πάπα Ιωάννη Η', καθώς ο Αδριανός είχε πεθάνει, στην οποία ζητούσε την αποστολή εκπροσώπων στην Κωνσταντινούπολη, ενόψει της συνόδου που θα πραγματοποιούνταν για την αποκατάσταση του Φωτίου και την ανάκληση των εξόριστων ιερέων που αποφάσισαν οι προηγούμενες σύνοδοι. Πράγματι, η σύνοδος έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ 879-880 και αποκαταστάθηκε στον πατριαρχικό θρόνο ο Φώτιος.¹³⁷

Ο Λέων Στ', μόλις ανέλαβε την εξουσία, το 886, αν και μαθητής του Φωτίου, του φέρθηκε με αχαριστία, καθώς τον απομάκρυνε από τον πατριαρχικό θρόνο,

κλησία, σσ. 303-305. HUSSEY, *Church*, σσ. 80-81. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 130-135.

¹³⁵ Βίος Ιγνατίου, § 65-67, σ. 92.17-25. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 152-157. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 410-411. ΘΗΕ, 6, σ. 719. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 57-58. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Πολιτική Βασιλείου Α'*, σσ. 96-103. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 89-92. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 305-307. HUSSEY, *Church*, σσ. 81-82.

¹³⁶ Βίος Βασιλείου, § 44, σσ. 158.1-160.16. Σκυλίτζης, § 20, σ. 140.41-42. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 16, σ. 844.11-16. Λέων Γραμματικός, σ. 258.5-9. Συμεών Μάγιστρος, § 16, σσ. 265.100-266.105. Ψευδο-Συμεών, § 14, σ. 692.11-12. Βίος Ιγνατίου, § 78, σ. 110.7-10. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 288. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 163-164. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 411. ΘΗΕ, 6, σσ. 719-720 και 12, σ. 26. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 58. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 351. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σσ. 68-69. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 34. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 32. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 309-310. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 96. HUSSEY, *Church*, σ. 82. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 222. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 114.

¹³⁷ ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 290. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 165-167. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 411. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 362-367. ΘΗΕ, 12, σσ. 26-27. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 58-68. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 351. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Πολιτική Βασιλείου Α'*, σσ. 113-139. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 34. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 32. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 310-319. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σ. 181. HUSSEY, *Church*, σσ. 83-85. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 136-138. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 114-115.

που είχε κρατήσει συνολικά δεκαοκτώ έτη, εννέα την πρώτη φορά και εννέα την δεύτερη, ορίζοντας νέο πατριάρχη τον δεκαεπτάχρονο αδελφό του Στέφανο. Μετά την πτώση του Φωτίου χάνονται τα ίχνη του, ενώ ο θάνατός του τοποθετείται περί το 893.¹³⁸ Ο Λέων Στ' φρόντισε να απομακρύνει τους συνεργάτες του πατρός του, συσπειρώνοντας γύρω του έμπιστους του. Έτσι, ο αδελφός του Στέφανος φάνταζε ως ιδανική επιλογή, αφενός γιατί ήταν μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας και τον εμπιστευόταν, αφετέρου δεν είχε εμπλακεί στη διαμάχη του Ιγνατίου με τον Φώτιο και έτσι η σύγκρουση αυτή θα έληγε μια για πάντα. Ο Στέφανος είχε ως δάσκαλό του τον Φώτιο και ήταν ο άνθρωπος που τον είχε χειροτονήσει διάκονο. Υπήρξε ευσεβής άνθρωπος και είχε συμμετάσχει στην ανακομιδή των λειψάνων του Μιχαήλ Γ'. Ήταν, όμως, άτυχος. Τον εξάντλησε η ασκητική ζωή που ακολουθούσε, με αποτέλεσμα να πεθάνει στις 3 Αυγούστου του 893, σε ηλικία είκοσι έξι ετών, έχοντας μείνει στον πατριαρχικό θρόνο για μόλις έξι χρόνια.¹³⁹

Ο Αντώνιος Β' Καυλέας, που είχε γεννηθεί το 829 στην Κωνσταντινούπολη και ήταν φρυγικής καταγωγής, ορίστηκε νέος πατριάρχης.¹⁴⁰ Διακρίθηκε για την ευσέβειά του και, πριν ανέλθει στον πατριαρχικό θρόνο, είχε υποστηρίξει τη συμφιλίωση των οπαδών του Ιγνατίου με εκείνων του Φωτίου. Έτσι, το 899, συγκάλεσε στην Κωνσταντινούπολη σύνοδο, με σκοπό την συμφιλίωση, με την σύμφωνη γνώμη και του πάπα της Ρώμης. Η συμφιλίωση, όντως, ήλθε και το

¹³⁸ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 2, σσ. 353.12-354.8. Σκυλίτζης, § 1, σσ. 171.55-172.79. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 2, σ. 849.9-14. Λέων Γραμματικός, σ. 263.2-8 και σ. 263.10-14. Συμεών Μάγιστρος, § 3, σ. 271.10-15 και σ. 271.17-21. Ψευδο-Συμεών, § 1, σ. 700.14-19. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 100, σ. 90.22-24 και σ. 90.38-40. DVORNIK, *Photian Schism*, σσ. 245-247. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 412-413. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 367. ΘΗΕ, 12, σ. 26. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 68-70. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 45-46. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 36. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 319. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 181-182. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 97. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σ. 6. HUSSEY, *Church*, σ. 86. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 244.

¹³⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 8, σ. 357.9. Σκυλίτζης, § 11, σ. 175.72-73. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 3, σ. 849.16-21. Λέων Γραμματικός, σ. 263.10-14. Συμεών Μάγιστρος, § 3, σ. 271.17-21. Ψευδο-Συμεών, § 3, σ. 702.5. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 293-294. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 368-369. ΘΗΕ, 11, σ. 478. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 70. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 38. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 332. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 97-98. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 4-7. PMBZ, 2/6, #27208, σσ. 61-63. HUSSEY, *Church*, σ. 102. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 149-152. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 117.

¹⁴⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 8, σ. 357.10-11. Σκυλίτζης, § 11, σ. 175.73-74. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 10, σ. 852.20-22. Λέων Γραμματικός, σ. 266.15-17. Συμεών Μάγιστρος, § 14, σσ. 274.81-275.82. Ψευδο-Συμεών, § 3, σ. 702.6. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 294. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 369. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 7-8. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 38. PMBZ, 2/1, #20476, σσ. 273-275. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 245.

σχίσμα έληξε, χωρίς την καταδίκη κανενός. Ο Αντώνιος ενεπλάκη και στην υπόθεση της τετραγαμίας του Λέοντα, καθώς καθαίρεσε τον ιερέα που τέλεσε τον δεύτερο γάμο του αυτοκράτορα. Στις 12 Φεβρουαρίου του 901 ο Αντώνιος πέθανε, έπειτα από οκτώ χρόνια στον πατριαρχικό θρόνο.¹⁴¹

Τον Αντώνιο διαδέχτηκε ο Νικόλαος Α΄ Μυστικός, ο οποίος είχε γεννηθεί το 852 στην Ιταλία και υπήρξε πνευματικό παιδί του πατριάρχη Φωτίου και συμμαθητής του Λέοντα Στ΄. Στο πλαίσιο της πολιτικής του Λέοντα να δίνει σημαντικά αξιώματα σε έμπιστους του, η επιλογή του Νικολάου ως πατριάρχη φαίνεται λογική. Όμως, η σχέση των δύο ανδρών, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, πέρασε κρίση, με την τέλεση του τέταρτου γάμου του αυτοκράτορα. Οι λόγοι της ρήξης, αλλά και τα αποτελέσματά της θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο. Με βάση τη διαφωνία με τον αυτοκράτορα, ο Νικόλαος Μυστικός εξαναγκάστηκε να παραιτηθεί και να περιορισθεί στη μονή Γαλακρυνών το 907.¹⁴²

Τον πατριαρχικό θρόνο ανέλαβε τότε ο Ευθύμιος, ο οποίος καταγόταν από την Σελεύκεια της Ισαυρίας και ήταν πνευματικός πατέρας του αυτοκράτορα Λέοντα Στ΄ και ανάδοχος του νεαρού Κωνσταντίνου Ζ΄.¹⁴³ Ο Ευθύμιος δεν ήταν θετικά προκείμενος απέναντι στο ζήτημα της τετραγαμίας του Λέοντα, δεχόταν, όμως, να στέψει τον διάδοχο του θρόνου Κωνσταντίνο Ζ΄. Για ακόμη μια φορά, επήλθε ρήξη στην αυτοκρατορία ανάμεσα στους υποστηρικτές του Νικολάου Α΄

¹⁴¹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 16, σ. 364.9. Σκυλίτζης, § 18, σ. 180.7. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 22, σ. 860.1. Λέων Γραμματικός, σ. 273.22. Συμεών Μάγιστρος, § 29, σ. 282.223. Ψευδο-Συμεών, § 7, σ. 703.15. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 295. ΘΗΕ, 2, σ. 979. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 70-71. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 38. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 332 και σσ. 334-335. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 98. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 8-11 και σ. 108. HUSSEY, *Church*, σσ. 102-103. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 246.

¹⁴² *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 16, σ. 364.10 και § 24, σ. 371.1-6. Σκυλίτζης, § 17, σ. 180.7-8 και § 27, σ. 185.30-34. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 22, 860.1-2 και § 35, σ. 865.15-21. Λέων Γραμματικός, σσ. 273.23-274.1 και σσ. 279.18-280.1. Συμεών Μάγιστρος, § 29, σ. 283.223-224 και § 50, σσ. 288.336-289.341. Ψευδο-Συμεών, § 7, σ. 703.16 και § 19, σ. 709.12-16. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 295-296. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 413-414. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 370. ΘΗΕ, 9, σσ. 519-520. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 73-74. KAZDHAN, *ODB* 2, σσ. 1466-1467. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 70. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 335-338. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 98 και σ. 101. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 11-23 και σσ. 180-186. PMBZ, 2/5, #25885, σσ. 78-89. HUSSEY, *Church*, σ. 103. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 154-155.

¹⁴³ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 24, σ. 371.6-11. Σκυλίτζης, § 27, σ. 185.26-40. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 35, σσ. 865.21-866.4. Λέων Γραμματικός, σ. 280.1-3. Συμεών Μάγιστρος, § 50, σ. 289.341-345. Ψευδο-Συμεών, § 19, σ. 709.16-21. ΘΗΕ, 5, σ. 1035. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 74. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 70. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 338. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 101. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 186-187. PMBZ, 2/2, #21913, σσ. 323-331. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 248. ΓΕΡΜΑΝΗΣ, *Ευθύμιος Α΄*, σ. 71. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 136.

Μυστικού και του Ευθυμίου. Ο Ευθύμιος μετά το θάνατο του Λέοντα καθαιρέθηκε και ο Αλέξανδρος επανέφερε τον Νικόλαο Μυστικό στον πατριαρχικό θρόνο, απόφαση που πιθανόν είχε πάρει ο αποθανών αυτοκράτορας Λέοντας, αλλά δεν εφάρμοσε, καθώς τον πρόλαβε ο θάνατος. Ο Ευθύμιος, ύστερα από πέντε χρόνια στον πατριαρχικό θρόνο, κλείστηκε στη μονή Ψαμαθίας, όπου και τον βρήκε ο θάνατος, στις 5 Αυγούστου του 917.¹⁴⁴

Ο Νικόλαος Α΄ Μυστικός, ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την απαγόρευση του τέταρτου γάμου. Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα σχετικά με το ζήτημα αυτό, θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο. Όπως έχει αναφερθεί ήδη, μετά το θάνατο του αυτοκράτορα Αλεξάνδρου, ο Νικόλαος Μυστικός, ως επικεφαλής του συμβουλίου της αντιβασιλείας του Κωνσταντίνου Ζ΄, διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στην διοίκηση της αυτοκρατορίας. Με την επιστροφή της Ζωής, όμως, από το μοναστήρι και αργότερα, με την ανάληψη της εξουσίας από τον βασιλεοπάτορα Ρωμανό Α΄ Λακαπηνό, ο Νικόλαος Α΄ Μυστικός περιορίστηκε στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα. Υπήρξε πατριάρχης δύο φορές, έξι χρόνια την πρώτη και δεκατρία την δεύτερη. Πέθανε στις 11 Μαΐου του 925 και ετάφη στη Μονή Γαλακρυνών.¹⁴⁵

Τον Αύγουστο του ίδιου έτους πατριάρχης έγινε ο Στέφανος ο ευνούχος από την Αμάσεια, που ήταν μητροπολίτης και θα κάλυπτε το κενό που προέκυψε στον πατριαρχικό θρόνο, καθώς ο αυτοκράτορας Ρωμανός Α΄ Λακαπηνός δεν μπορούσε να ορίσει πατριάρχη τον υιό του Θεοφύλακτο, που προόριζε για την θέση αυτή, λόγω του νεαρού της ηλικίας του. Ωστόσο, ο θάνατος του Στεφάνου

¹⁴⁴ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 1, σσ. 377.20-378.17. Σκυλίτζης, § 1, σ. 193.43-58. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 1, σσ. 871.12-872.2. Λέων Γραμματικός, σσ. 285.17-286.7. Συμεών Μάγιστρος, § 2, σσ. 294.3-295.12. Ψευδο-Συμεών, § 1, σσ. 715.21-716.14. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 296-297. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 370-371. ΘΗΕ, 5, σσ. 1035-1036. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 75. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 71-72. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 338-340. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 101-102. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 187-198 και σ. 210. HUSSEY, *Church*, σσ. 105-106. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 248 και σ. 262. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 157-158. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 137.

¹⁴⁵ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 16, σ. 364.10 και § 19, σ. 410.8-11. Σκυλίτζης, § 17, σ. 180.7-8 και § 14, σ. 221.78-80. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 22, σ. 860.1-2 και § 25, σ. 902.17-20. Λέων Γραμματικός, σσ. 273.23-274.1 και σ. 314.12-16. Συμεών Μάγιστρος, § 29, σ. 283.223-224 και § 40, σ. 325.312-315. Ψευδο-Συμεών, § 7, σ. 703.16 και § 32, σ. 739.13-16. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 298-300. ΘΗΕ, 9, σσ. 520-521. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 76. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 339-342 και σ. 345. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 102 και σ. 104. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 298-299. HUSSEY, *Church*, σ. 106. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 278.

το 928, μόλις τρία χρόνια μετά την άνοδό του στον πατριαρχικό θρόνο, οδήγησε τον αυτοκράτορα στην αναζήτηση νέου πατριάρχη.¹⁴⁶

Ο Τρύφων φάνηκε ο πλέον κατάλληλος να διαδεχτεί τον Στέφανο. Ήταν μοναχός σε κάποια μονή της Μικράς Ασίας και διακρινόταν για την φιλανθρωπική του δράση, την οποία υιοθέτησε ο αυτοκράτορας, προσφέροντας δωρεές και ελεημοσύνες σε μοναστήρια και πτωχοκομεία. Όταν ο υιός του αυτοκράτορα Θεοφύλακτος συμπλήρωσε το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας του, ο Ρωμανός Α΄ ζήτησε από τον πατριάρχη την παραίτησή του. Ο Τρύφων, όμως, αρνήθηκε, καθώς ο Θεοφύλακτος ήταν ανήλικος και η άνοδός του στον πατριαρχικό θρόνο θα σηματοδοτούσε ένα νέο σκάνδαλο στους κόλπους της εκκλησίας. Ο Ρωμανός Α΄ δεν έμεινε άπραγος, αλλά παγίδευσε τον πατριάρχη, κατηγορώντας τον για αναλφαβητισμό και αναγκάζοντάς τον να υπογράψει ένα λευκό χαρτί, στο οποίο αργότερα, ο αυτοκράτορας συνέταξε το κείμενο της παραίτησής του. Έτσι, το 931, τρία χρόνια δηλαδή μετά την άνοδο στον πατριαρχικό θρόνο, ο Τρύφων παραιτήθηκε και την θέση του ανέλαβε ο Θεοφύλακτος.¹⁴⁷

Ο Θεοφύλακτος, ως πατριάρχης, ακολούθησε τις επιταγές της πολιτικής που ήθελε να επιβάλει ο πατέρας του, Ρωμανός Α΄, υποτάσσοντας την εκκλησία στην αυτοκρατορική εξουσία. Παρότι, η ενθρόνισή του συνέβη στην ηλικία των δεκαέξι ετών, δεν προκλήθηκε σκάνδαλο, όπως αναμενόταν. Ο Θεοφύλακτος δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα. Προτίμησε να αφοσιωθεί στη μεγάλη του αγάπη, που ήσαν τα άλογα, περνώντας τον καιρό του στους στάβλους του και κάνοντας ιππασία. Ίσως, μάλιστα, αυτή του η αδιαφορία για τις αρμοδιότητές του να ήταν σωτήρια, καθώς την περίοδο που η οικογένειά του γνώρισε την πτώση της, λόγω της συνομωσίας των αδελφών του προς τον Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο, εκείνος και ο ετεροθαλής αδελφός του Βασί-

¹⁴⁶ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 19, σ. 410.11-13 και § 26, σ. 417.8-9. Σκυλίτζης, § 14, σ. 221.80-81 και § 21, σ. 225.85-86. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 25, σ. 902.20-22 και § 37, σ. 908.13-14. Λέων Γραμματικός, σ. 314.16-17 και 318.18-19. Συμεών Μάγιστρος, § 41, σ. 325.316-317 και § 55-56, σ. 330.429-430. Ψευδο-Συμεών, § 32 σ. 739.16-17 και § 37, σ. 742.13-14. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 300. ΘΗΕ, 11, σ. 479. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 77. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 345. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 104. PMBZ, 2/6, #27315, σσ. 115-119. HUSSEY, *Church*, σ. 111.

¹⁴⁷ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 26, σ. 417.10, § 32, σ. 421.1-6 και § 34, σ. 422.3-9. Σκυλίτζης, § 21, σ. 225.86-87 και § 26, σσ. 226.26-227.62. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 37, σ. 980.14-15, § 43, σσ. 911.22-912.5 και § 45, σ. 913.1-5. Λέων Γραμματικός, σ. 318.19-20, σ. 321.10-14 και σ. 322.8-12. Συμεών Μάγιστρος, § 56, σ. 330.431-432, § 63, σ. 333.495-500 και § 66, σ. 334.516-520. Ψευδο-Συμεών, § 37, σσ. 742.14-743.10 και § 41, σσ. 744.23-745.3. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 300-303. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 76. ΘΗΕ, 6, σ. 417. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 77. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 345. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 104. PMBZ, 2/6, #28374, σσ. 659-662. HUSSEY, *Church*, σ. 111. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σσ. 279-280. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 171.

λειος ο ευνούχος, ήσαν οι μόνοι που επιβίωσαν. Ωστόσο, αν και γλίτωσε από την μανία του Κωνσταντίνου Ζ', δεν στάθηκε το ίδιο τυχερός με την αγάπη του για τα άλογα. Μια πτώση από το άλογο τον τραυμάτισε θανάσιμα και πέθανε το 959, έχοντας μείνει στον πατριαρχικό θρόνο για είκοσι πέντε ολόκληρα έτη.¹⁴⁸

Διάδοχός του υπήρξε ο μοναχός Πολύευκτος, ο οποίος είχε γεννηθεί στην Κωνσταντινούπολη, αλλά από μικρή ηλικία είχε καρεί μοναχός στη νήσο Πρώτη. Διακρινόταν τόσο για την μόρφωσή του, όσο και για την απλότητα και εγκράτειά του. Η εκκλησιαστική πολιτική του ευνοούσε την αυτονομία της εκκλησίας και εργάστηκε με ζήλο για τα δικαιώματά της. Μάλιστα, άσκησε τρομερές πιέσεις τόσο στον αυτοκράτορα Νικηφόρο Β' Φωκά, όσο κι στον Ιωάννη Α' Τζιμισκή. Επί των ημερών του έλαβε χώρα η επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη της Όλγας του Κιέβου, η οποία ασπάστηκε τον χριστιανισμό και βαπτίστηκε από τα χέρια του πατριάρχη, ενισχύοντας αφενός το κύρος της αυτοκρατορίας και της εκκλησίας και δίνοντας αφετέρου τη δυνατότητα εκχριστιανισμού του ρωσικού λαού. Επίσης, σημαντική υπήρξε η προσπάθειά του να αναδιοργανώσει τις βυζαντινές επαρχίες της Νότιας Ιταλίας, προάγοντας την αρχιεπισκοπή Υδρούντος σε μητρόπολη, με το δικαίωμα να χειροτονεί τους επισκόπους που υπάγονταν σε αυτήν. Ακόμη, αποκατέστησε τη μνήμη του Ευθυμίου, δίνοντας λύση σε μια ακόμη διαμάχη που είχε βασανίσει τους κόλπους της εκκλησίας. Ο Πολύευκτος κατόρθωσε να μείνει στον πατριαρχικό θρόνο δεκατέσσερα έτη, κατά τα οποία βασίλευσαν τέσσερις αυτοκράτορες και πέθανε το 970.¹⁴⁹

Ο Βασίλειος Α' Σκαμανδρινός χειροτονήθηκε νέος πατριάρχης. Νωρίτερα ήταν μοναχός στον Όλυμπο της Βιθυνίας, όταν ο αυτοκράτορας Ιωάννης Α' Τζιμισκής τον θεώρησε άξιο να αναλάβει τον πατριαρχικό θρόνο. Ωστόσο, παρά την ασκητική ζωή που ζούσε, κατηγορήθηκε από άλλους επισκόπους ότι δεν ενεργούσε σύμφωνα με τους Θείους Κανόνες. Έτσι, οδηγήθηκε στο αυτοκρατορικό δικαστήριο, στο οποίο, όμως, αρνήθηκε να απολογηθεί, υποστηρίζοντας πως

¹⁴⁸ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 11, σ. 444.14-19. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, § 10, σσ. 242.47-244.88. Ψευδο-Συμεών, § 5, σ. 755.1-3. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 303-306. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σ. 41. ΘΗΕ, 6, σσ. 416-417. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 77. NORWICH, *The Apogee*, σ. 105. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 345-346. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 104. PMBZ, 2/6, #28087, σσ. 501-505. HUSSEY, *Church*, σ. 111. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 171-172. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 149-150.

¹⁴⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 11, σσ. 444.19-445.5. Σκυλίτζης, § 3, σσ. 286.66-287.68. Διάκονος, VI, § 6-7, σσ. 101.10-102.21. ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Θ., *Ιστορία της Ρωσικής Εκκλησίας*, Εκ του τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως (Αθήνα, 1851), σσ. 5-18. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 307-309. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 41-42. ΘΗΕ, 10, σσ. 523-525. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 77-78. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 346-349. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 104-105. PMBZ, 2/5, #26715, σσ. 507-514. HUSSEY, *Church*, σ. 112, σ. 117 και σ. 121. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 294. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 173. GRIFFIN, *Rus*, σ. 117.

μόνο σε μια οικουμενική σύνοδο μπορούσαν να του απαγγελθούν τέτοιες κατηγορίες. Ο αυτοκράτορας, όμως, τον περιόρισε στο μοναστήρι που είχε χτίσει ο ίδιος στο Σκάμανδρο, ύστερα από τρία χρόνια στον πατριαρχικό θρόνο.¹⁵⁰

Ο Αντώνιος Γ΄ Στουδίτης ήταν μοναχός στη μονή Στουδίου από νεαρή ηλικία, ενώ είχε λάβει και το αξίωμα του *συγκέλλου*. Ανέλαβε τον πατριαρχικό θρόνο τον Δεκέμβριο του 973, ύστερα από την υποστήριξη του αυτοκράτορα. Διακρινόταν για την φιλανθρωπία του και την ασκητική ζωή του. Ωστόσο, είχε την ίδια μοίρα με τον προκατόχό του, καθώς τον κατηγορήσαν στον αυτοκράτορα, με αποτέλεσμα την παραίτησή του και τον εγκλεισμό του και πάλι στη μονή Στουδίου το 980, αφού είχε μείνει στον πατριαρχικό θρόνο για επτά έτη.¹⁵¹

Ο επόμενος πατριάρχης είναι ο Νικόλαος Β΄ Χρυσοβέργης, ο οποίος πριν αναλάβει τον πατριαρχικό θρόνο ήταν μοναχός. Κατά την περίοδο της πατριαρχίας του οργανώθηκε ιεραποστολικό έργο στη Ρωσία και χειροτονήθηκε ο πρώτος μητροπολίτης της Ρωσίας, Μιχαήλ. Παράλληλα, ο πατριάρχης προσπάθησε να αποσπάσει φορολογικά προνόμια υπέρ της εκκλησίας, όσο ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ ήταν απασχολημένος με τις εμφύλιες διαμάχες. Πέθανε στις 16 Δεκεμβρίου του 992, αφήνοντας τον πατριαρχικό θρόνο κενό. Δείγμα της καχυποψίας του αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ αποτελεί η απόφασή του να αφήσει κενό τον πατριαρχικό θρόνο για σχεδόν πέντε έτη, ως το 996, όταν πατριάρχης χειροτονήθηκε ο *μάγιστος* Σισίνιος.¹⁵²

Ο Σισίνιος ως πατριάρχης διακρίθηκε για την μόρφωσή του. Δεν ανήκε στους κόλπους της εκκλησίας, αλλά ήταν γνώστης της ιατρικής. Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τα θέματα του γάμου, αλλά και με ποιμαντικά ζητήματα. Ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο *Τόμος* που εκδόθηκε την 21^η Φεβρουαρίου του 977 και απαγόρευε τον

¹⁵⁰ Σκυλίτζης, § 3, σ. 287.68-70 και § 19, σ. 311.81-83. Διάκονος, Χ, § 2-3, σσ. 163.9-165.2. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 309-310. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 42-48 και σσ. 304-306. ΘΗΕ, 3, σσ. 676-677. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 78. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοστώσεις και τυραννίες*, σ. 114. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 105. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 360. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, «Εκκλησία και πολιτική στις αρχές της βασιλείας του Βασιλείου Β΄: σχετικά με την παραίτηση του Αντωνίου Γ΄ Στουδίτου», *ΑΝΤΙΚΗΝΣΩΡ: Τιμητικός τόμος Σπύρου Ν. Τρωιάνου για τα ογδοηκοστά γενέθλιά του*, Τόμος Α΄, Β. Λεονταρίτου – Κ. Α. Μπουρδάρα – Ε. Σπ. Παπαγιάννη (επιμ.), Α. Ν. Σάκκουλα, (Αθήνα, 2013), σ. 189, στο εξής Εκκλησία και πολιτική. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 189. PMBZ, 2/1, #20983, σσ. 624-625.

¹⁵¹ Σκυλίτζης, § 19, σ. 311.82-83 και § 11, σ. 328.53-54. Διάκονος, Χ, § 2, σσ. 164.6-165.2. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 310-313. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 306-307. ΘΗΕ, 2, σ. 979. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 78. PMBZ, 2/1, #20499, σσ. 285-287. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 362. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Εκκλησία και πολιτική*, σσ. 193-194.

¹⁵² Σκυλίτζης, § 22, σσ. 340.4-341.11. ΓΕΔΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 313. ΘΗΕ, 9, σ. 523. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 78-79. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 105-106. PMBZ, 2/5, #26019, σσ. 143-146. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 374.

γάμο δύο αδελφών με δύο ξαδέλφες. Το 999 πέθανε, μόλις τρία χρόνια μετά την άνοδό του στον πατριαρχικό θρόνο, τον οποίο ανέλαβε ο Σέργιος Β'.¹⁵³

Ο Σέργιος Β' ήταν ανιψιός του Φωτίου και πριν χειροτονηθεί πατριάρχης ήταν μοναχός και ηγούμενος της μονής Ταξιαρχών, την οποία και ανακαίνισε. Έμεινε στον πατριαρχικό θρόνο για είκοσι χρόνια, ως το θάνατό του, το 1019. Δεδομένου πως καταγόταν από επιφανή οικογένεια, είχε λάβει σπουδαία μόρφωση. Ήρθε σε ρήξη με τη Δύση, πιθανόν διαγράφοντας το όνομα του πάπα από τα δίπτυχα της εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης, επειδή χρησιμοποίησε το *filioque* στην ομολογία πίστεως. Επιπλέον, προσπάθησε να πείσει τον αυτοκράτορα να αναστείλει τα μέτρα που πήρε για τον περιορισμό της εκκλησιαστικής περιουσίας, δίχως, όμως, αποτέλεσμα.¹⁵⁴

Μετά το θάνατο του Σεργίου Β' πατριάρχης έγινε ο Ευστάθιος, ο οποίος νωρίτερα ήταν πρωτοπρεσβύτερος του παλατιού. Έμεινε στον πατριαρχικό θρόνο για έξι χρόνια, ως το 1025.¹⁵⁵ Μαζί με τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β', έστειλαν το 1024 μια πρεσβεία στον πάπα της Ρώμης Ιωάννη ΙΘ', με σκοπό να βρεθεί ένας συμβιβασμός ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία. Πιο συγκεκριμένα, η πρόταση του αυτοκράτορα και του πατριάρχη ήταν να αναγνωριστεί η Ορθόδοξη Εκκλησία ως οικουμενική στη δική της σφαίρα επιρροής, δηλαδή την Ανατολή και πιθανόν τις αμφισβητούμενες μητροπόλεις της Νότιας Ιταλίας, όπως αναγνωριζόταν ο πάπας σε όλο τον κόσμο. Παρόλα αυτά, ο πάπας, αν και εξέτασε το αίτημα των Βυζαντινών, θεώρησε πως δεν θα έφερνε κάποιο κέρδος στη Δυτική Εκκλησία και έτσι απέρριψε την πρότασή τους. Την επόμενη χρονιά, η αυτοκρατορία δέχθηκε διπλό πλήγμα, καθώς έφυγε από τη ζωή ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' και ο πατριάρχης Ευστάθιος. Διάδοχος του Ευσταθίου υπήρξε ο Αλέξιος Στουδίτης που έμεινε στον πατριαρχικό θρόνο ως το 1043.¹⁵⁶

¹⁵³ Σκυλίτζης, § 11, σ. 328.54-55 και § 22, σσ. 340.4-341.11. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Ε', σσ. 11-19. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 313-314. ΘΗΕ, 11, σ. 204. PMBZ, 2/6, #27118, σσ. 14-16. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 375.

¹⁵⁴ Σκυλίτζης, § 22, σ. 341.11-12. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 315-317. ΘΗΕ, 11, σσ. 106-107. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 79. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 106. PMBZ, 2/5, #27044, σσ. 746-750. HUSSEY, *Church*, σσ. 121-122. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 376. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 192.

¹⁵⁵ Σκυλίτζης, § 43, σ. 365.1-11. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σ. 317. ΘΗΕ, 5, σσ. 1090-1091. PMBZ, 2/2, #21876, σσ. 301-302.

¹⁵⁶ Σκυλίτζης, §47, σσ. 368.84-369.19. ΓΕΛΕΩΝ, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σσ. 317-318. HUSSEY, *Church*, σσ. 122-123. PMBZ, 2/1, #20247, σσ. 157-160.

ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΝΕΑΡΕΣ

Τὸ ποικίλον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ
τὸ πολύτροπον τῆς τοῦ βίου καταστάσεως
πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς νόμοις παρέσχε
λαβεῖν γένεσιν, οἱ τῷ πλήθει τοῖς πράγμασι συ-
νεπεκτεινόμενοι τῇ πρὸς ἑαυτοὺς παραθέσει
πάν ὃ τί τε καλῶς ἔχει καὶ ὃ μὴ διακρίνουσιν.¹⁵⁷

Ο πρώτος Μακεδόνας αυτοκράτορας που εξέδωσε *Νεαρές* ήταν ο Λέων Στ' ο Σοφός, ο οποίος συνέταξε εκατόν δεκατρείς *Νεαρές*, εκ των οποίων οι τριάντα μία αφορούν εκκλησιαστικά ζητήματα, με τις πρώτες δεκαεπτά να απευθύνονται στον αδελφό του και πατριάρχη Στέφανο. Οκτώ *Νεαρές* αφορούν εκκλησιαστικά ζητήματα για όλους τους υπηκόους. Πιο συγκεκριμένα, η *Νεαρά* 12 αφορά τον ενταφιασμό των φτωχών ανθρώπων. Ήδη, ο Κωνσταντίνος Α' είχε προνοήσει για αυτό το ζήτημα, καθώς είχε ιδρύσει καταστήματα, των οποίων τα έσοδα θα κάλυπταν τα έξοδα του ενταφιασμού.¹⁵⁸ Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου, ευσεβείς άνθρωποι ενίσχυσαν αυτό το έργο. Έτσι, συχνά τα καταστήματα διέθεταν σε άλλους λειτουργικούς σκοπούς τα έσοδα τους και τα έξοδα των ενταφιασμών, καλύπτονταν από τις δωρεές των υπηκόων. Γι' αυτό ο Λέων αποφάσισε να ισχύει στο έπακρο η παλιά διάταξη, με την αποκλειστική χρήση των χρημάτων αυτών για τους ενταφιασμούς των φτωχών υπηκόων. Μάλιστα, τα καταστήματα την περίοδο αυτή ανέρχονταν σε χίλια εκατό, ικανοποιητικός αριθμός για την κάλυψη των εν λόγω αναγκών.¹⁵⁹

Στη *Νεαρά* 13 γίνεται λόγος για την παράνομη εκμίσθωση ευαγών ιδρυμάτων και εκκλησιών. Παρατηρήθηκε πως όταν έληγε ο χρόνος εκμίσθωσης και έπρεπε να ανανεωθεί η σύμβαση, δεν συντελούσαν η καταβολή του ορισμένου ποσού που ονομαζόταν «είσδεκτικόν», αλλά επιβαρύνονταν οι κάτοχοι των ακινήτων με ποσά που όριζαν όσοι διοικούσαν τους οίκους αυτούς. Έτσι, ορίστηκε να καθορίζεται το ύψος της καταβολής στο διπλάσιο του εμφυτευτικού κανόνα. Φυσικά, υποχρεωτική ήταν η αναγραφή όλου του ποσού στα έγγραφα της εμφυτεύσεως και η παροχή του στο ίδρυμα στο ακέραιο.¹⁶⁰

¹⁵⁷ *Les Nouvelles de Leon VI le Sage*, P. Noailles – A. Dain (eds.), Societe d' edition «Les Belles Lettres», (Paris, 1944), σ. 5.6-9, στο εξής *Novelles. JGR*, Τόμος Α', σσ. 54-55. ΤΡΩΙΑΝΟΣ Ν. Σ., *Οι Νεαρές Λέοντος Στ' του Σοφού*, Ηρόδοτος, (Αθήνα, 2007), σσ. 40-41, στο εξής *Νεαρές*.

¹⁵⁸ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, LIX, σσ. 316.18-317.26. *Novelles*, IB', σσ. 50-51. *JGR*, Τόμος Α', XII, σ. 70. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 72-75. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 104.

¹⁵⁹ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, XLIII, σσ. 269.6-273.15. *Novelles*, IB', σσ. 50-51. *JGR*, Τόμος Α', XII, σ. 70. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 72-75. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 104.

¹⁶⁰ *Novelles*, II', σσ. 52-53. *JGR*, Τόμος Α', XIII, σσ. 70-71. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 74-75. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 105.

Η Νεαρά 15 αναφέρεται στη βάπτισή σε ιδιωτικούς χώρους. Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Πενθέκτης Συνόδου, απαγορευόταν να τελείται το μυστήριο της βάπτισης σε ιδιωτικούς ευκτήριους οίκους. Αυτό το μέτρο είχε ως σκοπό να περιορίσει τον κίνδυνο ασεβείς ιερείς να προσφέρουν τη βάπτισή, όχι ιερουργώντας, αλλά κακουργώντας.¹⁶¹ Ο Λέων, ωστόσο, θεώρησε μεν σωστό το σκεπτικό αυτό, αλλά δεν μπορούσε να στερήσει από τους ευσεβείς ανθρώπους τη βάπτισή σε ιδιωτικούς χώρους. Έτσι, όρισε να επιτρέπεται το μυστήριο της βάπτισης σε ιδιωτικούς ευκτήριους οίκους.¹⁶²

Η Νεαρά 17 αναφέρεται στη Θεία Κοινωνία των γυναικών μετά τον τοκετό, καθώς και στη βάπτισή των νεογέννητων. Ο Λέων υποστήριξε πως μια λεχώνα, ήταν άξια να δεχτεί την Θεία Κοινωνία. Αν η γυναίκα πέθαινε πριν την συμπλήρωση της τεσσαρακοστής ημέρας από τον τοκετό, τότε λόγω της σωματικής της ακαθαρσίας έφευγε από την ακάθαρτη ζωή, αφού είχε στερηθεί μυστήρια, όπως ο άγιος καθαρός με το βάπτισμα. Έτσι, ο Λέων, θεωρώντας παράλογη την διάταξη αυτή, όρισε όσες γυναίκες γέννησαν και δεν υπάρχει κάποιο πρόβλημα υγείας να απέχουν σαράντα ημέρες από τον φωτισμό, αν ήσαν αβάπτιστες. Από την άλλη μεριά, όσες ήσαν βαπτισμένες, όφειλαν να μην μεταλάβουν για σαράντα ημέρες. Ωστόσο, αν αρρώσταιναν, μπορούσαν να συμμετέχουν στον αγιασμό, μέσω των μυστηρίων, καθώς δεν έπρεπε να τις προλάβει ο θάνατος. Ο Λέων σκέφτηκε να συμπεριλάβει στην ίδια διάταξη την κατάλληλη ημερομηνία για τη βάπτισή των νεογέννητων. Αν το βρέφος δεν παρουσίαζε κάποιο πρόβλημα υγείας, όφειλαν να το βαπτίσουν μετά το διάστημα των σαράντα πρώτων ημερών. Επίσης, οι γονείς είχαν τη δυνατότητα να βαπτίσουν το βρέφος την όγδοη ημέρα της γέννησής του, την ημέρα, δηλαδή, που πραγματοποιήθηκε η περιτομή του Χριστού. Αν, ωστόσο, κινδύνευε η ζωή του παιδιού από κάποια ασθένεια, τότε επιτρεπόταν η βάπτισή του πριν ακόμα και από την όγδοη ημέρα.¹⁶³

Στην Νεαρά 54 ορίζεται η ημέρα της Ανάστασης του Κυρίου να είναι αργία. Παλαιότερα, είχαν θεσπιστεί νόμοι που ευνοούσαν κάποιες μερίδες των υπηκόων, όπως τους αγρότες, οι οποίοι επιτρεπόταν να εργάζονται την ημέρα της Ανάστασης. Ο Λέων απαγόρευσε οποιαδήποτε εργασία την ημέρα αυτή, ορίζοντάς την αργία για όλους τους υπηκόους.¹⁶⁴

¹⁶¹ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΛΑ', σ. 371 και Κανόνας ΝΘ', σσ. 438-439. *Novelles*, ΙΕ', σσ. 58-61. *JGR*, Τόμος Α', XV, σ. 73. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 78-81.

¹⁶² *Novelles*, ΙΕ', σσ. 58-61. *JGR*, Τόμος Α', XV, σ. 73. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 78-81. CHITWOOD, *Culture*, σ. 39.

¹⁶³ *Novelles*, ΙΖ', σσ. 62-69. *JGR*, Τόμος Α', XVII, σσ. 75-77. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 82-87. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 112-113.

¹⁶⁴ *Novelles*, ΝΔ', σσ. 204-209. *JGR*, Τόμος Α', LIV, σσ. 123-124. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 186-191. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 111.

Η Νεαρά 58 αναφέρεται στη νηστεία. Σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, απαγορευόταν η κατανάλωση τροφών που περιείχαν αίμα.¹⁶⁵ Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, οι άνθρωποι επιδόθηκαν και στην πώληση, αλλά και στην κατανάλωση κρέατος. Έτσι, ο Λέων απαγόρευσε την κατανάλωση τέτοιων τροφών σε περιόδους νηστείας και όρισε οι παραβάτες να τιμωρούνται αρχικά με δήμευση της περιουσίας τους, στη συνέχεια να μαστιγώνονται, να κουρεύονται και να εξορίζονται. Μάλιστα, δεν εξαίρεσε από αυτόν τον νόμο τους επικεφαλής των πόλεων, οι οποίοι αν ήσαν παραβάτες, θα καταδικάζονταν σε ποινή δέκα λιβρών χρυσού.¹⁶⁶

Στη Νεαρά 88 προστεθήκαν στο εορτολόγιο οι Άγιοι, οι οποίοι έλαμψαν με το έργο τους, μετά τους μάρτυρες και έπρεπε να τιμάται η μνήμη τους την ημέρα του θανάτου τους. Οι Άγιοι αυτοί ήσαν ο Μέγας Αθανάσιος, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο επονομαζόμενος Θεολόγος, ο Γρηγόριος Νύσσης, ο Ιωάννης Χρυσόστομος, ο Κύριλλος και ο Επιφάνιος.¹⁶⁷

Στη Νεαρά 91, την τελευταία εκκλησιαστική Νεαρά προς όλους τους υπηκόους, ο αυτοκράτορας μερίμνησε για την απαγόρευση της παλλακείας, η οποία στο παρελθόν επιτρεπόταν. Μάλιστα, τόνισε πως η σχέση με παλλακίδα αποτελούσε προσβολή τόσο της πίστης, όσο και της φύσης. Για αυτόν τον λόγο, ο Λέων, στο τέλος της Νεαρής σημειώνει την φράση «οὐ χαλεπὸν δὲ τὴν κοινωνὸν τοῦ βίου εὐρεῖν».¹⁶⁸

Δεκατέσσερις Νεαρές αφορούν όσους κατείχαν ήδη κάποιο εκκλησιαστικό αξίωμα. Αρχικά, η Νεαρά 2 αφορά όσους είχαν αποκτήσει παιδί από νόμιμο γάμο και επιθυμούσαν να ανέλθουν στο επισκοπικό αξίωμα. Σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, όποιος είχε αποκτήσει παιδί από νόμιμο γάμο μπορούσε να προαχθεί σε αρχιερέας, εφόσον αυτό δεν δημιουργούσε πρόβλημα.¹⁶⁹ Ωστόσο, με τις *Ιουστιάνειες Νεαρές* το δικαίωμα αυτό έπαψε να ισχύει, καθώς απαγορευόταν να αναλάβει το επισκοπικό αξίωμα όποιος είχε παιδί, ακόμη και αν αυτό ήταν

¹⁶⁵ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΞΓ', σ. 81. *Novelles*, ΝΗ', σσ. 216-219. *JGR*, Τόμος Α', LVIII, σ. 128. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 196-197. CHITWOOD, *Culture*, σ. 39.

¹⁶⁶ *Novelles*, ΝΗ', σσ. 216-219. *JGR*, Τόμος Α', LVIII, σ. 128. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Ποινές*, σσ. 38-41. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 196-199.

¹⁶⁷ *Novelles*, ΠΗ', σσ. 292-295. *JGR*, Τόμος Α', LXXXVIII, σ. 155. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 252-255.

¹⁶⁸ *Novelles*, ςΑ', σσ. 298-301 και σ. 301.10. *JGR*, Τόμος Α', XCI, σσ. 157-158. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 256-259. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 116-117.

¹⁶⁹ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας Ε', σ. 7, Κανόνας Γ', σσ. 312-314, Κανόνας ΙΒ', σσ. 330-331 και Κανόνας ΜΗ', σ. 419. *Novelles*, Β', σσ. 16-19. *JGR*, Τόμος Α', II, σσ. 57-58. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 46-49.

θείο δώρο στο πλαίσιο ενός γάμου.¹⁷⁰ Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, ο χειροτονημένος επίσκοπος, αν είχε άπορους συγγενείς, μπορούσε να τους συντηρεί με τα αγαθά της Εκκλησίας.¹⁷¹ Έτσι, ο Λέων αποφάσισε να εκδώσει την εν λόγω *Νεαρά*, σύμφωνα με την οποία μπορούσε να ανέλθει στο επισκοπικό αξίωμα όποιος ήταν άξιος γι' αυτό, ακόμη και αν είχε αποκτήσει τέκνα από νόμιμο γάμο. Μάλιστα, επέβαλε και ποινή αδιάκοπης σιωπής για όποιον επιχειρούσε να θεσπίσει τα αντίθετα.¹⁷²

Η *Νεαρά* 3 αναφέρεται στους υποψηφίους για χειροτονία κληρικούς και στο δικαίωμά τους να νυμφεύονται. Σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, όσοι επρόκειτο να καταταγούν στο σώμα της εκκλησίας όφειλαν να μένουν άγαμοι ή να νυμφεύονται πριν την χειροτονία.¹⁷³ Όμως, επικράτησε η συνήθεια να έχουν το δικαίωμα να χειροτονούνται και σε διάστημα δύο ετών να αποφασίζουν αν θέλουν να νυμφευτούν ή όχι. Έτσι, ο αυτοκράτορας θέσπισε είτε να υπόσχονται αγαμία, είτε να συνάπτουν πρώτα τον γάμο.¹⁷⁴ Επιπλέον, στην *Νεαρά* 79, που αφορά τους κληρικούς που νυμφεύονται ενώ είχαν χειροτονηθεί, ο Λέων κατήργησε την διάταξη της *Ιουστινιάνειας Νεαράς*, κατά την οποία ο κληρικός επέστρεφε στον κοσμικό βίο, αν νυμφευόταν.¹⁷⁵ Θέσπισε την επιστροφή των παραβατών στην τάξη που ανήκαν πριν το γάμο, χωρίς να καταδικάζονται σε απομάκρυνση από τα εκκλησιαστικά τους καθήκοντα.¹⁷⁶

Η *Νεαρά* 4 πραγματεύεται ποιοι ιερείς μπορούσαν να τελούν τη Θεία Λειτουργία σε ιδιωτικές οικίες. Σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, αλλά και τις *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, σε ιδιωτικές οικίες, μπορούσαν να τελούνται ιεροτελεστίες μόνο από ιερείς των ναών της δημόσιας λατρείας. Επιπλέον, οι κληρικοί που ανήκαν σε ιδιωτικά ευκτήρια δεν επιτρεπόταν να ιερουργούν αλλού.¹⁷⁷ Ο

¹⁷⁰ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.1, σ. 594.1-20 και CXXVII.2, σσ. 634.9-635.4. *Novelles*, Β', σσ. 16-19. *JGR*, Τόμος Α', ΙΙ, σ. 58. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 48-49.

¹⁷¹ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΛΗ', σ. 52. *Novelles*, Β', σσ. 16-19. *JGR*, Τόμος Α', ΙΙ, σ. 58. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 48-49.

¹⁷² *Novelles*, Β', σσ. 16-19. *JGR*, Τόμος Α', ΙΙ, σ. 58. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 48-49. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 105.

¹⁷³ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΚΖ', σ. 33 και Κανόνας Ζ', σ. 318. *Novelles*, Γ', σσ. 18-21. *JGR*, Τόμος Α', ΙΙΙ, σσ. 58-59. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 48-51. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 106.

¹⁷⁴ *Novelles*, Γ', σσ. 18-21. *JGR*, Τόμος Α', ΙΙΙ, σσ. 58-59. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 50-51. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 105-106.

¹⁷⁵ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, VI.5, σσ. 42.31-43.23 και CXXIII.14.1, σ. 605.1-13. *Novelles*, ΟΘ', σσ. 270-272. *JGR*, Τόμος Α', LXXIX, σ. 148. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 236-239.

¹⁷⁶ *Novelles*, ΟΘ', σσ. 270-272. *JGR*, LXXIX, σ. 148. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 236-239.

¹⁷⁷ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Γ', Κανόνας ΝΗ', σ. 224. *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, LVIII, σσ. 314.20-316.16 και CXXXI.8, σ. 657.18-25. *Novelles*, Δ', σσ. 20-25. *JGR*, Τόμος Α', ΙV, σσ. 59-60. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 50-53. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 104.

νόμος αυτός είχε σκοπό την ασφάλεια της πίστης. Ωστόσο, ο Λέων θεώρησε άδικο τον νόμο αυτό, καθώς διαπίστωσε πως είχε δημιουργήσει δυσκολίες σε ευσεβείς ανθρώπους, οι οποίοι δέχτηκαν από έναν ανίερο ιερέα τη Θεία Λειτουργία. Επίσης, σχεδόν σε κάθε σπίτι, όχι μόνο πλουσίων ανθρώπων, υπήρχαν ευκτήρια, όμως, οι παροχές και η μεταχείριση των ιερέων δεν ήταν ίδια, με αποτέλεσμα πολλοί άνθρωποι να μην μπορούν να λειτουργούν τα ευκτήριά τους. Έτσι, ο αυτοκράτορας θέσπισε να μπορούν να ιερουργούν και να λειτουργούν σε ιδιωτικές οικίες και ιδιωτικά ευκτήρια τόσο οι ιερείς των ναών της δημόσιας λατρείας, όσο και των ιδιωτικών ευκτηρίων, ενώ ο ιδιοκτήτης μπορούσε να καλέσει όσους ιερείς επιθυμούσε.¹⁷⁸

Στη Νεαρά 7 γίνεται λόγος για τους κληρικούς που επιθυμούσαν να επιστρέψουν στην τάξη των λαϊκών. Με βάση τις *Ιουστινιάνειες Νεαρές* όποιος εγκατέλειπε το σχήμα του, αποβαλλόταν από το ιερατικό αξίωμά του.¹⁷⁹ Αντίθετα, οι Θείοι και Ιεροί Κανόνες όριζαν πως όποιος αναλάμβανε το ιερατικό αξίωμα δεν επιτρεπόταν να επιστρέψει στην κοσμική ζωή.¹⁸⁰ Η ιερή διάταξη ήταν πιο επωφελής από της πολιτείας και γι' αυτό το λόγο ορίστηκε πως όποιος κληρικός έπαιρνε την ασύνετη απόφαση να αποβάλει το σχήμα του, όσες φορές και αν το επαναλάμβανε, θα επανερχόταν στο αρχικό του σχήμα, γιατί με την συμπεριφορά του θεωρήθηκε ανάξιος να διατηρεί τη θέση του στην οικεία τάξη.¹⁸¹

Οι Νεαρές 9 και 11 αφορούν δούλους που έγιναν κληρικοί. Η Νεαρά 9 αναφέρεται στους δούλους που έγιναν κληρικοί εν αγνοία του κυρίου τους και η Νεαρά 11 σε εκείνους που έγιναν επίσκοποι, ενώ ήταν αντίθετος ο κύριός τους. Σύμφωνα με τις *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, ο δούλος που χειροτονήθηκε εν αγνοία του κυρίου του θα επέστρεφε πάλι στην προηγούμενη κατάστασή του, μόνο αν τον ζητούσε ο κύριός του σε διάστημα ενός έτους.¹⁸² Ομοίως, ο δούλος που χειροτονήθηκε, ενώ ο κύριός του ήταν αντίθετος, όφειλε να επιστρέψει στη δουλεία, πάλι μέσα στο ίδιο χρονικό διάστημα.¹⁸³ Αντίθετα με τον πολιτειακό νόμο, ο Λέων θέ-

¹⁷⁸ *Novelles*, Δ', σσ. 20-25. JGR, Τόμος Α', IV, σσ. 59-60. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 52-55. CHITWOOD, *Culture*, σ. 39. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 104.

¹⁷⁹ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.15.1, σ. 606.6-16. *Novelles*, Ζ', σσ. 36-37. JGR, Τόμος Α', VII, σ. 65. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σ. 65.

¹⁸⁰ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Δ', Κανόνας ΜΔ', σσ. 191-192. *Novelles*, Ζ', σσ. 36-37. JGR, Τόμος Α', VII, σ. 65. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σ. 65.

¹⁸¹ *Novelles*, Ζ', σσ. 36-37. JGR, Τόμος Α', VII, σ. 65. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σ. 65. CHITWOOD, *Culture*, σ. 39. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 112.

¹⁸² *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.17, σ. 608.21-31. *Novelles*, Θ', σσ. 42-43. JGR, Τόμος Α', IX, σ. 67. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 68-69.

¹⁸³ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.4, σσ. 598.27-599.10. *Novelles*, ΙΑ', σσ. 48-49. JGR, Τόμος Α', XI, σ. 69. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 70-73.

σπισε και στις δύο περιπτώσεις, σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, την επιστροφή των δούλων στη δουλεία ανεξαρτήτως χρόνου.¹⁸⁴

Οι *Νεαρές* 16 και 75 αναφέρονται στο αξίωμα του υποδιακόνου και ποια είναι η κατάλληλη ηλικία να ανέλθει κάποιος σε αυτό. Σύμφωνα με τις *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, η κατάλληλη ηλικία ήταν αυτή των είκοσι πέντε ετών.¹⁸⁵ Όμως, στην Πενθέκτη Σύνοδο είχε αποφασιστεί να ορίζεται το εικοστό έτος της ηλικίας ως το κατάλληλο. Ο Λέων, με βάση τον σεβασμό προς τους Ιερούς Κανόνες, αποφάσισε να υιοθετήσει τον Κανόνα αυτό, ορίζοντας πως όποιος επιθυμούσε να προαχθεί σε υποδιάκονο, μπορούσε να το πράξει με την συμπλήρωση του εικοστού του έτους, αρκεί να μην δημιουργούσε η διαγωγή του κάποιο πρόβλημα.¹⁸⁶

Στη *Νεαρά* 68 γίνεται λόγος για το αν οι κληρικοί και οι μοναχοί θα μπορούσαν να αναλάβουν χρέη επιτροπών. Οι *Ιουστινιάνειες Νεαρές* απέκλειαν όσους ανήκαν στους κόλπους της Εκκλησίας να αναλάβουν την προστασία όσων στερούνταν τους γονείς τους, επειδή ήταν αφιερωμένοι στην υπηρεσία του Θεού και κατά συνέπεια η ανατροφή των παιδιών ήταν χρονοβόρα και η διαχείριση της περιουσίας τους θα τους αποσπούσε από τις λειτουργικές τους ευθύνες.¹⁸⁷ Ο αυτοκράτορας, γνωρίζοντας πως με το πέραςμα του χρόνου η επιτροπεία έγινε συνώνυμη με την διαχείριση της περιουσίας ανθρώπων που έφτασαν στο τέλος του βίου τους, από ανθρώπους καλής φήμης, και πως προέκυψε αμφισβήτηση για το αν οι κληρικοί και οι μοναχοί μπορούσαν να αναλάβουν μια τέτοια επιτροπεία, συνέταξε την εν λόγω *Νεαρά*. Αποφάσισε να ισχύει η απαγόρευση επιτροπείας από κληρικούς και μοναχούς, όπως όριζε η *Ιουστινιάνεια Νεαρά*, αλλά τους έδωσε το δικαίωμα της επιτροπείας, σύμφωνα με την μεταγενέστερη έννοια.¹⁸⁸

Η *Νεαρά* 73 απαγόρευε την συνύπαρξη ανδρών και γυναικών στα υπερώα της εκκλησίας. Η απαγόρευση αυτή δεν συνέβη για πρώτη φορά τότε, αλλά είχε ήδη θεσπιστεί από την Πενθέκτη Σύνοδο. Μάλιστα, τότε είχε οριστεί και τιμωρία για τους παραβάτες. Συγκεκριμένα, οι ιερείς θα καθαιρούνταν και οι λαϊκοί θα αφορίζονταν. Η απόφαση του Λέοντα είχε ως σκοπό να ενισχύσει την απαγόρευση

¹⁸⁴ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΠΒ', σσ. 105-106. *Novelles*, Θ', σσ. 42-43 και ΙΑ', σσ. 48-49. *JGR*, Τόμος Α', ΙΧ, σ. 67 και ΧΙ, σ. 69. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 68-69 και σσ. 70-73. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 108-109.

¹⁸⁵ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.13, σ. 604.16-22. *Novelles*, ΙC', σσ. 60-63 και ΟΕ', σσ. 264-265. *JGR*, Τόμος Α', XVI, σ. 74 και LXXV, σ. 145. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 80-81 και σσ. 232-233.

¹⁸⁶ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΙΕ', σσ. 337-338. *Novelles*, ΙC', σσ. 60-63 και ΟΕ', σσ. 264-265. *JGR*, Τόμος Α', XVI, σ. 74 και LXXV, σ. 145. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 80-81 και σσ. 232-233.

¹⁸⁷ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.5, σ. 599.11-22. *Novelles*, ΞΗ', σσ. 246-249. *JGR*, Τόμος Α', LXVIII, σσ. 138-139. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 218-221.

¹⁸⁸ *Novelles*, ΞΗ', σσ. 246-249. *JGR*, Τόμος Α', LXVIII, σσ. 138-139. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 220-221. CHITWOOD, *Culture*, σ. 39.

αυτή και να καταστήσει σαφές πως όποιος δεν συμμορφωνόταν θα διωκόταν από τον ναό με ατιμωτικό τρόπο. Ακόμη, κυρώσεις θα είχε και όποιος ήταν υπεύθυνος για την εποπτεία του ναού και επέτρεπε την εκκοσμικέυσή του, καθώς θα έχανε τη θέση του.¹⁸⁹

Η Νεαρά 76 επιφέρει κυρώσεις σε όσους ιερείς ψευδομαρτυρούν. Σύμφωνα με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, όποιος ιερέας ψευδομαρτυρούσε θα απομακρυνόταν από το ιερατικό του αξίωμα.¹⁹⁰ Αντίθετα, οι *Ιουστινιάνειες Νεαρές* διέκριναν δύο περιπτώσεις. Στην πρώτη, αν διαπιστωνόταν η ψευδομαρτυρία σε ποινική δίκη, τιμωρούταν ο υπαίτιος ιερέας με καθαίρεση. Στη δεύτερη περίπτωση, αν η υπόθεση αφορούσε οικονομικό αντικείμενο, τιμωρούταν ο ιερέας με πρόσκαιρο αφορισμό, αλλά όχι καθαίρεση.¹⁹¹ Ο Λέων εξετάζοντας το ζήτημα αυτό, αποφάσισε πως αν η ψευδομαρτυρία ήταν ένορκη, είτε αφορούσε ποινικά είτε οικονομικά ζητήματα, ο ιερέας θα καθαιρούνταν. Ωστόσο, όσοι ιερείς ψευδομαρτύρησαν χωρίς όρκο, τότε θα αφοριζόνταν για διάστημα τριών ετών σε μοναστήρι όπου θα τηρούνταν οι αυστηροί κανόνες διαβίωσης. Μετά την μετάνοιά τους, ήσαν ελεύθεροι να επιστρέψουν στην παλιά τους θέση.¹⁹²

Στη Νεαρά 86 απαγορεύεται σε όσους κατέχουν κάποιο ιερατικό αξίωμα να καταπιάνονται με τα κοινά και βιοτικά πράγματα. Οι Θείοι και Ιεροί Κανόνες απογύμνωναν από την ιεροσύνη όσους επιδίδονταν σε συνηγορίες, εγγυοδοσίες, μισθώσεις ή άλλες συναφείς ασχολίες.¹⁹³ Ο Λέων, σε αυτή την περίπτωση, είναι αντίθετος με τους Θείους και Ιερούς Κανόνες. Δείχνει μια ελαστικότητα, αποφασίζοντας να αφορίζονται οι παραβάτες για ένα μόνο χρονικό διάστημα και εφόσον δείξουν μετάνοια να επιστρέφουν στα καθήκοντά τους, αφού υποσχεθούν πως θα παραμείνουν μακριά από τέτοιες ασχολίες. Αν, όμως, καταπιαστούν πάλι με τέτοια έργα, θα παύονται οριστικά.¹⁹⁴

Η τελευταία Νεαρά που αφορά όσους έχουν κάποιο ιερατικό αξίωμα είναι η 87^η και απαγόρευε την ενασχόληση των κληρικών με την κυβοπαιξία. Οι Θείοι

¹⁸⁹ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας CΖ', σ. 536. *Novelles*, ΟΓ', σσ. 260-263. *JGR*, Τόμος Α', LXXIII, σσ. 143-144. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 230-231. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 113-114.

¹⁹⁰ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΚΕ', σ. 32. *Novelles*, ΟC', σσ. 266-267. *JGR*, Τόμος Α', LXXVI, σ. 146. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 234-235.

¹⁹¹ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.20, σ. 609.4-16. *Novelles*, ΟC', σσ. 266-267. *JGR*, Τόμος Α', LXXVI, σ. 146. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 234-235.

¹⁹² *Novelles*, ΟC', σσ. 266-267. *JGR*, Τόμος Α', LXXVI, σ. 146. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 234-235.

¹⁹³ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΣΤ', σ. 9, Κανόνας ΙΑ', σ. 15 και Κανόνας ΠΑ', σ. 104. *Novelles*, ΠC', σσ. 288-291. *JGR*, Τόμος Α', LXXXVI, σσ. 158-159. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 250-251.

¹⁹⁴ *Novelles*, ΠC', σσ. 288-291. *JGR*, Τόμος Α', LXXXVI, σσ. 158-159. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 250-251.

και Ιεροί Κανόνες επέβαλαν την απομάκρυνση των παραβατών.¹⁹⁵ Ωστόσο, ο αυτοκράτορας, θέλοντας να δώσει μια ευκαιρία σε όσους κληρικούς μετανοούσαν, όρισε στην αρχή να περιορίζονται για τρία έτη και, αν η θεραπεία υπάρξει ικανοποιητική, τότε να αποκαθίστανται στην προηγούμενη θέση τους. Βέβαια, για όσους δεν συμμορφώνονταν η ποινή ήταν η οριστική αποπομπή από την εκκλησιαστική τάξη.¹⁹⁶

Ο Λέων ασχολήθηκε και με τον μοναστικό βίο, καθώς τέσσερις Νεαρές αφορούν ζητήματα μοναχών και μια Νεαρά αφορά όσους επιθυμούσαν να χτίσουν μια μονή. Αρχικά, η Νεαρά 5 σχετίζεται με την περιουσία που είχε αποκτήσει κάποιος πριν λάβει το μοναχικό σχήμα, καθώς υπήρχε η σύγχυση για το αν μπορεί να την διαχειρίζεται ο ίδιος ή αν πρέπει να μεταβιβάζεται αλλού. Στην *Ιουστινιάνεια Νεαρά* 123.38, οι μοναχοί όφειλαν να τακτοποιήσουν την περιουσία τους πριν προσλάβουν την ιδιότητα που επιθυμούσαν.¹⁹⁷ Αυτό συνέβαινε, γιατί μετά την κουρά δεν επιτρεπόταν η σύνταξη διαθήκης και τα περιουσιακά στοιχεία των μοναχών περιέρχονταν στην εκκλησία. Βέβαια, στην περίπτωση που είχε κάποιο τέκνο ο μοναχός, το τέκνο έπαιρνε το μερίδιο που του αναλογούσε, ενώ αυτό που αναλογούσε στον μοναχό, κατέληγε στο μοναστήρι. Όσον αφορά την περιουσία που απέκτησε κάποιος μοναχός στη διάρκεια του μοναστικού του βίου, όφειλε να την αποχωριστεί, αφού πρώτα διεξαγόταν έρευνα. Ο λόγος που δεν μπορούσε να κρατήσει την περιουσία είναι ο ίδιος με την παραπάνω περίπτωση, καθώς μετά την κουρά δεν μπορούσε να συντάξει διαθήκη. Ο Λέων αιτιολογεί την απόφαση αυτή, υποστηρίζοντας πως όποιος επιθυμεί να μονάσει, δεν είναι δόκιμο να προσκολλείται στα υλικά αγαθά. Επίσης, η περιουσία των μοναχών, αν δεν έμενε όλη στο μοναστήρι, θα μπορούσε να βοηθήσει φτωχούς συγγενείς και φίλους, ακόμη και δούλους. «Οὐτε γὰρ δοῦλος ἐλευθεροῦται δουλείας δεσμῶν, οὐ πένης οἴκτου μεταλαγχάνει, οὐκ ἄλλος τις ἀνάγκαις πιεζόμενος παραμυθίας εὕρισκει ἀπόλαυσιν, πάσης τῆς τοῦ μονάζοντος περιουσίας τῷ μοναστηρίῳ διδομένης».¹⁹⁸ Έτσι, ορίστηκε, ο μοναχός, κατά την είσοδο του στη μονή, να αφιερώνει ένα μέρος της περιουσίας του στην εκκλησία. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούσε να διαθέσει όπου επιθυμούσε όσα απέκτησε στη συνέχεια. Αν, όμως, αρχικά δεν προσέφερε τίποτα στη μονή, τότε η περιουσία του θα χωρίζεται στα δύο.

¹⁹⁵ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΜΒ', σ. 58 και Κανόνας ΜΓ', σ. 58. *Novelles*, ΠΖ', σσ. 290-293. *JGR*, Τόμος Α', LXXXVII, σ. 154. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 252-253.

¹⁹⁶ *Novelles*, ΠΖ', σσ. 290-293. *JGR*, Τόμος Α', LXXXVII, σ. 154. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 252-253.

¹⁹⁷ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.38, σ. 621.15-35. *Novelles*, Ε', σσ. 24-33. *JGR*, Τόμος Α', V, σσ. 61-62. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 54-57.

¹⁹⁸ *Novelles*, Ε', σ. 31.10-13.

Τα δύο τρίτα θα τα διαθέτει όπου επιθυμεί και το ένα τρίτο θα δίνεται στο μοναστήρι.¹⁹⁹

Η *Νεαρά* 6 πραγματεύεται την ηλικία κατά την οποία μπορεί να λάβει κάποιος το μοναχικό σχήμα. Το ζήτημα αυτό είχε προκαλέσει σύγχυση, καθώς ο Μέγας Βασίλειος είχε ορίσει να είναι το δέκατο έκτο ή το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας. Αντίθετα, η Πενθέκτη Σύνοδος όριζε το δέκατο έτος της ηλικίας ως το επιτρεπτό για να καρεί κανείς μοναχός.²⁰⁰ Ο Λέων, εξετάζοντας το ζήτημα, κατέληξε στο να μπορεί να λάβει, όποιος το επιθυμεί, το μοναχικό σχήμα είτε στην μία ηλικία, είτε στην άλλη, αφού βέβαια, κρινόταν πρώτα πως ήταν άξιος για αυτό. Επιπλέον, γίνεται λόγος για την διάθεση της περιουσίας αυτών. Όσοι επέλεξαν να μονάσουν στην ηλικία των δεκαέξι ετών θα μπορούσαν να διαχειρίζονται όπως επιθυμούσαν την περιουσία τους, ενώ όσοι επέλεξαν την ηλικία των δέκα ετών, θα περίμεναν ως τη νόμιμη ηλικία, δηλαδή συμπληρώνοντας τα δώδεκα ή δεκατέσσερα έτη. Ωστόσο, σε περίπτωση που ο μοναχός απεβίωνε πριν την συμπλήρωση αυτής της ηλικίας, οι δούλοι του απελευθερώνονταν και η περιουσία του μοιραζόταν. Τα δύο τρίτα τα έπαιρνε το μοναστήρι και το ένα τρίτο οι συγγενείς του. Η μέριμνα του αυτοκράτορα υπήρξε μεγάλη για αυτό το ζήτημα, καθώς θεσμοθέτησε στην περίπτωση που δεν υπήρχαν συγγενείς να πηγαίνει όλη η περιουσία στο μοναστήρι.²⁰¹

Η *Νεαρά* 8 αναφέρεται σε όσους μοναχούς επιθυμούσαν να επιστρέψουν στην τάξη των λαϊκών. Ο Λέων είχε δείξει ενδιαφέρον και για όσους κληρικούς επιθυμούσαν αυτή την επιστροφή στη *Νεαρά* 7. Οι *Ιουστινιάνειες Νεαρές* όριζαν πως όποιος μοναχός εγκατέλειπε για πρώτη φορά το μοναστήρι, οδηγούταν πάλι πίσω, καθώς έπραξε κακώς που έφυγε. Αν, όμως, το τολμούσε για δεύτερη φορά, τότε έπαυε να είναι μοναχός και εντασσόταν στους στρατώνες μιας επαρχιακής φάλαγγας.²⁰² Ο Λέων αντιτάθηκε σε αυτή την απόφαση, με την αιτιολόγηση πως δεν γινόταν ένας μοναχός ούτε να επιστρέφει στον πρότερο βίο του, ούτε να εντάσσεται στον στρατιωτικό βίο. Έτσι, όρισε να μην επιτρέπεται να επιστρέφει

¹⁹⁹ *Novelles*, E', σσ. 24-33. *JGR*, Τόμος Α', V, σσ. 61-63. Για περισσότερες διατάξεις σχετικά με την περιουσία των μοναχών, βλ. *JGR*, Τόμος Β', 24.α'-δ', σσ. 172-173. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ Μ. Ι., *Το Δίκαιον της Μοναστηριακής Περιουσίας, από τον 9^{ον} μέχρι και τον 12^{ον} αιώνα*, Α. Ν. Σάκκουλα, (Αθήνα, 1979), σσ. 96-97, στο εξής *Μοναστηριακή Περιουσία*. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 54-61. CHITWOOD, *Culture*, σ. 39. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 107.

²⁰⁰ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας Μ', σσ. 397-398. *Novelles*, C', σσ. 32-35. *JGR*, Τόμος Α', VI, σσ. 63-64. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 60-63. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 104.

²⁰¹ *Novelles*, C', σσ. 32-35. *JGR*, Τόμος Α', VI, σσ. 63-64. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σσ. 96-97. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 60-63. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 104-105.

²⁰² *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.42, σ. 623.6-24. *Novelles*, Θ', σσ. 42-43. *JGR*, Τόμος Α', VIII, σσ. 65-66. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 66-67. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 107.

στην τάξη των λαϊκών όποιος εγκατέλειπε τον μοναχικό βίο, ακόμα και το έπραττε επανειλημμένα.²⁰³

Όπως μερίμνησε ο Λέων για την τύχη των δούλων που αναλάμβαναν το αξίωμα του ιερέα ή του επισκόπου χωρίς τη γνώση ή τη συγκατάθεση του κυρίου τους στις *Νεαρές* 9 και 11, έτσι μερίμνησε στη *Νεαρά* 10, για τους δούλους που δραπέτευαν για να γίνουν μοναχοί. Οι *Ιουστινιάνειες Νεαρές* όριζαν πως αν ένας δούλος δραπέτευε για να γίνει μοναχός και η φυγή του γινόταν γνωστή μέσα σε τρία χρόνια, τότε επέστρεφε στον κύριό του. Αν, όμως, περνούσε το διάστημα των τριών ετών, τότε ο δούλος ήταν ελεύθερος.²⁰⁴ Η δυνατότητα αυτή, ωστόσο, χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές από τους δούλους ως κίνητρο για να δραπετεύσουν από τη δουλεία και να είναι ελεύθεροι. Για αυτό το λόγο, ο αυτοκράτορας θέσπισε, όπως και στις *Νεαρές* 9 και 11, σύμφωνα με του Θείου και Ιερούς Κανόνες, πως, αν ένας δραπέτης δούλος που μόνασε εντοπιστεί σε οποιοδήποτε μέρος και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή, θα απογυμνώνεται από το μοναχικό σχήμα και θα επιστρέφει στον κύριό του, ακόμη και αν περιβλήθηκε το σχήμα με ευλαβική διάθεση.²⁰⁵

Στην τελευταία *Νεαρά* που αφορά τον μοναστικό βίο, στη *Νεαρά* 14, γίνεται λόγος για όσους αφήναν ημιτελές ένα μοναστήρι. Ανέκαθεν υπήρξε μερίμνα να παρεμποδίζονται όσοι επιθυμούσαν να αναγείρουν ένα μοναστήρι, αλλά δεν είχαν την δυνατότητα να το ολοκληρώνουν. Έτσι, ήδη οι *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, όσο και η Πενθέκτη Σύνοδος, απαγόρευαν την ανέγερσης μιας μονής σε όσους δεν διάθεταν επαρκή μέσα για την περάτωσή της.²⁰⁶ Ο αυτοκράτορας εξέδωσε αυτή τη διάταξη, με σκοπό να ξεκαθαρίσει την έννοια της ολοκλήρωσης μιας μονής. Αρχικά, ορίστηκε πως για να ονομαστεί ένα οικοδόμημα «μονή» έπρεπε να επαρκούσε για τρία, τουλάχιστον, πρόσωπα. Ωστόσο, πολλοί που ξεκινούσαν ένα τέτοιο έργο δεν κατάφεραν να το ολοκληρώσουν, καθώς τους προλάβαινε ο θάνατος. Έτσι, σε περίπτωση θανάτου, αν είχε συνταχθεί διαθήκη, ανήκαν στην εκκλησία όσα προβλέπονταν σε αυτή. Αν, όμως, ο ιδρυτής πέθαινε, χωρίς να έχει συντάξει διαθήκη, τότε, σε περίπτωση που είχε μέχρι τρία παιδιά, η μονή λάμβανε το ένα τέταρτο της περιουσίας του. Αν, πάλι, είχε περισσότερα από τρία τέκνα, θα εξισωνόταν η μονή με τα τέκνα και θα λάμβανε ίσο μερίδιο, που υπολειπόταν μετά την αφαίρεση των χρεών του αποβιώσαντος. Ακόμη, ορίστηκε, σε

²⁰³ *Novelles*, Θ', σσ. 42-43. *JGR*, Τόμος Α', VIII, σσ. 65-67. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 66-67. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 107-108.

²⁰⁴ *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXIII.35, σσ. 618.17-619.13. *Novelles*, Ι', σσ. 44-47. *JGR*, Τόμος Α', Χ, σ. 68. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 68-71. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 109.

²⁰⁵ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΠΙΒ', σσ. 105-106. *Novelles*, Ι', σσ. 44-47. *JGR*, Τόμος Α', Χ, σσ. 68-69. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 68-71. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 109.

²⁰⁶ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας ΙΖ', σ. 625. *Ιουστινιάνειες Νεαρές*, CXXXI.7, σ. 657.8-17. *Novelles*, ΙΔ', σσ. 54-59. *JGR*, Τόμος Α', XIV, σσ. 71-72. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 76-77.

περίπτωση που ο ιδρυτής δεν είχε παιδιά, αλλά ήσαν εν ζωή οι γονείς του, η περιουσία του να μοιράζεται στα δύο. Αν, ωστόσο, δεν είχε παρά μόνο μακρινούς συγγενείς, αυτοί θα λάμβαναν το ένα τρίτο και τα δύο τρίτα θα πήγαιναν στο μοναστήρι. Τέλος, αν το περιεχόμενο της διαθήκης ερχόταν σε αντίθεση με τον νόμο αυτό, τότε ο τοπικός αρχιερέας όφειλε να διεκδικήσει όσα απαιτούνταν για την κάλυψη των αναγκών της μονής και όσων θα ήσαν εγκατεστημένοι σε αυτή.²⁰⁷

Ο Λέων εξέδωσε και τέσσερις *Νεαρές* που αφορούσαν τον γάμο. Στη *Νεαρά* 74 γίνεται λόγος για την κατάλληλη ηλικία του γάμου. Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Πενθέκτης Συνόδου, απαγορευόταν η μνηστή, όσο ζούσε ο τέως μνηστήρας της, να παντρευτεί άλλον, καθώς θεωρούταν μοιχεία.²⁰⁸ Από την άλλη μεριά, ο *Ιουστινιάνειος Κώδικας*, δεν αξιολογούσε τη διάλυση του αρραβώνα ως έγκλημα μεγάλης βαρύτητας, αλλά περιόριζε την ευθύνη στην πραγματοποίηση του αρραβώνα, μέχρι να συμπληρωθεί η απαιτούμενη για τον γάμο ηλικία.²⁰⁹ Η ουσία της αντιθέσεως έγκειται στο γεγονός πως ο χωρισμός μετά την ευλογία συνιστά πραγματική λύση ιερολογημένης μνηστείας. Έτσι, ο Λέων θέσπισε να μην τελείται η ιερολογία πριν τη νόμιμη ηλικία του γάμου, που για τους άνδρες ήταν το δέκατο πέμπτο έτος και για τις γυναίκες το δέκατο τρίτο έτος της ηλικίας. Επιπλέον, ο Λέων όρισε πως ο χωρισμός θα πραγματοποιούνταν εφόσον ήταν σύμφωνος με την τάξη και επρόκειτο για τη λύση ενός τέλει γάμου, ο οποίος κρινόταν με βάση τον πολιτειακό νόμο, που δεν ερχόταν, όμως, σε αντίθεση με την εκκλησία.²¹⁰

Αντίστοιχα, στη *Νεαρά* 109 ο αυτοκράτορας απαγόρευε την μνηστεία πριν από συγκεκριμένη ηλικία. Μάλιστα, στη *Νεαρά* αυτή, υπενθυμίζει την επιτρεπτή ηλικία του γάμου, που ορίστηκε στην παραπάνω *Νεαρά*. Η μνηστεία ορίστηκε να απαγορεύεται πριν την ηλικία των επτά ετών. Ωστόσο, ο αυτοκράτορας είχε το δικαίωμα να υποβάλλει μια περίπτωση σε εξαιρετική κατ' οικονομία ρύθμιση, επιτρέποντας στους μνηστευμένους τη σύναψη μνηστείας και γάμου, πριν από τη συμπλήρωση της νόμιμης ηλικίας. Αυτό γιατί «ἐξεστι γὰρ τοῖς ἐκ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν τῶν κοσμικῶν ἐγκεχειρισμένοις πραγμάτων ὑπέρτερον ἢ κατὰ νόμον οἰκονομεῖν ὅς ἄγει τοὺς ὑπηκόους».²¹¹

²⁰⁷ *Novelles*, ΙΔ', σσ. 54-59. *JGR*, Τόμος Α', XIV, σσ. 71-72. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 76-79.

²⁰⁸ ΠΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Β', Κανόνας CΗ', σσ. 538-538. *Novelles*, ΟΔ', σσ. 262-265. *JGR*, Τόμος Α', LXXIV, σ. 144. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σ. 107. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 230-233.

²⁰⁹ *Novelles*, ΟΔ', σσ. 262-265. *JGR*, Τόμος Α', LXXIV, σσ. 144-145. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 230-233.

²¹⁰ *Novelles*, ΟΔ', σσ. 262-265. *JGR*, Τόμος Α', LXXIV, σσ. 144-145. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 230-233. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 117.

²¹¹ *Novelles*, ΡΘ', σσ. 354-357. *JGR*, Τόμος Α', CIX, σ. 178. Για περισσότερες διατάξεις σχετικά με την μνηστεία βλ. *JGR*, Τόμος Β', 1.α'-ιδ', σσ. 120-121 και 2.α'-θ', σσ. 121-123. ΚΟΛΙΑΣ Γ.

Η Νεαρά 89 απαγόρευε τον γάμο χωρίς ιεροτελεστία. Πιο συγκεκριμένα, ο Λέων, διαπιστώνοντας πως υπήρξε αδιαφορία για αυτό το ζήτημα, παρατήρησε πως συνάπτονταν γάμοι χωρίς την καθιερωμένη ευλογία. Όρισε, λοιπόν, να ισχυροποιούνται οι γάμοι που πραγματοποιήθηκαν με ιεροτελεστία, ώστε αν δεν αποβλέπουν οι μέλλοντες σύζυγοι στη νομιμοποίηση της ένωσης με αυτή τη διαδικασία, δε θα θεωρούνταν γάμος η ένωσή τους, ούτε θα παρήγαγε τα έννομα αποτελέσματα. Αυτό συνέβη γιατί ανάμεσα στην αγαμία και τον γάμο δεν μπορεί να βρεθεί κάτι άλλο γενικώς αποδεκτό. Μάλιστα, ο Λέων διατυπώνει στη Νεαρά δύο ερωτήματα στα οποία δίνει και απάντηση, με σκοπό να απλοποιήσει την απόφαση της Νεαράς.²¹² Αρχικά, ρωτά αν υπάρχει η επιθυμία του έγγαμου βίου, δίνοντας την απάντηση «Ἀνάγκη τὰ τοῦ γάμου τηρεῖν».²¹³ Από την άλλη πλευρά, διατυπώνει την ερώτηση τι να πράξει κάποιος που δεν του αρέσουν οι συνθήκες του γάμου, απαντώντας «Διοικεῖτω σε ἀγαμία· καὶ μήτε γάμον κιβδηλεύσης μήτε ψεύδως τὴν ἀγαμίαν ὑποκορίζη».²¹⁴

Η Νεαρά 90, η πιο επίμαχη Νεαρά του Λέοντα, επέφερε κυρώσεις σε όσους επιθυμούσαν να συνάψουν τρίτο γάμο. Ο Λέων, θέλοντας να δείξει την σοβαρότητα του θέματος, ξεκινά την Νεαρά εκφράζοντας έναν συλλογισμό. Υποστηρίζει πως αφού ο άνθρωπος προικίστηκε από το Θεό με τη λογική και το χάρισμα του λόγου, δε θα έπρεπε να υστερεί σε αρετές που απαντούν σε μερικά είδη του ζωικού βασιλείου. Γιατί, η αδυναμία που είναι εκτεθειμένη σε έντονη κριτική και δεν απαλλάσσεται από δίκαιες μορφές, είναι το ίδιο ένοχη, όσο είναι η υπέρτερη λογική σε σύγκριση με την άλογη φύση. Έτσι, καταλήγει πως και στα θέματα του γάμου δε θα έπρεπε η φρόνηση του ανθρώπου να είναι μειωμένη. Πολλά ζώα, μετά το θάνατο του συντρόφου τους, επιμένουν στη χηρεία. Όμως, κάτι τέτοιο δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό στη φύση του ανθρώπου. Για αυτό δεν αρκείται στη σύναψη ενός γάμου και προχωρά χωρίς αναστολές και σε δεύτερο γάμο, οφείλοντας να περιορίσει σε αυτό το στάδιο την ατέλειά της. Ωστόσο, χωρίς να λαμβάνει άφεση από την εκκλησία για αυτή την ατέλεια, προχωρά στη σύναψη και τρίτου γάμου, χωρίς να διαθέτει κανέναν κίνδυνο ευθυνών, αγνοώντας την αποδοκιμασία που δημιουργεί ο τρίτος γάμος, καθώς ο πολιτειακός νόμος άφηνε ατιμώρητους όσους σύναψαν τρίτο γάμο, σε αντίθεση με την εκκλησία.²¹⁵ Με βάση, λοιπόν, τα παραπάνω, και σε συμφωνία με τις επιταγές της εκ-

Τ., «Λόγοι και Χρόνος Έκδοσης της Νεαράς 109 Λέοντος Ζ' του Σοφού», *ΕΕΒΣ ΚΓ'* (1953), σσ. 323-347. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 300-303. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 105.

²¹² *Novelles*, ΠΘ', σσ. 294-297. JGR, Τόμος Α', LXXXIX, σ. 156. L'HUILLIER P., «Novella 89 of Leo the Wise on Marriage: An Insight into its Theoretical and Practical Impact», *GOTR* 32.2 (1987), σσ. 153-162. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 254-255. RIEDEL, *Leo VI*, σ. 117.

²¹³ *Novelles*, ΠΘ', σ. 297.8.

²¹⁴ *Novelles*, ΠΘ', σ. 297.9-10.

²¹⁵ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Γ', Κανόνας Γ', σ. 74 και Κανόνας Α', σ. 171 και Τόμος Δ' και Κανόνας Δ', σ. 102, Κανόνας Ν', σ. 203 και Κανόνας Π', σσ. 242-243. *Novelles*,

κλησίας, ο Λέων θέσπισε όσοι υπέπεσαν σε τριγαμία να υποβάλλονται στις κυρώσεις που όρισαν οι Θείοι και Ιεροί Κανόνες, δηλαδή μετάνοια και αφορισμό για πέντε έτη.²¹⁶

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί και το Κεφάλαιο 4.25, του *Πρόχειρου Νόμου*. Αυτός αφορούσε όσους προέβαιναν στη σύναψη τέταρτου γάμου. Όπως και στην παραπάνω *Νεαρά*, αναφέρει πως λογικό είναι όταν πεθαίνει ο ένας σύζυγος, αυτός που βρίσκεται εν ζωή, ειδικά αν είναι νέος, να επιθυμεί να ξαναφτιάξει τη ζωή του. Όμως, ο Λέων, πιστεύοντας πως δεν πρέπει ο άνθρωπος να παρασύρεται από τις ερωτικές του διαθέσεις απαγόρευσε την σύναψη τέταρτου γάμου. Παράλληλα, όποιος προέβαινε σε τρίτο γάμο, έπρεπε να γνωρίζει τους εκκλησιαστικούς κανόνες, που του επέφεραν κυρώσεις. Ο Λέων, μάλιστα, θεσμοθέτησε πως σε περίπτωση που κάποιος, αν και γνώριζε πως απαγορεύεται η σύναψη τέταρτου γάμου, το έπραττε, δεν θα υπολογίζεται ως γάμος, αλλά το κυριότερο, δε θα αναγνωρίζονται τα τέκνα που γεννήθηκαν από τέτοιο γάμο, ως γνήσια²¹⁷ «ἔστω νῦν πᾶσι κατάδηλον, ὡς εἴ τις τολμήσειε πρὸς τέταρτον γάμον τὸν οὐ γάμον ἐλθεῖν, οὐ μόνον ἀντ' οὐδενὸς ὁ τοιοῦτος νομιζόμενος γάμος λογισθήσεται, οὔτε οἱ ἐξ αὐτοῦ τεχθέντες παῖδες παῖδες γνήσιοι γνωρισθήσονται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ποιναῖς τῶν μεμολυσμένων τοῖς τῆς πορνείας ῥυπάσμασι καθυποβληθήσεται, ἀπ' ἀλλήλων δηλονότι τῶν τοιούτων προσώπων διῶσταμένων».²¹⁸

Πολύ εύλογα, λοιπόν, προκύπτει το ερώτημα πως ο Λέων, ενώ εξέδωσε αυτές τις απαγορεύσεις, νυμφεύτηκε ο ίδιος τέσσερις φορές. Με βάση την αναφορά που έγινε παραπάνω, πως μόνο οι πρώτες δεκαεπτά *Νεαρές* απευθύνονταν στον πατριάρχη Στέφανο, γίνεται φανερό, πως οι υπόλοιπες συντάχθηκαν μετά τον θάνατό του, δηλαδή μετά το 893. Την περίοδο εκείνη ο Λέων ήταν ακόμη παντρεμένος με την πρώτη του σύζυγο Θεοφανώ. Από την άλλη μεριά, οι υπόλοιπες *Νεαρές* απευθύνονται στον Στυλιανό Ζαούτση. Έτσι, η *Νεαρά* 90, η οποία απευθύνεται στον Ζαούτση, δεν μπορεί να χρονολογηθεί μετά το 899, έτος θανάτου τόσο του ιδίου, αλλά και της κόρης του και δεύτερης συζύγου του Λέοντα, Ζωής Ζαούτσηνας.²¹⁹ Με βάση τον παραπάνω συλλογισμό, προκύπτει πως ο Λέων εξέδωσε

Γ', σσ. 296-299. JGR, Τόμος Α', XC, σσ. 156-157. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 334. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 256-257.

²¹⁶ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Γ', Κανόνας Α', σ. 171 και Τόμος Δ' και Κανόνας Δ', σ. 102. *Novelles*, Γ', σσ. 296-299. JGR, Τόμος Α', XC, σσ. 156-157. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., «Leo VI's Legislation of 907 Forbidding Fourth Marriages: An Interpolation in the "Procheiros Nomos" (IV, 25-27)», *DOP* 30 (1976), σ. 183, στο εξής *Leo VI's Fourth Marriages*. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 68. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 334. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 256-257. HUSSEY, *Church*, σ. 103. RIEDEL, *Leo VI*, σσ. 115-116.

²¹⁷ JGR, Τόμος Β', 4.25, σσ. 127-128. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 154.

²¹⁸ JGR, Τόμος Β', 4.25, σ. 128.1-7.

²¹⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 13, σ. 361.20-23 και § 14, σ. 362.14-16. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 8, σ. 102.8-11. Σκυλίτζης, § 16, σ. 179.66-72. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 18,

τη Νεαρά 90, πριν υποπέσει στο σφάλμα, το οποίο ο ίδιος καταδίκασε. Ωστόσο, επειδή δεν είχε αποκτήσει άρρενα διάδοχο, νυμφεύτηκε τρίτη φορά. Έτσι, γίνεται αντιληπτό πως ο Λέων αναγκάστηκε να παραβιάσει όχι μόνο έναν νομό που θέσπισε ο ίδιος, αλλά και τους Θείους και Ιερούς Κανόνες, δίνοντας προτεραιότητα στην απόκτηση διαδόχου.

Όσον αφορά τον τέταρτο γάμο που πραγματοποίησε ο Λέων, αξίζει να επισημανθούν δύο σημεία. Αρχικά, ο Λέων, νυμφεύτηκε την Ζωή Καρβονοψίνα, η οποία ήταν παλλακίδα του και έτσι ο Λέων έσφαλε για ακόμη μια φορά, καθώς με τη Νεαρά 91 που αναλύθηκε παραπάνω, απαγόρευε την παλλακεία. Ο Λέων περρίμενε πέντε έτη πριν τη σύναψη του τέταρτου γάμου, καθώς το διάστημα αυτό οριζόταν όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ως το διάστημα του αφορισμού για τον τρίτο γάμο. Το δεύτερο σημείο που χρήζει προσοχής, είναι η τέλεση του γάμου, η οποία πραγματοποιήθηκε από έναν ιερέα εν ονόματι Θωμά και όχι από τον πατριάρχη. Ο γάμος αυτός οδήγησε στην οριστική ρήξη του Λέοντα με τον πατριάρχη Νικόλαο Α΄ Μυστικό, ο οποίος του απαγόρευσε την είσοδο στην εκκλησία τα Χριστούγεννα του 906,²²⁰ «... διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι διεκώλυε τὸν βασιλέα, ὅθεν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους διήρχετο εἰς τὸ μιτατώριο».²²¹

Στη συνέχεια, ο Λέων εκθρόνισε τον πατριάρχη, με το πρόσχημα πως συνωμοτούσε εναντίον του. Πιο συγκεκριμένα, ο Λέων υποστήριξε πως τόσο στην επίθεση που δέχτηκε στις 11 Μαΐου του 903, όσο και στη συνομωσία του Ανδρονίκου Δούκα το 906, είχε λάβει μέρος ο πατριάρχης Νικόλαος Α΄ Μυστικός, ο οποίος, μάλιστα, είχε στείλει και μια επιστολή στον Δούκα, προτρέποντάς τον να συνεχίσει τον αγώνα του για το στέμμα, η οποία έφτασε στα χέρια του Λέοντα

σ. 857.4-7 και § 19, σ. 857.21-23. Λέων Γραμματικός, σσ. 270.78-271.2 και σ. 271.16-19. Συμεών Μάγιστρος, § 23, σ. 279.163-164 και § 25, σ. 280.178-180. Ψευδο-Συμεών, § 5, σ. 703.3-4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Leo VI's Fourth Marriages*, σ. 183.

²²⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 23, σ. 370.16-20. ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 12, σσ. 152.1-154.2. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 34, σ. 865.8-13. Λέων Γραμματικός, σ. 279.10-14. Συμεών Μάγιστρος, § 49, σ. 288.329-334. Ψευδο-Συμεών, § 18, σ. 709.3-8. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 369-370. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 73. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 344-345. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 69-70. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σσ. 232-233. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 336 και σ. 338. ΓΕΡΜΑΝΗΣ, *Ευθύμιος Α΄*, σ. 72 και σ. 77. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 152-153 και σσ. 391-392. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 135-136. Αναλυτική περιγραφή για τον γάμο του αυτοκρατορικού ζεύγους από τον πατριάρχη, βλ. *Constantini Porphyrogeniti Imperatoris De Cerimoniis Aulae Byzantinae libri duo*, Τόμος I, I. Reiskie (ed.), [CSHB], Impensis ed. Weberi (Bonnae, 1829), I, § 41, σσ. 207.14-216.3.

²²¹ *Σκυλίτζης*, § 26, σ. 185.21-25.

από έναν αποστάτη του Δούκα.²²² Ωστόσο, η γνησιότητα της επιστολής αυτής σήμερα αμφισβητείται. Παρόλα αυτά, υποστηρίχθηκε πως ο Νικόλαος Α΄ Μυστικός, έμαθε πως η επιστολή έφτασε στα χέρια του Λέοντα και φοβούμενος την πτώση που ερχόταν, δέχτηκε τη βάπτισμα του Κωνσταντίνου.²²³ Βέβαια, η απομάκρυνση του πατριάρχη, στην πραγματικότητα συνέβη επειδή δε δέχτηκε τον τέταρτο γάμο του αυτοκράτορα.

Έτσι, ο Λέων ζήτησε την επέμβαση του πάπα Σεργίου Γ΄, αλλά και των πατριαρχών της Ανατολής. Ο πατριάρχης Νικόλαος Α΄ ήταν αντίθετος με την εμπλοκή της παπικής εκκλησίας και έτσι προσπάθησε να πείσει τον αυτοκράτορα να εισέλθει στην εκκλησία. Ο Λέων ανέβαλε, ωστόσο, την είσοδό του στην εκκλησία, καθώς περίμενε πρώτα τους παπικούς απεσταλμένους και την απόφασή τους.²²⁴ Η αντιπροσωπεία του πάπα έφτασε στην Κωνσταντινούπολη τον Ιανουάριο ή Φεβρουάριο του 907 και αποφάσισαν να θεωρήσουν επιτρεπτό ή έστω νόμιμο τον τέταρτο γάμο του αυτοκράτορα, κατ' οικονομίαν, χορηγώντας του ειδική παπική άδεια. Η πράξη αυτή του πάπα δηλώνει αφενός πως η Δυτική εκκλησία ήταν πιο ελαστική από την Ανατολική και αφετέρου πως με τον τρόπο αυτό αναγνωριζόταν στον πάπα το παπικό πρωτείο, καθώς ο πατριάρχης δεν διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο σε ένα κύριο ζήτημα που ταλάνισε την Ανατολική εκκλησία.²²⁵

Τέλος, σχετικά με το Κεφάλαιο 4.25 του *Πρόχειρου Νόμου*, η έρευνα οδήγησε στο συμπέρασμα πως εκδόθηκε αργότερα από τη σύναψη του τέταρτου γάμου του αυτοκράτορα. Μάλιστα, αυτό ήταν και το στοιχείο που οδήγησε στην αναχρονολόγηση της έκδοσης του *Πρόχειρου Νόμου* από το 870-879 στο τρίτο τρίμηνο του 907. Δεδομένου πως ο τέταρτος γάμος του αυτοκράτορα Λέοντα Στ΄ με τη Ζωή Καρβονοψίνα οδήγησε σε αδιέξοδο τις σχέσεις του Λέοντα με την εκκλησία, ο νόμος αυτός αποτέλεσε το αντάλλαγμα του αυτοκράτορα προς τη σύνοδο, που σκοπός του Λέοντα ήταν να του δοθεί άφεση εκ μέρους της εκκλησίας, να αναγνωριστεί ο υιός του, Κωνσταντίνος, ως συναυτοκράτορας και η Ζωή ως αυγού-

²²² ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 11, σσ. 136.11-140.8. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 160-171. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσις και τυραννίς*, σσ. 54-55. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 70-71. ΒΛΥΣΙΔΟΥ, «Σχετικά με τα αίτια της εκθρόνισης του πατριάρχη Νικολάου Α΄ Μυστικού (907)», *Σύμμεικτα* 11 (1997), σσ. 26-29. ΝΤΙΛ, *Πορτραίτα*, σσ. 227-228. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 336. HUSSEY, *Church*, σ. 104. ΓΕΡΜΑΝΗΣ, *Ευθύμιος Α΄*, σσ. 68-69.

²²³ ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 11, σσ. 140.8-141.2. ΓΕΡΜΑΝΗΣ, *Ευθύμιος Α΄*, σσ. 70-71.

²²⁴ ΑΛΕΞΑΚΗΣ, *Βίος Ευθυμίου*, § 11, σ. 146.10-18. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 370. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 69-70. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 37. ΓΕΡΜΑΝΗΣ, *Ευθύμιος Α΄*, σ. 74.

²²⁵ VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 414. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 370. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 279-282. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 74. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 345. ΓΕΡΜΑΝΗΣ, *Ευθύμιος Α΄*, σ. 75. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 154-156. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 136.

στα. Ωστόσο, αν ο Λέων εξέδιδε τον απαγορευμένο αυτόν νόμο μεμονωμένο, θα όφειλε να εκθέσει στο προοίμιό του τους λόγους της νέας ρύθμισης, καταδικάζοντας έτσι τη δική του συμπεριφορά. Έτσι, με αυτόν τον τρόπο στέγασε αυτή την απαγόρευση σε ένα μεγαλύτερο νομοθέτημα, το οποίο παρουσιάστηκε ως αναθεωρημένη έκδοση της *Εισαγωγής*.²²⁶ Ένα ακόμη στοιχείο που οδηγεί στην ασφαλή χρονολόγηση της έκδοσης του *Πρόχειρου Νόμου*, έγκειται στο γεγονός πως ποτέ πριν δεν υπήρξε μέριμνα για τον τέταρτο γάμο και το Κεφάλαιο 4.25 του *Πρόχειρου Νόμου* είναι το μόνο που αναφέρεται σε αυτόν.²²⁷

Ο Αλέξανδρος, που διαδέχτηκε τον Λέοντα Στ', δεν πρόλαβε να εκδώσει καμία *Νεαρά*, όσο κατείχε μόνος το αυτοκρατορικό αξίωμα. Νωρίτερα, όσο ζούσε ο Λέων είχαν εκδοθεί δύο *Νεαρές* στα ονόματα και των δύο, που δεν αφορούσαν, ωστόσο, εκκλησιαστικά ζητήματα.²²⁸ Αντίθετα, ο Ρωμανός Α' Λακαπηνός εξέδωσε πέντε *Νεαρές* εκ των οποίων δύο αφορούσαν εκκλησιαστικά ζητήματα. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο Ρωμανός Α' το 920 στέφθηκε από τον γαμπρό του συναυτοκράτορα.²²⁹ Παράλληλα, ακολουθώντας την πολιτική του Βασιλείου Α', μεθόδευσε την άνοδο του υιού του Θεοφύλακτου στον πατριαρχικό θρόνο, πολιτική που αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Έτσι, αφού κατάφερε να εδραιώσει την εξουσία του, ασχολήθηκε με το ζήτημα της τετραγαμίας του Λέοντα Στ' του Σοφού. Συγκεκριμένα, συγκάλεσε σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη στις 9 Ιουλίου του 920, στην οποία απαγορεύτηκε ο τέταρτος γάμος, με τη σύμφωνη γνώμη του πατριάρχη Νικολάου Α' Μυστικού²³⁰ «καὶ λοιπὸν ἀποφαινόμεθα

²²⁶ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Leo VI's Fourth Marriages, σσ. 175-187. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 549^α, σ. 32. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Ψηφίδες Δικαίου*, σσ. 277-278.

²²⁷ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Leo VI's Fourth Marriages, σ. 175.

²²⁸ *Novelles*, σσ. 377-378. JGR, Τόμος Α', CXVI, σσ. 188-189 και CXVII, σσ. 189-191. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σσ. 321-322.

²²⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 11-13, σσ. 390.22-395.1. Σκυλίτζης, § 12, σ. 209.63-68. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 27, σ. 887.7-13 και § 35, σ. 890.12-17. Λέων Γραμματικός, σσ. 300.20-301.4 και σ. 304.3-8. Συμεών Μάγιστρος, § 3, σ. 310.12-17 και § 11, σσ. 313.75-314.80. Ψευδο-Συμεών, § 14, σ. 727.19-22 και § 17, σ. 731.10-14. ΨΕΛΛΟΣ, *Ιστορία*, § 102, σ. 92.69-72. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 62. ΤΟΥΝΒΕΕ, *Porphyrogenitus*, σ. 9. ΦΕΙΔΑΣ, *Βυζάντιο*, σ. 70. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 261-263 και σσ. 268-269. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 75-76. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 102. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 141. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 168.

²³⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 1, σ. 398.8-11. Σκυλίτζης, § 2, σ. 213.51-53. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 2, σσ. 890.22-891.2. Λέων Γραμματικός, σ. 304.13-16. Συμεών Μάγιστρος, § 13, σ. 314.84-87. Ψευδο-Συμεών, § 18, σ. 731.19-20. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 414-415. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 65. ΤΟΥΝΒΕΕ, *Porphyrogenitus*, σ. 9. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 270-271. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 76. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 76. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 225. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 343. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 102-103. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 169 και σσ. 399-400. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 149.

κοινή γνώμη καὶ κρίσει, ἀπόγε τοῦ παρόντος ἔτους, ὃ ἐστὶν ἑξακισχιλιοστὸν τετρακοσιοστὸν εἰκοστὸν ὄγδοον, τέταρτον γάμον μηδενὶ ἐξεῖναι τολμᾶσθαι, ἀλλ' εἶναι ἀπόβλητον παντελῶς».²³¹

Ἡ συνοδική λύση καταδίκασε τον τέταρτο γάμο και επέτρεψε τον τρίτο με προϋποθέσεις και την επιβολή επιτιμίου. Οι αποφάσεις εκδόθηκαν στον λεγόμενο *Τόμο της Ένωσης*, ο οποίος φέρει το όνομα του Κωνσταντίνου Ζ' και του Ρωμανού Α'. Αναμφίβολα, η κατηγορηματική απόρριψη του τέταρτου γάμου στοίχησε στον Κωνσταντίνο Ζ', αφού η γέννησή του είχε προέλθει από τέταρτο γάμο και οι συγκυρίες τον οδήγησαν στο να τον καταδικάσει, παρότι ουδεμία αναφορά έγινε στον τέταρτο γάμο του Λέοντα Στ'. Ο Ρωμανός Α' Λακαπηνός πέτυχε τον σκοπό του, μειώνοντας την ηθική του μόνου συνεχιστή της Μακεδονικής Δυναστείας και αμαυρώνοντας τη μνήμη του Λέοντα Στ'.²³²

Επιπλέον, στη σύνοδο αυτή δε συμμετείχαν παπικοί εκπρόσωποι, όπως είχε συμβεί στη σύνοδο του 907, που είχε γίνει δεκτός ο τέταρτος γάμος του αυτοκράτορα. Η απουσία των παπικών απεσταλμένων φαίνεται λογική, καθώς ο Νικόλαος Α' Μυστικός, σε επιστολή του προς τον πάπα Αναστάσιο Γ' (911-913), μεμφόταν τόσο τον τέταρτο γάμο ως πράξη, όσο και την εισαγωγή των ρωμαϊκών εθίμων στην Ανατολική εκκλησία. Ωστόσο, ο Ρωμανός Α', μετά την σύνοδο του 920, προέτρεψε τον πατριάρχη Νικόλαο Α' να αποστείλει επιστολή στον πάπα της Ρώμης Ιωάννη Ι', με σκοπό να του κάνει γνωστές τις αποφάσεις της συνόδου και να ζητήσει παπικούς εκπροσώπους, ώστε να δεχτούν τον *Τόμο της Ένωσης* και να αποκατασταθούν οι σχέσεις των δύο εκκλησιών, όπως και έγινε.²³³

Επιπρόσθετα, ο Ρωμανός πήρε μέτρα για την προστασία της μικρογαιοκτησίας. Οι δυνατοί αγόραζαν την ιδιοκτησία των φτωχών ή πενήτων, κάνοντάς τους πάροικους. Έχει υποστηριχθεί πως ο Λέων Στ' ασχολήθηκε με αυτό το ζήτημα, καθώς μετά το θάνατό του εκδόθηκε η πρώτη *Νεαρά* *περι προτιμήσεως*. Ωστόσο, η γνησιότητα της *Νεαράς* αυτής αμφισβητείται.²³⁴ Έτσι, ο Ρωμανός το 928 και όχι

²³¹ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Ε', σ. 6. JGR, Τόμος Α', Ι, σ. 194.

²³² ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Ε', σσ. 3-10. JGR, Τόμος Α', Ι, σ. 192-197. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 371. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 415. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 65. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 271-274. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 75-76. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 346. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 76-77. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 225. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 342-343. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 103. HUSSEY, *Church*, σ. 107. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σ. 149.

²³³ *Letters*, 32, σσ. 214-244, 53, σσ. 286-292 και 56-57, σσ. 298-300. VASILIEV, *Ιστορία*, σ. 415. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 371-372. ITSINES, *Nicholas Mysticos*, σσ. 285-288. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 76-77. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 343-344. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 103.

²³⁴ *Novelles*, σ. 376. JGR, Τόμος Α', CXIV, σσ. 186-187. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σ. 317. McGEER E., *The Land Legislation of the Macedonian Emperors*, Pontifical Institute of Medieval Studies, (Toronto, 2000), σσ. 35-36, στο εξής *Land Legislation*. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Νεαρές*, σ. 321.

το 922, εξέδωσε τη *Νεαρά* *περί προτιμήσεως*, στα ονόματα του ιδίου, του Κωνσταντίνου Ζ' και του υιού του Χριστοφόρου, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση εκποίησης της γης, με αγορά ή μίσθωση προτιμούνταν πέντε κατηγορίες ανθρώπων. Αρχικά, προτιμούνταν οι συνιδιοκτήτες συγγενείς, έπειτα, οι λοιποί συνιδιοκτήτες, στη συνέχεια, οι ιδιοκτήτες των κτημάτων που βρίσκονταν σε συνάρτηση με το εκποιούμενο ακίνητο, οι ιδιοκτήτες των γειτονικών κτημάτων, οι οποίοι υπάγονταν στην ίδια φορολογία και τέλος οι λοιποί γείτονες. Το κτήμα μπορούσε να εκποιηθεί σε ξένους μόνο στην περίπτωση που κανένας από τις παραπάνω κατηγορίες δεν επιθυμούσε να το αγοράσει.²³⁵

Στην *Νεαρά* του 934, η οποία εκδόθηκε στα ονόματα του Ρωμανού Α', του Κωνσταντίνου Ζ' και των υιών του Ρωμανού Α', Στεφάνου και Κωνσταντίνου, μεταξύ άλλων, μερίμνησε ώστε αφενός να περιορίσει την μοναστική περιουσία, που είχε αυξηθεί αρκετά, καθώς μετά την Εικονομαχία ιδρύθηκαν υπεράριθμα μοναστήρια, και αφετέρου να ενισχύσει τους μικρογαιοκτήμονες. Για αυτό τον λόγο, εφάρμοσε το μέτρο για όσους επιθυμούσαν να γίνουν μοναχοί να μπορούν να λαμβάνουν στο μοναστήρι την τιμή της γης που κατείχαν και όχι την ίδια τη γη²³⁶ «Περὶ τοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν τὰ μοναστήρια τῶν ὑπὲρ ἀποταγῆς διδομένων τοπίων τὰς τιμὰς, καὶ οὐ τὸν τόπον».²³⁷ Ακόμη, αποφάσισε να απαγορευτούν οι δωρεές γαιών από χωρικούς σε μονές. Σε αυτό το μέτρο ο Ρωμανός Α' συμπεριέλαβε τους διοικητές των μοναστηριών μεταξύ των δυνατῶν και για αυτό τον λόγο απαγορεύτηκε να αποκτήσουν ιδιόκτητη γη.²³⁸

Ο Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος συνέχισε την πολιτική του πεθερού του και το 947 εξέδωσε μια παρόμοια *Νεαρά*, που σκοπό είχε την προστασία των μικρογαιοκτημόνων από τους δυνατούς.²³⁹ Ο Κωνσταντίνος Ζ' εξέδωσε ακόμη δύο *Νεαρές* για όσους διέπρατταν εκούσιους φόνους. Στην πρώτη *Νεαρά*, απαγόρευε την είσοδο στην εκκλησία σε όσους έπρατταν φόνους και κατέφευγαν στο ναό

²³⁵ JGR, Τόμος Α', II, σσ. 198-204. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 317-319. NORWICH, *The Apogee*, σ. 172. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 383-385. McGEER, *Land Legislation*, σσ. 37-38. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 595, σ. 51. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 320-321. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 150-154.

²³⁶ JGR, Τόμος Α', V, σ. 207. RUNCIMAN, *Romanus Lecapenus*, σ. 227. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σ. 134. McGEER, *Land Legislation*, σ. 39, σ. 55 και σ. 59. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 628, σ. 69.

²³⁷ JGR, Τόμος Α', V, σ. 207.8-9.

²³⁸ JGR, Τόμος Α', V, σ. 213. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Ιστορία*, σσ. 320-321. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σσ. 133-134. McGEER, *Land Legislation*, σ. 39 και σ. 50. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 172.

²³⁹ JGR, Τόμος Α', VI, σσ. 214-217. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σσ. 133-134. NORWICH, *The Apogee*, σ. 172. McGEER, *Land Legislation*, σσ. 61-67. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 656, σσ. 88-89. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 321-323. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 160-161.

ζητώντας άσυλο. Στη δεύτερη *Νεαρά*, ο Κωνσταντίνος Ζ΄ αποφάσισε όσοι διέπρατταν φόνο να γίνονται δεκτοί στην εκκλησία, κατά συμπάθεια, αλλά να καταδικάζονται σε αειφυγία. Στην περίπτωση που ο φόνος δεν έγινε προμελετημένα, ήσαν υποχρεωμένοι να λαμβάνουν το μοναχικό σχήμα και να δωρίζουν την περιουσία τους στην εκκλησία.²⁴⁰ Ο Ρωμανός Β΄ στην περίοδο της σύντομης βασιλείας του φαίνεται πως δεν ασχολήθηκε με εκκλησιαστικές υποθέσεις.

Ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, με την ανάληψη της εξουσίας ήρθε αντιμέτωπος με τον πατριάρχη Πολύευκτο, καθώς έγινε γνωστό πως ήταν ανάδοχος κάποιου τέκνου της Θεοφανούς. Ο πατριάρχης μετά από αυτή την αποκάλυψη σκόπευε να απαγορεύσει την είσοδο στην εκκλησία στον αυτοκράτορα «ὅτιπερ ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ἀνάδοχος ἐγένετο τῶν τῆς Θεοφανοῦς ἐνὸς παίδων. ταύτην δὲ τὴν φήμην ὡς εὐλογον ἀφορμὴν δεξάμενος ὁ Πολύευκτος, ἢ χωρισθῆναι αὐτὸν τῆς γυναικὸς ἀπεμάχετο κατὰ τὸν κανόνα, ἢ τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρεῖν».²⁴¹ Ωστόσο, υποστηρίχθηκε από τον αυτοκράτορα πως ο πατέρας του ήταν ανάδοχος του ανήλικου τέκνου της Θεοφανούς και έτσι ο πατριάρχης αναγκάστηκε να υποχωρήσει στις απαιτήσεις του.²⁴²

Ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς καταπιάστηκε με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις. Δεδομένου πως ασχολούταν πολλά χρόνια με εκστρατείες και μάχες, προσπάθησε να περιορίσει τα έξοδα της αυτοκρατορίας που αφορούσαν τα εκκλησιαστικά ζητήματα για να ενισχύσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Επίσης, ο ίδιος ακολουθούσε ασκητική ζωή και, βλέποντας τους κληρικούς και μοναχούς να συσσωρεύουν πλούτο στα χέρια τους, θεώρησε αναγκαίο τον περιορισμό της αύξησης της περιουσίας του κλήρου και των μοναχών. Έτσι, εξέδωσε μια *Νεαρά* το 964, στην οποία απαγόρευε την ίδρυση νέων μονών στην αυτοκρατορία και την δωρεά γαιών σε μονές και ευαγείς οίκους.²⁴³ Ωστόσο, έδωσε τη δυνατότητα σε πτωχές μονές να μπορούν να αποκτήσουν μια μικρή περιουσία, η οποία θα μπορούσε να αποκτηθεί μονό μετά από αυτοκρατορική εντολή. Έτσι, αφενός δε θα μπορού-

²⁴⁰ JGR, Τόμος Α΄, Χ, σσ. 230-231 και ΧΙ, σσ. 232-235. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σσ. 116-118.

²⁴¹ Σκυλίτζης, § 2, σ. 261.87-91.

²⁴² Σκυλίτζης, § 2, σ. 261.91-9. Διάκονος, § III, 9, σ. 50.4-14. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 422-426 και σσ. 430-435. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 347. HUSSEY, *Church*, σ. 112.

²⁴³ JGR, Τόμος Α΄, XIX, σσ. 249-252. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 442-447. VASILIEV, *Ιστορία*, σσ. 416-417. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 78. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σσ. 135-136. TALBOT-RICE, *Βίος Βυζαντινών*, σ. 102. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β΄*, σ. 61. McGEER, *Land Legislation*, σσ. 90-91. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σσ. 347-348. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 324-325. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 125. HUSSEY, *Church*, σ. 113. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 178 και σ. 405. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 166-169.

σαν να σημειωθούν παρεκτροπές από την αυτοκρατορική νομοθεσία και αφετέρου οι μικρές μονές θα αποκτούσαν τις γαίες που χρειάζονταν για να έχουν αυτάρκεια.²⁴⁴ Επιπλέον, με βάση την επιδίωξη του αυτοκράτορα να επανέλθει ο μοναχισμός στην αγνότητα των πρώτων χριστιανικών αιώνων, επέτρεψε την ίδρυση κελιών και λαύρων σε έρημες και μακρινές αποστάσεις.²⁴⁵

Στη συνέχεια, ο Νικηφόρος Β' εξέδωσε έναν *Τόμο*, σύμφωνα με τον οποίο δεν είχε τη δυνατότητα να εκλέγεται ή να χειροτονείται επίσκοπος κάποιος χωρίς την συγκατάθεσή του. Μάλιστα, προχώρησε στην εξορία όσων αρνήθηκαν να υπογράψουν την άνοδό του στο θρόνο και τον εν λόγω *Τόμο*. Δεν σταμάτησε, όμως, σε αυτό το σημείο η εκκλησιαστική πολιτική του, αλλά όρισε όταν πέθαινε κάποιος επίσκοπος να τελείται η κηδεία από δικό του απεσταλμένο, ώστε να πραγματοποιείται με τα απαραίτητα έξοδα, ενώ τα υπόλοιπα χρήματα να καταλήγουν στο ταμείο για τις στρατιωτικές δαπάνες.²⁴⁶

Τέλος, ο Νικηφόρος Β' προσπάθησε να θεσπίσει ένα νόμο σχετικά με τους νεκρούς των πολέμων που διεξήγαγε. Πιο συγκεκριμένα, είχε την πρόθεση να αγιοποιούνται όλοι οι στρατιώτες που σκοτώνονταν κατά τη διάρκεια μαχών κατά των Μουσουλμάνων «ἐσπούδασε δὲ καὶ νόμον θεῖναι τοὺς ἐν πολέμοις ἀποθνήσκοντας στρατιώτας μαρτυρικῶν ἀξιοῦσθαι γερῶν, ἐν μόνῳ τῷ πολέμῳ τιθέμενος καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν».²⁴⁷ Όμως, τόσο ο πατριάρχης όσο και οι επίσκοποι, πάρα την πίεση που δέχτηκαν από τον αυτοκράτορα, αρνήθηκαν να ψηφίσουν τον νόμο αυτόν, καθώς ο κανόνας ΙΓ' του Μέγα Βασιλείου όριζε πως όποιος σκότωνε εχθρό στον πόλεμο, όφειλε να μείνει ακοινώνητος για τρία έτη. Ο νόμος αυτός δεν έγινε δεκτός, καθώς ο πατριάρχης προέβαλε την αντίθεσή του, αφενός γιατί ο πόλεμος μπορεί για τον αυτοκράτορα να υποκινούταν από θρησκευτικά κίνητρα, αλλά για τον πατριάρχη ήταν ένας αγώνας επικράτησης και επανάκτησης απολεσθέντων εδαφών και αφετέρου, γιατί ο πατριάρχης δεν ήθελε να επιτρέψει στον Νικηφόρο Β' να επέμβει σε θέματα πίστεως και συγκεκριμένα, στον τρόπο ανακήρυξης των αγίων, αφού ήταν αποκλειστικό θέμα της εκκλησίας.²⁴⁸

²⁴⁴ JGR, Τόμος Α', XIX, σ. 251. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 179.

²⁴⁵ JGR, Τόμος Α', XIX, σ. 251. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σ. 447. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 159. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 179.

²⁴⁶ Σκυλίτζης, § 18, σ. 274.55-60. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Τόμος-Νόμος Νικηφόρου Φωκά για την εκλογή αρχιερέων», *Βυζαντινά* 13,1 (1985), σσ. 173-176, στο εξής Τόμος-Νόμος. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β'*, σ. 61. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 132. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 348. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 125. HUSSEY, *Church*, σ. 113. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 179-180.

²⁴⁷ Σκυλίτζης, § 18, σ. 274.62-65.

²⁴⁸ Σκυλίτζης, § 18, σσ. 274.65-275.69. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, Τόμος Δ', σ. 131. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τόμος-Νόμος, σ. 173. ΚΟΛΙΑΣ, *Νικηφόρος Β'*, σ. 67. ΧΡΙΣΤΟΦΙ-

Ο Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής, όπως αναλύθηκε παραπάνω, σκότωσε έπειτα από συνεννόηση με τη Θεοφανώ, τον Νικηφόρο Β΄ Φωκά. Για αυτόν τον λόγο, ο πατριάρχης Πολύευκτος δεν επιθυμούσε να τον στέψει αυτοκράτορα, αν δεν απομάκρυνε πρώτα τη Θεοφανώ από τα ανάκτορα, αποδίδοντας τις ευθύνες στους δολοφόνους. Έτσι, ο Ιωάννης Α΄ αναγκάστηκε να δεχτεί τα αιτήματα της Εκκλησίας, που για εκείνον ήταν επιτίμια. Αρχικά, όρισε να επιστρέψουν από την εξορία οι επίσκοποι που εξόρισε ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς. Επίσης, δεσμεύτηκε να μοιράσει την περιουσία του σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, ενώ κατήργησε και τον Τόμο του Νικηφόρου Β΄, περιορίζοντας έτσι την συμμετοχή του αυτοκράτορα στις εκκλησιαστικές αποφάσεις. Μόνο μετά από αυτές τις πράξεις ο πατριάρχης δέχτηκε την είσοδο του Ιωάννη Α΄ στην εκκλησία και τον έστεψε αυτοκράτορα.²⁴⁹

Ωστόσο, το 970, τον πατριάρχη Πολύευκτο διαδέχτηκε ο Βασίλειος Α΄ Σκαμανδρηνός, ο οποίος ορίστηκε πατριάρχης από τον ίδιο τον αυτοκράτορα «... ἐπεὶ τὸ χρεῶν ὁ τὴν ἐκκλησίαν ἰθύνων ἐξέτισεν, ἔργον μὲν τούτου τοῦ ἀλαλήτου πέφυκεν ὀφθαλμοῦ, τὸν κατευμεγεθοῦντα πάντων εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν θείων παραγαγεῖν, ᾧ καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων διέγνωσται. αὐτὸς δὲ, οὗ πείραν ἀνδρὸς ἀναμφίλεκτον ἐκ τοῦ μακροῦ χρόνου παρείληφα, τοῦτον ἐπὶ τῶν θώκων ἀναβιβάζω τῶν ἐκκλησιαστικῶν».²⁵⁰ Έτσι, παρατηρείται η ανάγκη του Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή να επιβάλει την επιθυμία του να ανέλθει στον πατριαρχικό θρόνο ο Βασίλειος Α΄ Σκαμανδρηνός. Όσα χρόνια κατείχε το πατριαρχικό αξίωμα ο Πολύευκτος, ο Ιωάννης Α΄ ήταν υποχρεωμένος να υπακούει και να δέχεται τις απαιτήσεις της εκκλησίας. Όταν, όμως, πέθανε ο Πολύευκτος, ο Ιωάννης Α΄, έχοντας ισχυροποιήσει τη θέση του, βρήκε την ευκαιρία, να προβάλει τις αντιστάσεις του και τις επιθυμίες του στην εκκλησιαστική πολιτική. Μάλιστα, όπως αναφέρθηκε ήδη, ο Ιωάννης Α΄ νυμφεύτηκε και την κόρη του Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογεννήτου, Θεοδώρα, δημιουργώντας έτσι συγγενικούς δεσμούς με τη Μακεδονική Δυναστεία και κατ' επέκταση αποκτώντας τη νομιμότητα που χρειαζόταν.²⁵¹

Ο Βασίλειος Β΄, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο μέρος της παρούσας εργασίας, ασχολήθηκε ιδιαίτερα με εκστρατείες και πέρασε τον περισσότερο χρόνο

ΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 129. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 348. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 105. HUSSEY, *Church*, σ. 112. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 180-181.

²⁴⁹ Σκυλίτζης, § 2, σ. 285.21-26 και § 3, σ. 286.44-48. Διάκονος, VI, § 4, σσ. 98.18-99.12. JGR, Τόμος Α΄, XXVI, σ. 259. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 22-30 και σσ. 35-37. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 78. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τόμος-Νόμος, σ. 174. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 135-136. BECK, *Ορθόδοξη Εκκλησία*, σ. 348. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 105. HUSSEY, *Church*, σ. 113.

²⁵⁰ Διάκονος, VI, § 7, σ. 102.3-9.

²⁵¹ SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 44-45. NORWICH, *The Apogee*, σ. 219. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σσ. 137-138. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 105. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 184-186.

του σε μάχες. Ωστόσο, βρήκε τον χρόνο να θεσπίσει μερικά μέτρα, τόσο κοινωνικά, όσο και εκκλησιαστικά. Αρχικά, με τη *Νεαρά* του 996 στόχευε στον περιορισμό της περιουσίας των αριστοκρατικών οικογενειών της Ανατολής, ενισχύοντας τους μικροκαλλιεργητές και όχι τους δυνατούς. Η διάταξη αυτή είχε στόχο την αναίρεση της *Νεαράς* του Νικηφόρου Β' Φωκά, στην οποία είχε τεθεί χρονικό περιθώριο διεκδίκησης της ιδιοκτησίας που πέρασε από τους πένητες στα χέρια των δυνατών. Στην ίδια *Νεαρά*, ο Βασίλειος επιχείρησε να περιορίσει την αύξηση της εκκλησιαστικής περιουσίας σε βάρος των αγροτών. Επιπλέον, ο Βασίλειος ακύρωσε τις αποφάσεις του θείου του Βασιλείου παρακοιμώμενου για την εκχώρηση προνομίων σε αξιωματούχους και εκκλησιαστικά ιδρύματα. Ακόμη, με την εφαρμογή του *αλληλέγγυου* η εκκλησία υποχρεούταν να συνδράμει οικονομικά τις οικογένειες των οποίων μέλη χάνονταν στη μάχη. Αυτή η απόφαση δυσαρέστησε αρκετά μέλη του κλήρου, ενώ ο ίδιος ο πατριάρχης Σέργιος Β' προσπάθησε να πείσει τον αυτοκράτορα να καταργήσει τη διάταξη αυτή, χωρίς, ωστόσο, αποτέλεσμα.²⁵²

²⁵² JGR, Τόμος Α', XXIX, σσ. 262-272. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σ. 449. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 79. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Μοναστηριακή Περιουσία*, σσ. 138-139. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία*, σ. 389. McGEER, *Land Legislation*, σσ. 109-132. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ, *Αγιορείτικοι Θεσμοί*, σσ. 84-86. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πολίτευμα*, σσ. 325-326 και σσ. 329-330. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σσ. 105-106 και σσ. 125-126. ΚΙΑΠΛΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 375. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σσ. 191-192 και σσ. 409-410. OSTROGORSKY, *Ιστορία*, σσ. 189-190.

ΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Διὸ και τοὺς τὸν ἐρημικὸν βίον ἐλομένους και τὰς καταμονὰς καὶ διατριβὰς ἐν τῷ τῷ Αἰωνοῦ λεγομένῳ ὄρει ποιησαμένους καὶ τὰς εὐτελεῖς σκηναῖς εἰς αἰὲ πηξαμένους, παρὰ τῶν ἐπιχωριαζόντων και τῷ ὄρει τούτῳ προσομορουντων [ἐπη]ρεαζομενων καὶ μὴ συγχωρουμένων καθαρῶς καὶ ἀταράχως τὰ τοῦ οἰκείου λογιζομένου διεκτελεῖν...²⁵³

Ἡ χερσονήσος Ἀθῶς ονομάζεται ἔτσι ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα. Ἡ ἀρχαία ονομασία ἦταν Ἀκτὴ. Ἡ φυσικὴ διαμόρφωση τῆς χερσονήσου, με τὸ ἀνώμαλο ἔδαφος και τὰ ψηλὰ βουνά, ἀνέκαθεν διευκόλυνε, ἀν ὅχι ἐπέβαλε, τὴν ἀπομόνωση. Ἐτσι, δὲν προκαλεῖ ἐντύπωση ἡ ἐπιλογή τῆς χερσονήσου αὐτῆς γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς μοναστικῆς κοινότητος. Βέβαια, οἱ ἀπόψεις πὺς υπήρχε μοναστικὴ ζωὴ στὸν Ἀθῶ ἀπὸ τὰ πρῶτα χριστιανικά χρόνια δὲν εὐσταθοῦν πλέον. Ὁ Ἀθῶς υπήρξε ἐρημος τόπος ὡς τὰ τέλη τοῦ 8^{ου} αἰῶνα, ὅταν ἐκχριστιανίστηκαν οἱ Σλάβοι τῆς περιοχῆς και ἀρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὁ μοναχισμός.²⁵⁴

Ἐτσι, στὰ μέσα τοῦ 9^{ου} αἰῶνα ἀρχισαν νὰ δημιουργοῦνται μικρὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἓναν ηγούμενο ὡς ἐπικεφαλὴς τοὺς και ὁ τρόπος ζωῆς τῶν μοναχῶν ἦταν ἀσκητικὸ ἡ ἀσκητικὸ χαρακτήρα. Ὁ Βασίλειος Α΄ παρατηρώντας τὴν μοναστικὴ ζωὴ πὺ ἀναπτυσσόταν στὸ Ἅγιον Ὄρος ἐξέδωσε ἓνα σιγίλλιο τὸ 883, σύμφωνα με τὸ ὁποῖο τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποκτοῦσε διοικητικὴ και οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία, ἐνῶ ἀπαγορεύτηκε νὰ ἐπιβάλλεται στὸς μοναχοὺς τοῦ ὁποιοσδήποτε φόρος. Στὸ ἴδιο σιγίλλιο, ἀπαγορεύτηκε στὸς βοσκούς νὰ εἰσέρχονται στὸν Ἀθῶ, κοντὰ στὶς μονές, με τὸ ποίμνιό τοὺς, καθὼς ἡ παρουσία τοὺς ἐνοχλοῦσε τὸ ἀσκητικὸ ἔργο τῶν μοναχῶν. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἐυνόησε τὴ μονὴ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Κολοβού, ἡ ὁποῖα ἦταν νεοϊδρυθεῖσα και τῆς ὁποῖας οἱ μοναχοὶ ἀπέβλεπαν στὶς αυτοκρατορικὲς δωρεές με σκοπὸ τὴν αὐτάρκειά τοὺς. Ὁποσδήποτε, γιὰ νὰ ἐκδοθεῖ ἓνα σιγίλλιο ἔπρεπε νὰ ἀπευθύνεται σὲ ἓνα νομικὸ πρόσωπο. Ἐτσι γίνεται ἀντιληπτὸ πὺς ὁ Βασίλειος Α΄ ἀπευθυνόταν στὴν οργάνωση τῶν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν πὺ

²⁵³ *Actes du Prôtaton*, D. Papachryssanthou (ed.), P. Lethielleux, (Paris, 1975), σ. 180, στὸ ἐξῆς *Prôtaton*.

²⁵⁴ ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ Π. Ι., *Τὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἀθῶς) διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, (Θεσσαλονίκη, 1971), σσ. 33-35, στὸ ἐξῆς *Ἅγιον Ὄρος*. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Α. Ν. Σάκκουλα (Ἀθήνα – Κομοτηνὴ, 1984), σ. 463, στὸ ἐξῆς *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ Δ., *Ὁ Ἀθωνικὸς Μοναχισμός: Ἀρχές και Οργάνωση*, ΜΙΕΤ, (Ἀθήνα, 1992), σσ. 23-53, στὸ ἐξῆς *Μοναχισμός*. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ Δ. Ν., *Ἀγιορείτικοι Θεσμοὶ 843-1912/13*, Α. Ν. Σάκκουλα, (Ἀθήνα – Κομοτηνὴ, 2002), σσ. 53-55, στὸ ἐξῆς *Ἀγιορείτικοι Θεσμοὶ*.

ζούσαν αυτή την περίοδο στον Άθω και αναγνωρίστηκαν για πρώτη φορά από κάποιον αυτοκράτορα.²⁵⁵

Ο Λέων Στ', όταν διαδέχτηκε τον πατέρα του και κλήθηκε να επικυρώσει τις αποφάσεις του σχετικά με το Άγιο Όρος, αναγκάστηκε να χορηγήσει ταυτόχρονα κάποιες αυτοκρατορικές δωρεές παραχωρώντας επιπρόσθετα προνόμια, το 886 ή 887. Ωστόσο, το έγγραφο αυτό δε σώζεται σήμερα. Στους μοναχούς της μονής του Κολοβού αναγνωρίστηκε το δυτικότερο τμήμα του Άθω ως ιδιοκτησία της μονής τους. Όμως, αυτή η αυτοκρατορική δωρεά προκάλεσε έντονες αντιδράσεις, καθώς οι μοναχοί των άλλων μονών επιθυμούσαν την ανεξαρτησία τους από τη μονή του Κολοβού. Μάλιστα, και ο ίδιος ο Λέων αντέδρασε στην μηχανορραφία των μοναχών της συγκεκριμένης μονής, οι οποίοι με πλαστό έγγραφο ζήτησαν τις αυτοκρατορικές δωρεές. Έτσι, ο Λέων διέταξε το 908 την καταστροφή του προηγούμενου *σιγιλλίου* και εξέδωσε νέο *σιγίλλιο*, στο οποίο περιόρισε τις κτήσεις της μονής του Κολοβού που παραχώρησε, σε αυτές που περιέχονταν στο *σιγίλλιο* του Βασιλείου Α', ενώ αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία του Άθω απέναντι στη μονή του Κολοβού. Παράλληλα, επαναλήφθηκε η απόφαση του Βασιλείου Α' σχετικά με την απαγόρευση της ενόχλησης των μοναχών του Άθω.²⁵⁶

Μετά τον θάνατο του Λέοντα Στ' και του Αλεξάνδρου, ο Ρωμανός Α' Λακαπηνός μαζί με τον Κωνσταντίνο Ζ' και τους υιούς του, Στέφανο και Κωνσταντίνο, εξέδωσε το 934 ένα χρυσόβουλλο προς όφελος των Αθωνιτών μοναχών. Αρχικά, στο χρυσόβουλλο αυτό επικύρωνε όλες τις διατάξεις του Λέοντα Στ', αναπαράγοντας μέχρι και αυτούσιες φράσεις. Επιπλέον, ο Ρωμανός Α' ήταν ο πρώτος αυτοκράτορας που εγκαινίασε την καταβολή της *ρόγας*, του ετήσιου δηλαδή ποσού των τριών λίτρων χρυσού στους μοναχούς του Αγίου Όρους.²⁵⁷

Ο Νικηφόρος Β' Φωκάς, όπως φάνηκε από την εκκλησιαστική πολιτική που ακολούθησε παραπάνω, ήταν ευσεβής ηγεμόνας και προσπάθησε να εφαρμόσει έναν ασκητικό τρόπο ζωής στους μοναχούς. Έτσι, όπως επισημάνθηκε ήδη, ενθάρρυνε την δημιουργία μονών σε απομακρυσμένες περιοχές, που προσέφεραν

²⁵⁵ *Prôtaton*, σσ. 177-181. ΓΕΔΕΩΝ Ι. Μ., *Ο Άθως: Αναμνήσεις – Εγγράφα – Σημειώσεις*, Εκ του πατριαρχικού τυπογραφείου, (Κωνσταντινούπολη, 1885), σσ. 79-80, στο εξής *Άθως*. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Άγιον Όρος*, σσ. 37-38. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, σ. 464. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Μοναχισμός*, σσ. 136-142. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ, *Αγιορείτικοι Θεσμοί*, σ. 65 και σσ. 67-68. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 503^a σσ. 13-14.

²⁵⁶ *Prôtaton*, σσ. 181-185. ΓΕΔΕΩΝ, *Άθως*, σσ. 81-83. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Άγιον Όρος*, σσ. 38-40. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, σ. 464. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Μοναχισμός*, σσ. 143-145 και σσ. 150-157. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ, *Αγιορείτικοι Θεσμοί*, σ. 65 και σσ. 68-69. DÖLGER, *Regesten*, 1/2, αρ. 551^a, σ. 33.

²⁵⁷ *Prôtaton*, σσ. 185-187. ΓΕΔΕΩΝ, *Άθως*, σ. 84. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Άγιον Όρος*, σ. 40. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, σ. 464. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Μοναχισμός*, σσ. 157-161. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ, *Αγιορείτικοι Θεσμοί*, σσ. 65-66 και σ. 69.

όντως έναν λυτό και ασκητικό τρόπο ζωής. Δεν προκαλεί, λοιπόν, εντύπωση το γεγονός πως ίδρυσε στον Άθω τη μονή του Αγίου Αθανασίου με δική του δαπάνη. Πιο συγκεκριμένα, ο Νικηφόρος Β΄ ξεκίνησε το 960 την εκστρατεία στην Κρήτη. Ο Άγιος Αθανάσιος την περίοδο αυτή ζούσε ως μοναχός σε ένα κελί στις Καρυές. Ο Νικηφόρος Β΄ είχε στείλει επιστολές σε όλες τις μονές, με σκοπό να προσεύχονται οι μοναχοί για την επιτυχή έκβαση της εκστρατείας. Ο Άγιος Αθανάσιος κλήθηκε να μεταβεί στην Κρήτη, με σκοπό να αναγνωρίσει τους αγιορείτες μοναχούς που είχαν αιχμαλωτίσει οι Σαρακηνοί. Εκεί ο Άγιος Αθανάσιος ήρθε σε επαφή με τον Νικηφόρο Β΄ και αποφάσισαν να ιδρύσουν μία μονή στο Άγιο Όρος, την οποία θα διηύθυνε ο Άγιος και στη συνέχεια θα μόναζε εκεί και ο ίδιος ο Νικηφόρος Β΄. Έτσι, μετά την επιστροφή από την νικηφόρα εκστρατεία, το 962 ή 963, ο Νικηφόρος Β΄ έδωσε τα χρήματα για την οικοδόμηση του ναού.²⁵⁸

Το 964 ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς έγινε αυτοκράτορας και έσπευσε να εκδώσει τρία χρυσόβουλλα για την Λαύρα, η οποία αποτέλεσε το πρώτο κοινόβιο μοναστήρι στο Άγιο Όρος. Αρχικά, το χρυσόβουλλο, το οποίο χαρακτηρίζεται ως *Τυπικό της Λαύρας*, την αναγνώριζε ως ελεύθερη και αυτεξούσια, επισημαίνοντας πως κανείς δεν είχε το δικαίωμα να επέμβει σε αυτήν, παρά μόνο ο αυτοκράτορας. Ο Νικηφόρος Β΄ είχε την κυριότητα της μονής ως κτίτορας όσο ζούσε, ενώ μετά η κυριότητα θα περνούσε στον Άγιο Αθανάσιο. Ακόμη, ο Άγιος ορίστηκε ως καθηγούμενος όλων των μοναχών της Λαύρας, που έφταναν τους ογδόντα και καθορίστηκε ο τρόπος με τον οποίο θα εκλέγονταν οι ηγούμενοι μετά τον θάνατο του Αγίου Αθανασίου και του Νικηφόρου. Επιπλέον, ο Νικηφόρος Β΄ φρόντισε ώστε να παρέχονται στη Λαύρα επαρκή προνόμια, εκ των οποίων ήσαν διακόσια σαράντα τέσσερα χρυσά νομίσματα σε ετήσια επιδότηση, ετήσια επιδότηση σε είδος, όπως το σιτάρι, την κυριαρχία σε άλλες μονές και παροίκους και τέλος δύο κάρες αγίων και τμήμα του Τίμιου Ξύλου.²⁵⁹

Ο Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής, όταν ανέλαβε την εξουσία φρόντισε να λύσει τα άμεσα προβλήματα του Αγίου Όρους. Ο Άγιος Αθανάσιος έγινε δεκτός από τον αυτοκράτορα, ο οποίος, όταν ενημερώθηκε πως οι μοναχοί που μόναζαν στη Λαύρα ήσαν εκατόν είκοσι, αύξησε τα νομίσματα από διακόσια σαράντα τέσσε-

²⁵⁸ ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Άγιον Όρος*, σσ. 48-49. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, σ. 464. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Μοναχισμός*, σσ. 204-211. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ, *Αγιορείτικοι Θεσμοί*, σ. 82. THOMAS J. – CONSTANTINIDES HERO A. – CONSTABLE G., *Byzantine Monastic Foundation Documents*, Τόμος 1, [Dumbarton Oaks Studies XXXV], Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Washington, D.C., 2000), σσ. 205-206, στο εξής *Foundation Documents*.

²⁵⁹ ΓΕΛΕΩΝ, *Άθως*, σ. 158. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 459. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Άγιον Όρος*, σσ. 50-51. ΦΕΙΔΑΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 159. TALBOT-RICE, *Βίος Βυζαντινών*, σ. 103. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Μοναχισμός*, σσ. 222-225. THOMAS – CONSTANTINIDES HERO – CONSTABLE, *Foundation Documents*, σσ. 207-208. RUNCIMAN, *Θεοκρατία*, σ. 125. HUSSEY, *Church*, σ. 342.

ρα σε τετρακόσια ογδόντα οκτώ. Ο Ιωάννης Α΄ μερίμνησε ακόμη περισσότερο για το Άγιο Όρος, καθώς έστειλε έναν έμπιστό του εκεί να εξετάσει τα προβλήματα και τις υποθέσεις των μοναχών. Όταν παρήλθε η μία εβδομάδα, ο χρόνος δηλαδή που είχε στη διάθεσή του να ακούσει τα προβλήματα των μοναχών, συνέταξε ένα κείμενο το οποίο υπογράφηκε από όλους τους ηγούμενους και θα έφερε και την σφραγίδα του αυτοκράτορα. Το κείμενο αυτό είναι γνωστό είτε ως *Τυπικό* του Τζιμισκή, είτε ως *Τράγος* και αυτό γιατί είχε γραφτεί σε χονδρή περγαμηνή, ενώ χρονολογείται το 971. Στο *Τυπικό* αυτό ορίστηκαν οι σχέσεις μεταξύ των μοναχών, ο τρόπος ζωής τους και τα οικονομικά ζητήματα των μοναστηριών.²⁶⁰

²⁶⁰ *Prôtaton*, σσ. 202-215. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 360-365. ANASTASIEVIC D., «La Date du typikon de Tzimiscès pour le Mont Athos», *Byzantion* 4 (1927-1928), σσ. 7-11. ΘΗΕ, 3, σ. 677. ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ, *Άγιον Όρος*, σσ. 54-58. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, σ. 465. ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, *Μοναχισμός*, σσ. 257-268. THOMAS – CONSTANTINIDES HERO – CONSTABLE, *Foundation Documents*, Τόμος 1, σ. 208 και σσ. 232-234.

ΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ: ΑΝΕΓΕΡ- ΣΗ/ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΝΑΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΩΝ

... οὐ μόνον ἐν ναῶν καλλωναῖς καὶ πολυτελεί-
αις καὶ τέρψεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν διαιτητηρίων
βασιλικῶν ὄντως καὶ μεγαλοπρεπῶν
οἰκοδομαῖς, μετὰ τοῦ πολυτελοῦς τὸ τερπνὸν
καὶ μετὰ τοῦ τέρποντος πολὺ τὸ χρήσιμον
ἐχόντων καὶ θαύματος ἄξιον; ἀλλ' ἐπεὶ τὰ
τοιαῦτα κάλλη οὐ πᾶσιν εἰς ὄρασιν πρόκειται, ἢ
καὶ μᾶλλον ἀκριβῆς τῶν τοιούτων πέφυκεν
εἶναι διδάσκαλος, ἀνάγκη διὰ τῆς γραφῆς
παρατεθῆναι τῶν σπουδαίων ταῖς ἀκοαῖς, ἵν'
ἐντεῦθεν ὁ τε δημιουργὸς αὐτῶν ἀξίως θαυμά-
ζεται καὶ οἱ τῶν βασιλείων εἰσόδων εἰργόμενοι
μὴ παντελῇ τούτων ἔχοιεν ἄγνοιαν.²⁶¹

Από τους εννέα αυτοκράτορες των οποίων παρουσιάζεται η εκκλησιαστική πολιτική τους στην παρούσα εργασία, μόνο τρεις ασχολήθηκαν με ανέγερση ή ανακαίνιση ναών και μονών. Πιο συγκεκριμένα, ο Βασίλειος Α΄ διακρίθηκε για το οικοδομικό του έργο. Επίσης, ο υιός του, Λέων Στ΄, ασχολήθηκε και αυτός με την οικοδομική δραστηριότητα ναών μόνο και σε πολύ μικρότερο βαθμό από τον πατέρα του. Τέλος, ο Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής έχτισε μια μόνο εκκλησία, στο πλαίσιο της ευγνωμοσύνης του προς τον Άγιο Θεόδωρο.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ένα γεγονός που συνέβη κατά την πρώτη είσοδο του Βασιλείου Α΄ στην Κωνσταντινούπολη. Ο Βασίλειος, κουρασμένος από το ταξίδι, φτάνοντας στην Κωνσταντινούπολη, σταμάτησε για να ξεκουραστεί έξω από τη μονή του Αγίου Διομήδη, που βρισκόταν κοντά στην Χρυσή Πύλη. Τότε, συνέβη κάτι παράξενο, καθώς ο ηγούμενος της μονής είδε ένα όνειρο, στο οποίο ο Άγιος Διομήδης τον διέταξε να βγει στην είσοδο της μονής και να βάλει μέσα αυτόν που θα έβρισκε εκεί, καθώς θα γινόταν στο μέλλον αυτοκράτορας και θα φρόντιζε τη μονή. Ο ηγούμενος, αρχικά, νόμισε πως είδε ένα παράξενο όνειρο και παράκουσε την εντολή του Αγίου. Ωστόσο, ο Άγιος επέστρεψε στον ύπνο του και τον επέπληξε που τον παράκουσε. Έτσι, ο ηγούμενος έβαλε στη μονή τον Βασίλειο, τον φρόντισε και, αργότερα, όταν έγινε αυτοκράτορας, εκπλήρωσε την προφητεία, καθώς αφέρωσε στην μονή πολλά αναθήματα, φρόντισε για την ανακαίνισή της και της παραχώρησε αρκετά κτήματα.²⁶²

²⁶¹ Βίος Βασιλείου, § 87, σ. 282.2-13.

²⁶² Γενέσιος, § 25, σ. 77.86-6. Βίος Βασιλείου, § 9, σσ. 34.1-36.36. Σκυλίτζης, § 4, σ. 120.89-19 και § 39, σ. 160.79-82. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 9, σσ. 819.15-820.10. Λέων Γραμματικός, σσ. 233.11-234.2. Συμεών Μάγιστρος, § 13, σσ. 237.13-238.128. Ψευδο-Συμεών, § 11, σσ.

Ο Βασίλειος Α' δεν φρόντισε, όμως, μόνο την μονή του Αγίου Διομήδη, αλλά ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την φροντίδα των ναών της Κωνσταντινούπολης που είτε είχαν υποστεί ζημιές από σεισμούς, «Βασίλειος δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τῶν θείων ναῶν πολλοὺς ὑπὸ τῶν προηγησαμένων κλόνων διαρραγέντας τε καὶ κατασεισθέντας, τινὰς δὲ καὶ τελέως καταβληθέντας, ἐπιμελείας ἤξιωσε»,²⁶³ είτε είχαν χάσει με το πέρασμα του χρόνου την ομορφιά τους «... τοὺς μὲν ἐκ καινῆς ἀναστήσας, τοῖς δὲ τὴν ἀσθένειαν ἐπιρρώσας, τοῖς δὲ κάλλος καὶ ὡραιότητα χαρισάμενος».²⁶⁴

Πιο συγκεκριμένα, αρχικό μέλημά του Βασιλείου υπήρξε η ανακαίνιση των ναών και μονών της Πόλης που έχριζαν αποκατάστασης. Έτσι, η σταθεροποίηση της δυτικής αψίδας της Αγίας Σοφίας, η οποία είχε υποστεί ρωγμές κατά τον σεισμό της 8^{ης} Ιανουαρίου του 869, αποτελούσε επιτακτική ανάγκη. Αφού η αψίδα έγινε ασφαλής και στέρεη, ζήτησε να ζωγραφίσουν πάνω σε αυτήν την εικόνα της Θεομήτορος, η οποία κρατούσε αγκαλιά το Θείο Βρέφος και εκατέρωθεν της να απεικονιστούν οι κορυφαίοι των Αποστόλων, Πέτρος και Παύλος, ενώ φρόντισε να διορθωθούν όλες οι ρωγμές του ναού. Ακόμη, μερίμνησε για τα οικονομικά της Αγίας Σοφίας, δωρίζοντας στο ναό ένα πολύ μεγάλο κτήμα που ονομαζόταν Μάντεα, του οποίου τα έσοδα ήταν επαρκή για να υπάρχει αφθονία λαδιού, ώστε να είναι πάντα αναμμένα τα καντήλια του ναού «... τούτοις τὸ φῶς διαμένειν προσεπενοήσατο ἄσβεστον ...».²⁶⁵

Επιπλέον, ο Βασίλειος, έπειτα από την προτροπή του πατριάρχη Ιγνατίου, στόλισε με εικόνες τον ιερό ναό των μαρτύρων Σέργιου και Βάκχου, ενώ επιδιόρθωσε και τις ζημιές που είχαν προκληθεί με το πέρασμα του χρόνου.²⁶⁶ Ακόμη, φρόντισε τον ναό των αγίων Αποστόλων, ο οποίος είχε χάσει την παλιά του ομορφιά και κινδύνευε από κατάρρευση.²⁶⁷ Ανακαίνισε, επίσης, τον ναό της Θεομήτορος στην Πηγή, ο οποίος είχε υποστεί ζημιές με τον σεισμό του 869, ενώ ξα-

655.19-656.12. JANIN R., *La géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin. Première partie: Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique. Tome III: Les églises et les monastères*, Centre National de la Recherche Scientifique, (Paris, 1969²), σσ. 95-97, στο εξής *Églises et Monastères*. ΝΤΙΑ, *Πορτραίτα*, σσ. 179-180.

²⁶³ Σκυλίτζης, § 41, σ. 161.4-6.

²⁶⁴ Ό. π., § 41, σ. 161.6-8.

²⁶⁵ Γενέσιος, § 41, σ. 90.17-27. *Βίος Βασιλείου*, § 79, σ. 266.10-18 και § 79, σ. 266.14015. Σκυλίτζης, § 41, σσ. 161.14-162.19. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 455-458. NORWICH, *The Apogee*, σ. 96. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁶⁶ Σκυλίτζης, § 41, σ. 162.20-25.

²⁶⁷ *Βίος Βασιλείου*, § 80, σ. 266.1-5. Σκυλίτζης, § 42, σ. 162.40-42. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 41-49. NORWICH, *The Apogee*, σ. 96. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

ναέχτισε το μεγαλύτερο μέρος του ναού του Προδρόμου στις Μακεδονιανές, του Απόστολου Φιλίππου, που ήταν ερειπωμένος, και του Ευαγγελιστή Λουκά.²⁶⁸

Επίσης, ο ναός του Αγίου Μωκίου, είχε υποστεί φθορές από έναν σεισμό, σε βαθμό που έσπασε μέχρι και η Αγία Τράπεζα. Ο Βασίλειος τον αναστήλωσε, δίνοντάς του πάλι λάμψη. Ένας ακόμη ναός που φρόντισε ο αυτοκράτορας ήταν ο ναός του Ανδρέα του Πρωτοκλήτου, δυτικότερα του Αγίου Μωκίου, ο οποίος είχε καταρρεύσει από την παραμέληση. Ομοίως, ανακαίνισε και τους ναούς της Αγίας Άννας στο Δεύτερο, που είχε υποστεί φθορές από τον σεισμό του 865, και του μεγαλομάρτυρα Δημητρίου, ενώ, όταν είδε στο δυτικό τμήμα της πόλης τον μεγάλο ναό του μάρτυρα Αιμιλιανού να γέρνει, έκτισε εκατέρωθέν του πυργοειδή κτίσματα, κάνοντάς τον καινούργιο.²⁶⁹

Ακόμη, στους Εμβόλους του Δομνίνου, στο Δεύτερο, επισκεύασε και λάμπρυνε τον ναό που ήταν αφιερωμένος στην Ανάσταση του Χριστού και την Αγία Αναστασία, κατασκευάζοντας την οροφή πέτρινη, όπως έπραξε με την οροφή και τους τοίχους του ναού του μάρτυρα Πλάτωνα, που ενίσχυσε με επιπλέον στρώματα σοβά, όπου χρειαζόταν.²⁷⁰ Η φροντίδα του Βασιλείου δεν σταμάτησε εδώ. Ξανάχτισε τον ναό των καλλινίκων μαρτύρων, Εσπέρου και Ζωής, που βρισκόταν δίπλα στον ναό του Πλάτωνα και ήταν σχεδόν ισοπεδωμένος. Με τον ίδιο τρόπο, γλίτωσε από την κατάρρευση και τον ναό του μάρτυρα Ακακίου στο Επτάσκαλο και τον ναό του Προφήτη Ηλία στο Πετρίο, ελευθερώνοντας τον ναό από τα κτίρια που τον πίεζαν.²⁷¹

Ο Βασίλειος βλέποντας στην αγορά το πλήθος της Κωνσταντινούπολης να μην ασχολείται με την σωτηρία της ψυχής του, αποφάσισε να λαμπρύνει και να φωτίσει τον ναό της Θεοτόκου στα Χαλκοπρατεία, που είχε χάσει την λάμψη του, ανυψώνοντας τη στέγη του. Παρόμοια φροντίδα έδειξε και για τον ναό του Αρχαγγέλου στην περιοχή του Τζήρου και τον ναό του Ιερομάρτυρα Λαυρεντίου στις Πουλχεριανές.²⁷²

Την ίδια φροντίδα έδειξε ο Βασίλειος και για τους ναούς έξω από την Κωνσταντινούπολη. Αρχικά, αναστήλωσε τον ναό του Αποστόλου και Ευαγγελιστή Ιωάννη του Θεολόγου στο Έβδομο, ο οποίος με το πέρασμα του χρόνου είχε κα-

²⁶⁸ Βίος Βασιλείου, § 80, σσ. 266.5-268.8 και § 80, σ. 268.13-17. Σκυλίτζης, § 41, σ. 163.48-51. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 223-224, σ. 418, σσ. 493-494 και σ. 311. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁶⁹ Βίος Βασιλείου, § 81, σσ. 268.1-270.14. Σκυλίτζης, § 41, σ. 163.51-58. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 354-358, σ. 28, σσ. 35-36, σ. 91 και σσ. 12-13. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷⁰ Βίος Βασιλείου, § 82, σ. 270.4-10. Σκυλίτζης, § 41, σ. 163.59-62. JANIN, *Églises et Monastères*, σ. 101 και σσ. 404-405. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷¹ Βίος Βασιλείου, § 82, σσ. 270.11-272.20. Σκυλίτζης, § 41, σ. 163.63-66. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 14-15, σ. 114 και σσ. 137-138. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷² Βίος Βασιλείου, § 93, σ. 302.1-6 και § 93, σσ. 302.8-304.24. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 237-242 και σσ. 301-304. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

ταρρεύσει. Επιπλέον, σε κοντινή απόσταση, φρόντισε τον ναό του Προδρόμου, που είχε ερειπώσει. Μάλιστα, ο Βασίλειος επιστρέφοντας στη Βασιλεύουσα έπειτα από την εκστρατεία κατά των Παυλικιανών εισήλθε στο ναό αυτόν, άναψε ένα κερί και προσευχήθηκε. Ακόμη, ανήγειρε τον κατεδαφισμένο ναό του μάρτυρα Καλλινίκου στις γέφυρες του Ιουστινιανού, που βρίσκονταν πάνω από τον Βάθυρσο ποταμό. Τέλος, αναστήλωσε τον ιερό ναό του αρχιστράτηγου Μιχαήλ, ο οποίος λόγω παλαιότητας, έφερε πολλά ρήγματα και είχε καταρρεύσει. Ο Βασίλειος τον επανέφερε στην παλιά του ακμή και τον έκανε ακόμη πιο όμορφο.²⁷³

Πέραν των απαραίτητων εργασιών που πραγματοποίησε ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ σε είκοσι πέντε ναούς για να τους σώσει από την κατάρρευση, φρόντισε να αναγείρει άλλους δώδεκα εκ βάθρων, ώστε να αποκτήσουν την παλιά τους λάμψη. Έτσι, ξαναέχτισε το ναό της Θεομήτορος που ονομαζόταν Σίγμα, επειδή βρισκόταν σε μια στοά σε τέτοιο σχήμα. Ο ναός αυτός είχε καταστραφεί ολοσχερώς από τον σεισμό στις 9 Ιανουαρίου του 870 και μετά την ανοικοδόμησή του έγινε πιο ωραίος και σταθερός από τον προηγούμενο. Ακόμη, ανακατασκευάστηκαν εκ βάθρων ο ναός του αγίου Στεφάνου του Πρωτομάρτυρα, που βρισκόταν κοντά στο Σίγμα, του Βαπτιστή και Προδρόμου στη Στροβυλαία, του Αγίου Ρωμανού και του αθλοφόρου Ναζαρία, ο οποίος δεν είχε καταρρεύσει απλώς με το πέρασμα του χρόνου, αλλά είχε αφανιστεί.²⁷⁴

Τέλος, ο αυτοκράτορας ανοικοδόμησε εκ βάθρων τον ναό του Προφήτη Ηλία στις Πηγές, του διαδόχου και μαθητή του Ελισσαίου, του Μεγάλου Κωνσταντίνου, των Σαράντα Δύο Νεοφανών μαρτύρων, δύο ευκτήριους οίκους προς την Θεοτόκο και ένα ευκτήριο οικό του Προφήτη Ηλία στο ανάκτορο της Ιέρειας.²⁷⁵

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ διακρίθηκε και για τους ναούς που οικοδόμησε ο ίδιος από την αρχή. Θέλοντας να ευχαριστήσει τον Κύριο για την ευμένεια προς το πρόσωπό του, αφιέρωσε έναν αξιοθαύμαστο ναό που έχτισε στο παλάτι, στον Χριστό, τον αρχάγγελο Μιχαήλ (και όχι Γαβριήλ, όπως υποστηρίχθηκε στη συνέχεια), τον Θεσβίτη Ηλία, την Θεοτόκο και τον Άγιο Νικόλαο. Ο ναός έφερε τέσσερα παρεκκλήσια, τα οποία ήταν αφιερωμένα στους Αγίους της Εκκλησίας. Ο ναός στολίστηκε με μαργαριτάρια, αστραφτερό χρυσό και ασήμι, ποικιλία πολύχρωμων μαρμάρων, υφάσματα και ψηφιδωτά. Η οροφή είχε πέντε τρούλους, ενώ κατασκευάστηκαν και δύο φιάλες μία στο βόρειο και μία στο νότιο σημείο,

²⁷³ Βίος Βασιλείου, § 94, σσ. 304.1-306.10 και § 94, σ. 306.14-16 και § 94, σσ. 306.21-308.29. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 267-269, σ. 275 και σσ. 413-415. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷⁴ Βίος Βασιλείου, § 80, σ. 268.8-14, § 81, σ. 268.8-9 και § 82, σ. 270.1-4. Σκυλίτζης, § 41, σσ. 162.43-163.49, § 41, σ. 163.56-58 και § 41, σ. 163.58-59. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 4, σ. 840.14-18. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 230-231, σσ. 413-415, σ. 440, σσ. 448-449 και σ. 359. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷⁵ Βίος Βασιλείου, § 91, σσ. 298.13-300.21. JANIN, *Églises et Monastères*, σ. 138, σ. 228 και σ. 486. NORWICH, *The Apogee*, σ. 97. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

από τις οποίες έρρεε άφθονο νερό. Ο ναός αυτός μπορούσε να συγκριθεί στην ομορφιά με την Αγία Σοφία και τον αποκαλούσαν Νέα Εκκλησία, καθώς σηματοδοτούσε την νέα εποχή που ξεκινούσε με τη Μακεδονική Δυναστεία. Τα εγκαίνιά της πραγματοποιήθηκαν την 1^η Μαΐου του 881 από τον πατριάρχη Φώτιο.²⁷⁶

Επιπλέον, στην ανατολική πλευρά των ανακτόρων, ο Βασίλειος κατασκεύασε έναν ναό προς τιμή του Προφήτη Ηλία του Θεσβίτη, που ήταν πανέμορφος τόσο στο εσωτερικό του, όσο και εξωτερικά. Στον ναό υπήρχε διακόσμηση από άφθονο χρυσάφι και ψηφίδες. Παραπλευρώς στον ναό, χτίστηκε το παρεκκλήσι του μάρτυρα Κλήμεντα, ενώ δίπλα του χτίστηκε ευκτήριος οίκος αφιερωμένος στον Χριστό Σωτήρα, ο οποίος έφερε πολυτελέστατη διακόσμηση από ασήμι, χρυσό και μαργαριτάρια.²⁷⁷

Ακόμα, κατασκεύασε το παρεκκλήσι του ιεροκήρυκα Παύλου, τον ναό του Απόστολου Πέτρου, που ήταν ενωμένος με τον ναό του Αρχιστράτηγου Μιχαήλ και τον ναό της Θεοτόκου, σε κοντινή απόσταση. Αξίζει να αναφερθεί με λεπτομέρεια η κατασκευή του Καινούργιου, μέσα στα ανάκτορα, που έφερε δέκα έξι κίονες, χρυσές ψηφίδες, γυάλινες πλάκες και παραστάσεις του Βασιλείου, της συζύγου του, Ευδοκίας και των τέκνων αυτών. Ο Βασίλειος στον ίδιο άνθρωπο που φιλοτέχνησε το Καινούργιο ανέθεσε και το έργο του Μεγάλου Τρικλίνου, στις στοές του Μαρκιανού, που λέγεται και Πεντακούβουκλο, που είχε τα πρωτεία στην ομορφιά και το κάλλος, όπως και το ευκτήριο του Ιωάννη του Θεολόγου. Επίσης, στην αγορά, στον Φόρο, ο αυτοκράτορας κατασκεύασε περικαλλή ναό προς την Θεοτόκο. Η τελευταία κατασκευή του Βασιλείου Α΄ υπήρξε ο ναός του Αγίου Φωκά, στο λεγόμενο Στενό, στον αυχένα του Ευξείνου, όπου συγκε-

²⁷⁶ Βίος Βασιλείου, § 83-86, σσ. 272.1-282.29. Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού, § 11, σ. 843.3-4, § 13-14, σσ. 843.15-844.7 και § 19, σ. 845.1-4. Λέων Γραμματικός, σσ. 257.11-258.2 και σ. 258.14-18. Συμεών Μάγιστρος, § 12, σ. 264.74-76, § 14, σ. 265.86-98 και § 19, σ. 266.110-114. Ψευδο-Συμεών, § 11, σ. 691.15-16, § 12, σσ. 691.19-692.7 και § 16, σ. 692.18-19. Η Νέα Εκκλησία σταδιακά μετατράπηκε σε μοναστήρι και μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς λειτούργησε ως πυριτιδαποθήκη. Τελικώς, το 1490, καταστράφηκε, καθώς χτυπήθηκε από κεραυνό. Έτσι, το σπουδαίο αυτό έργο του Βασιλείου χάθηκε και σήμερα είναι γνωστό μόνο μέσω των πηγών. SCHLUMBERGER, *Νικηφόρος Φωκάς*, σσ. 420-422. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 361-364. MAGDALINO P. – ANDREWS S., «Observations on the Nea Ekklesia of Basil I», *JÖB* 37 (1987), σσ. 51-64. NORWICH, *The Apogee*, σσ. 96-97. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σσ. 53-54. DAGRON, *Emperor and Priest*, σσ. 208-209. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷⁷ Βίος Βασιλείου, § 87, σσ. 282.1-286.47. Σκυλίτζης, § 41, σσ. 163.67-164.77. JANIN, *Églises et Monastères*, σ. 137, σ. 343 και σσ. 281-288. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

ντρωσε μια ομάδα ευσεβών μοναχών και κατέστησε τον τόπο πλούσιο σε κτίσματα και κτήματα.²⁷⁸

Ο Λέων συνέχισε το οικοδομικό έργο που ξεκίνησε ο πατέρας του, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Συγκεκριμένα, έχτισε εκκλησία μετά το θάνατο της πρώτης συζύγου του, Θεοφανώ, προς τιμή της, κοντά στο ναό των Αγίων Αποστόλων.²⁷⁹ Επίσης, έχτισε μονή στους Τόπους, κοντά δηλαδή στο ανάκτορο και τη μονή των Μαγγάνων, η οποία αφιερώθηκε στον Άγιο Λάζαρο, του οποίου το σώμα αποτέθηκε στον ναό αυτό.²⁸⁰ Ακόμη, ο Λέων έχτισε τον ναό της Αγίας Βαρβάρας, πλησίον του παρεκκλησίου του Παύλου, που είχε χτίσει ο Βασίλειος Α'.²⁸¹ Τέλος, το 877 μια πυρκαγιά έπληξε το νότιο τμήμα της Κωνσταντινούπολης, καίγοντας το ναό του Αγίου Θωμά. Ο Λέων ξαναέχτισε το ναό και τον έκανε μεγαλοπρεπή.²⁸²

Ο Ιωάννης Α' Τζιμισκής, στον πόλεμο με τους Ρώσους, παρατήρησε πως συνέβησαν δύο περιστατικά τα οποία ευνόησαν τους Βυζαντινούς να νικήσουν. Αρχικά, στη διάρκεια της μάχης, σηκώθηκε μια θύελλα από το νότο και χτύπησε τους Σκύθες κατά πρόσωπο, μην μπορώντας να πολεμήσουν. Επίσης, στο στρατόπεδο των Βυζαντινών φάνηκε ένας άνδρας να αγωνίζεται πάνω σε ένα άσπρο άλογο, πρωτοστατώντας, τον οποίο δεν γνώριζε κανένας από πριν και έτσι υποστηρίχθηκε πως ήταν ο ένας από τους καλλινίκους μάρτυρες Θεοδώρους «... καὶ τις ἀνὴρ ὥπτο παντὶ τῷ στρατοπέδῳ Ῥωμαίων ἐφ' ἵππου λευκοῦ προαγωνιζόμενος καὶ τὰς τῶν πολεμίων κλονῶν καὶ διαταράσσων φάλαγγας, μηδενὶ πρότερον ἢ μετὰ ταῦτα γενόμενος γνῶριμος, ὃν ἔφασκον εἶναι ἓνα τῶν καλλινίκων μαρτύρων Θεοδώρων».²⁸³

Έτσι, αφού η μάχη ήταν νικηφόρα για τους Βυζαντινούς, ο Ιωάννης Α' αποφάσισε να γκρεμίσει τον ερειπωμένο ναό όπου φυλασσόταν το σώμα του Αγίου

²⁷⁸ Γενέσιος, § 41, σ. 90.19-27. *Βίος Βασιλείου*, § 88-90, σσ. 286.1-298.37, § 93, σ. 302.1-11 και § 94, σ. 306.16-21. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 236-237 και σσ. 498-499. DAGRON, *Emperor and Priest*, σ. 209. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 224.

²⁷⁹ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 18, σ. 364.20-22. Σκυλίτζης, § 20, σ. 180.14-16. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 25, σ. 860.12-19. Λέων Γραμματικός, σ. 274.9-11. Συμεών Μάγιστρος, § 33, σ. 283.31-34. Ψευδο-Συμεών, § 5, σ. 703.7-10. JANIN, *Églises et Monastères*, σ. 245. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 247.

²⁸⁰ *Συνεχιστές του Θεοφάνη*, VI, § 18, σσ. 364.22-365.2. Σκυλίτζης, § 20, σσ. 180.16-181.17. *Συνέχεια Γεωργίου Μοναχού*, § 25, σ. 860.15-17. Λέων Γραμματικός, σ. 274.11-13. Συμεών Μάγιστρος, § 33, σ. 283.234-236. Ψευδο-Συμεών, § 9, σ. 704.3-5. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 298-300. TOUGHER, *The Reign of Leo VI*, σ. 36. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 247.

²⁸¹ *Βίος Βασιλείου*, § 90, σ. 294.5-7. JANIN, *Églises et Monastères*, σ. 57. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 247.

²⁸² Σκυλίτζης, § 5, σ. 172.2-5. JANIN, *Églises et Monastères*, σσ. 248-250. ΚΙΑΠΙΔΟΥ, *Σύνοψη*, σ. 247.

²⁸³ Σκυλίτζης, § 17, σ. 308.12-16. Διάκονος, IX, § 9, σσ. 153.9-154.22. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σσ. 167-169.

Θεοδώρου και να τον ξαναχτίσει εκ βάθρων, κάνοντάς τον μεγαλοπρεπή και δείχνοντας έτσι την ευγνωμοσύνη του για την βοήθεια που παρείχε ο Άγιος στη μάχη «... τὸν μάρτυρα δ' ὁ βασιλεὺς τιμῶν, καὶ τῆς ἐπικουρίας ἀποτιννὺς αὐτῷ τὰς ἀμοιβάς, τὸν ναὸν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον αὐτοῦ ἀπόκειται σῶμα ἐκ βάθρων καταβαλὼν μέγαν τε καὶ κάλλιστον ὠκοδόμησε, μεγαλοπρεπεῖς αὐτῷ κτήσεις προσαφορίσας».²⁸⁴

²⁸⁴ Σκυλίτζης, § 17, σ. 309.29-32. SCHLUMBERGER, *Ιωάννης Τζιμισκής*, σ. 169.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι αυτοκράτορες της Μακεδονικής Δυναστείας, ως επί το πλείστον, κατάφεραν να ασκήσουν την αυτοκρατορική εξουσία με επιτυχία, επεμβαίνοντας, μάλιστα, πολλές φορές και στο πατριαρχικό έργο. Ο Βασίλειος Α΄, επιθυμώντας να αποσυνδέσει το όνομά του από τη δολοφονία του Μιχαήλ Γ΄ στην περίοδο της βασιλείας του, αλλά και να αναδείξει τη δυναστεία που δημιουργούσε, ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις, με σκοπό να νομιμοποιήσει τη θέση του. Αρχικά, φρόντισε να επιβάλει την θέλησή του για την άνοδο έμπιστών του στον πατριαρχικό θρόνο. Έτσι, η θυσία του Φωτίου κατά την πρώτη περίοδο της πατριαρχίας του φανερώνει την επιθυμία του Βασιλείου να αναπτύξει στενές σχέσεις με τη Δυτική Εκκλησία. Ακόμη, η επιλογή να οδηγήσει τον υιό του Στέφανο στην εκκλησιαστική σταδιοδρομία επιβεβαιώνει την παραπάνω επιθυμία του. Δε θα μπορούσε να μην αναφερθεί και η αναγνώριση των Αθωνιτών μοναχών, οι οποίοι για πρώτη φορά έλαβαν *σιγίλλιο* από τον αυτοκράτορα και αναγνωρίστηκαν, ξεκινώντας έτσι την ανάπτυξη του μοναχισμού στον Άθω. Ο Βασίλειος, με τη μέριμνά του για ανεγέρσεις και ανακαινίσεις ναών και μονών, απέδειξε πως ήθελε να λαμπρύνει την αυτοκρατορία σε βαθμό που να παρομοιάζεται με την αυτοκρατορία την περίοδο που αυτοκράτορας ήταν ο Ιουστινιανός. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο το γεγονός πως οικοδόμησε την Νέα Εκκλησία, η οποία ονομάστηκε Νέα ώστε να ξεχωρίζει από την Αγία Σοφία.

Ο Λέων συνέχισε την πολιτική του πατρός του σχετικά με την επιλογή των πατριαρχών, την παραχώρηση προνομίων στον Άθω, και τον καλλωπισμό των ναών και μονών της πόλης με το οικοδομικό του έργο. Προχώρησε, βέβαια, και στην έκδοση εκατόν δεκατριών *Νεαρών*, στις οποίες συμπεριλήφθηκαν οκτώ εκκλησιαστικές *Νεαρές* για όλους τους υπηκόους, δεκατέσσερις *Νεαρές* για όσους κατείχαν κάποιο ιερατικό αξίωμα, τέσσερις *Νεαρές* για όσους είχαν περιβληθεί το μοναχικό σχήμα, μία *Νεαρά* για όσους επιθυμούσαν να αναγείρουν μια μονή και τέλος, τέσσερις *Νεαρές* που αφορούσαν το γάμο. Μάλιστα, οι τέσσερις γάμοι του αυτοκράτορα δημιούργησαν προβλήματα τόσο στον ίδιο, όσο και στις σχέσεις ανάμεσα στην Ανατολική και στη Δυτική Εκκλησία, καθώς η διαιτησία του πάπα δεν έγινε δεκτή από τον πατριάρχη. Έτσι, η επιλογή του αυτοκράτορα να αναβιβάσει στον πατριαρχικό θρόνο τον συμμαθητή και φίλο του Νικόλαο Μυστικό δεν αποδείχθηκε ορθή. Αντίθετα, η επιλογή να ανέλθει στον πατριαρχικό θρόνο ο Ευθύμιος αποδείχθηκε σωτήρια για τον Λέοντα.

Ο Αλέξανδρος, όμως, μετά τον θάνατο του Λέοντα, επέλεξε να ακολουθήσει μια εκκλησιαστική πολιτική, η οποία θα ερχόταν σε αντίθεση με τις επιλογές του νεκρού αδελφού του. Έτσι, επανέφερε στον πατριαρχικό θρόνο τον Νικόλαο Α΄ Μυστικό. Ο αυτοκράτορας, ωστόσο, πέθανε σύντομα, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα στον δραστήριο πατριάρχη να διοικήσει την αυτοκρατορία, αφού ήταν επικεφαλής του συμβουλίου των επιτρόπων του Κωνσταντίνου Ζ΄. Ο Ρωμανός

Α' Λακαπηνός, όμως, ο πρώτος αυτοκράτορας που δεν είχε συγγενικούς δεσμούς με τους Μακεδόνες, πάντρεψε την κόρη του Ελένη με τον νεαρό αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ζ' και περιόρισε τον πατριάρχη Νικόλαο Μυστικό στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα.

Παράλληλα, ακολουθώντας την πολιτική του Βασιλείου Α', φρόντισε να σταδιοδρομήσει ο υιός του Θεοφύλακτος στην εκκλησιαστική ιεραρχία. Η επιλογή αυτή φαίνεται λογική, καθώς ο Ρωμανός ήθελε να εδραιώσει την εξουσία του και να αμαυρώσει το όνομα των προκατόχων του, πράγμα που πέτυχε μαζί με τον Νικόλαο Μυστικό στη σύνοδο του 920, όπου απαγορεύτηκε ο τέταρτος γάμος. Ο Ρωμανός Α', ωστόσο, βρέθηκε σε αδιέξοδο όταν ο πατριάρχης Νικόλαος Α' πέθανε το 925, καθώς ο Θεοφύλακτος δεν είχε τη νόμιμη ηλικία να ανέλθει στον πατριαρχικό θρόνο. Έξι χρόνια μετά τον θάνατο του Νικολάου, όταν πατριάρχης ήταν ο Τρύφων, ο Ρωμανός Α' προήγαγε τον υιό του σε πατριάρχη, παρότι δεν είχε τη νόμιμη ηλικία, ενώ για να το πραγματοποιήσει δε δίστασε να παγιδεύσει τον Τρύφωνα χρησιμοποιώντας πλαστή παραίτηση. Ακόμη, στη *Νεαρά* που εξέδωσε περιόρισε την αύξηση της μοναστηριακής περιουσίας, πολιτική που ακολουθήθηκε και από τους υπόλοιπους αυτοκράτορες.

Ο Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος μετά την πτώση του πεθερού του δεν ασχολήθηκε με τον πατριάρχη Θεοφύλακτο, τον οποίο άφησε στο θρόνο ως το θάνατό του το 959, λίγο πριν, δηλαδή, από τον θάνατο και του ιδίου του Κωνσταντίνου. Ο αυτοκράτορας εξέδωσε και δύο *Νεαρές* που αφορούσαν όσους διέπρατταν φόνους και κατέφευγαν στην εκκλησία, θέμα με το οποίο δεν είχε ασχοληθεί άλλος αυτοκράτορας της περιόδου αυτής.

Με την άνοδο του Πολύευκτου στον πατριαρχικό θρόνο η εκκλησία βρέθηκε σε προνομιακή θέση. Οι σφετεριστές στρατιωτικοί αυτοκράτορες Νικηφόρος Β' Φωκάς και Ιωάννης Α' Τζιμισκής, αναγκάστηκαν να δεχτούν τις απαιτήσεις του πατριάρχη, ώστε να καταφέρουν να στεφθούν αυτοκράτορες. Αξιοσημείωτη είναι, ωστόσο, η εφαρμογή του *Τόμου* του Νικηφόρου Β', με την οποία ο αυτοκράτορας αποφάσιζε για την χειροτονία των επισκόπων. Ο πατριάρχης Πολύευκτος, γνωρίζοντας πως ήδη είχε επιβάλει υπεράριθμα επιτίμια στον αυτοκράτορα και φοβούμενος τυχόν πτώση του από περαιτέρω πίεση, δέχτηκε τον *Τόμο* αυτό, όχι, όμως, και την αγιοποίηση όσων χάνονταν στη μάχη στο πόλεμο με τους Μουσουλμάνους. Ο ευφυής πατριάρχης δεν έχασε την δύναμή του από τον *Τόμο* του Νικηφόρου Β' και όταν ο Ιωάννης Α' Τζιμισκής ζήτησε να στεφθεί αυτοκράτορας η ακύρωση του *Τόμου* αυτού ήταν ένα από τα επιτίμια που του επέβαλε. Μετά τον θάνατο του Πολύευκτου, ο Ιωάννης Α' βρήκε την ευκαιρία να ακολουθήσει την εκκλησιαστική πολιτική που επιθυμούσε, ορίζοντας εκείνος στον πατριαρχικό θρόνο όποιον έκρινε κατάλληλο. Όσον αφορά, όμως, το Άγιο Όρος, και οι δύο στρατιωτικοί αυτοκράτορες ασχολήθηκαν ενεργά με την ανάπτυξη του μοναχισμού, χωρίς να έλθουν σε ρήξη με τους μοναχούς. Αντίθετα με όλους τους αυτοκράτορες, ο Βασίλειος Β' υποκινούμενος από την καχυποψία του άφησε κενό τον

πατριαρχικό θρόνο για σχεδόν πέντε έτη, ενώ η εκκλησιαστική πολιτική που ακολούθησε δεν ήταν θετική για την εκκλησία.

Συμπερασματικά, με βάση όλα τα παραπάνω, παρατηρείται πως οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να ελέγχουν την άνοδο στον πατριαρχικό θρόνο, με σκοπό οι πατριάρχες να ακολουθούν τη δική τους πολιτική. Μάλιστα, προωθούσαν στον πατριαρχικό θρόνο άτομα της οικογένειάς τους, όπου αυτό ήταν εφικτό. Επιπλέον, παρατηρείται πως οι σφετεριστές Νικηφόρος Β΄ Φωκάς και Ιωάννης Α΄ Τζιμισκής, σε σχέση με τους υπόλοιπους αυτοκράτορες, δέχτηκαν υπεράριθμα επιτίμια για την άνοδο στο θρόνο, καθώς δεν ήσαν νόμιμοι διάδοχοί του. Επιπρόσθετα, όλοι σχεδόν οι αυτοκράτορες εξέδωσαν *Νεαρές*, κυρίως για τον περιορισμό της μοναστηριακής και εκκλησιαστικής περιουσίας, ενώ σπουδαία υπήρξε και η μέριμνα για την ανάπτυξη του μοναχισμού στον Άθω. Τέλος, το εκκλησιαστικό οικοδομικό έργο του Βασιλείου Α΄ υπήρξε μεγαλύτερο από του Λέοντα Στ΄ και του Ιωάννη Α΄ Τζιμισκή και σκοπός του ήταν να λαμπρύνει την αυτοκρατορία και να συνδέσει το όνομά του με την νέα εποχή της ακμής, η οποία έφτασε στο απόγειό της με τον Βασίλειο Β΄.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές

- Actes du Prôtaton*, D. Papachryssanthou (ed.), P. Lethielleux, (Paris, 1975).
- ΑΛΕΞΑΚΗΣ Α., *Γάμοι, κηδείες και αυτοκρατορικές μεταμέλειες. Ο Βίος του πατριάρχη Ευθυμίου, υπό ανωνύμου μοναχού*, Κανάκη, (Αθήνα, 2006).
- Cecaumeno Raccomsndazioni e consigli di un galantuomo* (Στρατηγικόν), M. D. Spadaro (ed.), Edizioni dell' Orso, (Alessandria, 1998).
- Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur (libri I-IV)*, M. Featherstone – J. S. Codoñer (eds.), [CFHB LIII/1, Series Berolinensis], Walter de Gruyter, (Berlin – Boston, 2015).
- Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur, Vita Basilii Imperatoris Amplectitur (libri V)*, A. Kambylis (ed.), [CFHB XLII, Series Berolinensis], Walter de Gruyter, (Berlin – Boston, 2011).
- Chronographia Christi Amantis ac Porphyrogeneti Domini Constantini, Sapientissimi Domini Leonis Imperatoris Filii, Iussu Conscripta, inde ducens exordium ubi Theophanes desiit ... Michaelis scilicet Theophili filio curopalata imperatore, hoc est a Leonis Armenii imperio ...*, στο *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1838), σσ. 3-480.
- Constantini Porphyrogeniti Imperatoris De cerimoniis aulae Byzantinae libri duo*, Τόμοι I-II, I. Reiske (ed.), [CSHB], Impensis ed. Weberi (Bonnae, 1829, 1830).
- ΓΕΛΕΩΝ Ι. Μ., *Ο Αθως: Αναμνήσεις – Έγγραφα – Σημειώσεις*, Εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, (Κωνσταντινούπολη, 1885).
- Georgii Monachi, Vitae Imperatorum Recentiorum*, στο *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1838), σσ. 763-924.
- Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, I. Thurn (ed.), [CFHB V, Series Berolinensis], Walter de Gruyter, (Berlin – New York, 1973).
- Iosephi Genesii Regum Libri quattuor*, A. Lesmüller-Werner – I. Thurn (eds.), [CFHB XIV, Series Berolinensis], Walter de Gruyter, (Berlin – New York, 1978).
- Leonis Diaconi Caloënsis Historiae libri decum et liber de velitatione bellica Nicephori Augusti*, C. B. Hasii (ed.), [CSHB], (Bonn, 1828).

- Leonis Grammatici Chronographia*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1842).
- Les Nouvelles de Leon VI le Sage*, P. Noailles – A. Dain (eds.), Societe d' edition «Les Belles Lettres», (Paris, 1944).
- Michaelis Pselli Chronographia*, Τόμος Α', D. R. Reinsch (ed.), [Millennium-Studien, 51], Walter de Gruyter, (Berlin – Boston, 2014).
- Michaelis Pselli Historia Syntomos*, W. J. Aerts (ed.), [CFHB XXX, Series Berolinensis], Walter de Gruyter, (Berlin – New York, 1990).
- Nicetas David, The Life of Patriarch Ignatius*, A. Vertit – A. Smithies (eds.), [CFHB LI, Series Washingtonensis], Dumbarton Oaks Research Library and Collection, (Washington D. C., 2013).
- Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters*, R. J. H. Jenkins – L. G. Westering (eds.), [CFHB, VI] (Washington D. C., 1973).
- ΠΑΛΛΗΣ Α. Γ. – ΠΟΤΛΗΣ Μ., *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και Πανευφήμεων Αποστόλων, και των ιερών Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων*, Τόμοι Α'-ΣΤ', Εκ της Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος, (Αθήνα, 1852-1859).
- Symeonis Magistri ac Logothetae Annales*, στο *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister*, I. Bekker (ed.), [CSHB], (Bonn, 1838), σσ. 603-760.
- Symeonis Magistri et Logothetae Chronicon*, S. Wahlgren (ed.), [CFHB XLIV/1, Series Berolinensis], Walter de Gruyter, (Berlin – New York, 2006).

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

- ΑΓΑΠΗΤΟΣ Α., «Η Εικόνα του Αυτοκράτορα Βασιλείου Α' στη Φιλομακεδονική Γραμματεία 867-959», *Ελληνικά* 40 (1989), σσ. 285-322.
- ANASTASIEVIC D., «La Date du typikon de Tzimisès pour le Mont Athos», *Byzantion* 4 (1927-1928), σσ. 7-11.
- BECK H.-G., *Ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, Τόμος Α', μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ. Βασιλόπουλος, (Αθήνα, 2004).
- ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ Κ., *Καθοστώσεις και τυραννίες κατά τους Μέσους Βυζαντινούς Χρόνους (867-1056)*, Α. Ν. Σάκκουλα, (Αθήνα – Κομοτηνή, 1981).

— , «Οι Βυζαντινές Φυλακές», *Εγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Σ. Τρωιάνος (επιμ.), Ίδρυμα Χουλανδρή Χορν, (Αθήνα, 2001), σσ. 317-336.

BROWNING R., *Byzantium and Bulgaria*, Temple Smith, (London, 1975).

CHITWOOD Z., *Byzantine Legal Culture and the Roman Legal Tradition 867-1056*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2017).

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Εκλογή, αναγόρευσις και στέψις του βυζαντινού αυτοκράτορα*, Γραφείο δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών, (Αθήνα, 1956).

— , «Τόμος-Νόμος Νικηφόρου Φωκά για την εκλογή αρχιερέων», *Βυζαντινά* 13.1 (1985), σσ. 171-176.

— , *Βυζαντινή Ιστορία, Β'2 (867-1081)*, Βάνιας, (Θεσσαλονίκη, 1997²).

— , *Το Πολίτευμα και οι Θεσμοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1204*, (Αθήνα, 2004).

— , «Ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ Βυζάντιον», *Σύμμεικτα* 2 (2014), σσ. 1-144.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Ν. Κ., «Ο Εκχριστιανισμός των Βουλγάρων σε δημώδες κείμενο από το Άγιον Όρος», *Ζεΐδωρος Υετός, Τιμητικός Τόμος στὸν Καθηγητὴ Δημήτριο Δ. Τριανταφυλλόπουλο ἐπὶ τῇ ἑβδομηκονταπενταετηρίδι του, Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν*, (Λευκωσία, 2019), σσ. 459-475 [=Κυπριακαὶ Σπουδαὶ ΟΗ'-ΟΘ' (2016-2017)].

DAGRON G., *Emperor and Priest*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2003).

DÖLGER F., *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, Τόμος 1/2, Verlag C. H. Beck (München, 2003, β' αναθεωρημένη έκδοση από τον Α. E. Müller και τον Α. Beihammer).

DVORNIK F., *The Photian Schism, History and Legend*, Cambridge University Press, (London, 1948).

ΓΕΔΕΩΝ Ι. Μ., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις Ιστορικαὶ Βιογραφικαὶ περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης (36-1884)*, (Κωνσταντινούπολη, 1890).

ΓΕΡΜΑΝΗΣ ΧΡ. Φ., *Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ευθύμιος Α' (907-912), Βίος και Έργο*, (Θεσσαλονίκη, 2014, ἀδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).

GRIFFIN S., *The liturgical past in Byzantium and early Rus*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2019).

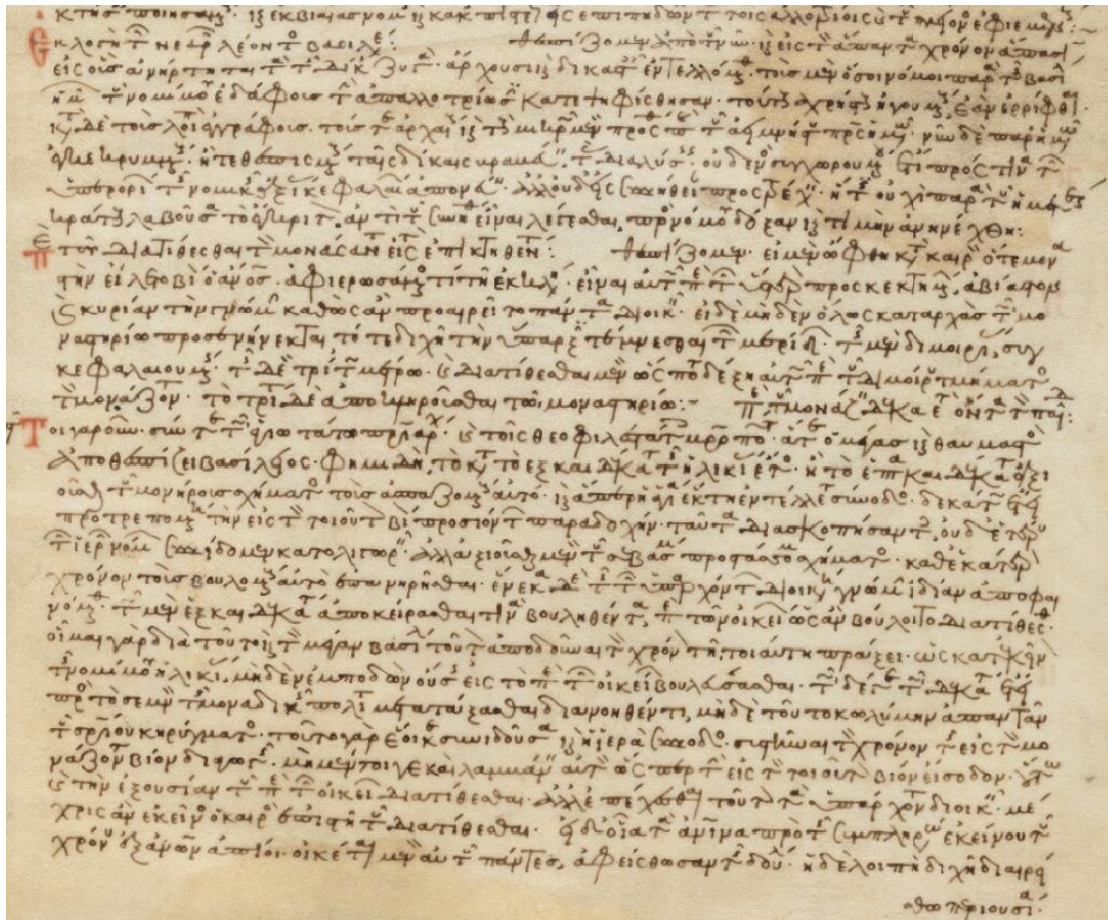
- HOLMES C., *Basil II and the Governance of Empire (976-1025)*, Oxford Studies in Byzantium, (Oxford, 2005).
- HUSSEY J. M., *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford University Press, (Oxford, 2010, β' αναθεωρημένη έκδοση).
- ITSINES G. N., *Patriarch Nicholas Mysticos and the Fourth Marriage of Leo VI the Wise*, University Microfilms International, (Michigan, 1975).
- JANIN R., *La géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin. Première partie: Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique. Tome III: Les églises et les monastères*, Centre National de la Recherche Scientifique, (Paris, 1969²).
- KARLIN-HAYTER P., «The Emperor Alexander's Bad Name», *Speculum* 44/4 (1969), σσ. 585-596.
- ΚΙΑΠΙΔΟΥ Ε.-Σ., *Η «Σύνοψη Ιστοριών» του Ιωάννου Σκυλίτζη και οι πηγές της (811-1057)*, Κανάκη, (Αθήνα, 2010).
- KISLINGER E., «Der junge Basileios I. und die Bulgaren», *JÖB* 30 (1981), σσ. 137-150.
- ΚΟΛΙΑΣ Γ. Τ., «Λόγοι και Χρόνος Έκδοσης της Νεαράς 109 Λέοντος Ζ' του Σοφού», *ΕΕΒΣ ΚΓ'* (1953), σσ. 323-347.
- ΚΟΛΙΑΣ Γ. Τ., *Νικηφόρος Β' Φωκάς (963-969). Ο στρατηγός αυτοκράτωρ και το μεταρρυθμιστικό του έργο*, Ιστορικές Εκδόσεις Στ. Δ. Βασιλόπουλος [Ιστορικές Μονογραφίες, 12], (Αθήνα, 1993).
- ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ Μ. Ι., *Το Δίκαιον της Μοναστηριακής Περιουσίας, από τον 9^{ον} μέχρι και τον 12^{ον} αιώνα*, Α. Ν. Σάκκουλα, (Αθήνα, 1979).
- ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ Δ. Β., *Πτυχές της Βυζαντινής και Εκκλησιαστικής Ιστορίας*, Ostrakon Publishing, (Θεσσαλονίκη, 2014).
- ΛΑΪΟΥ Ε. Α., *Οικονομική ιστορία του Βυζαντίου, Τόμος Β'*, ΜΙΕΤ, (Αθήνα, 2006).
- ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, (Κέρκυρα, 1995, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).
- L'HUILLIER P., «Novella 89 of Leo the Wise on Marriage: An Insight into its Theoretical and Practical Impact», *GOTR* 32.2 (1987), σσ. 153-162.
- LEMERLE P., *Ο πρώτος Βυζαντινός Ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως τον 10^ο αιώνα*, μτφρ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, ΜΙΕΤ, (Αθήνα, 1981).

- MAGDALINO P. – ANDREWS S., «Observations on the Nea Ekklesia of Basil I», *JÖB* 37 (1987), σσ. 51-64.
- ΜΑΜΑΛΑΚΗΣ Π. Ι., *Το Άγιον Όρος (Αθως) δια μέσον των αιώνων*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, (Θεσσαλονίκη, 1971).
- MARKOPOULOS A., «Kaiser Basileios I und Hippolytos Sage und Geschichte», *Lesarten: Festschrift für Athanasios Kambylis zum 70. Geburtstag: dargebracht von Schülern, Kollegen und Freunden*, I. Vassis – G. S. Henrich – D. R. Reinsch (eds.), (Berlin – New York, 1998), σσ. 81-91.
- McGEER E., *The Land Legislation of the Macedonian Emperors*, Pontifical Institute of Medieval Studies, (Toronto, 2000).
- MORAVCSIK G., «Sagen und Legenden Über Kaiser Basileios I», *DOP* 15 (1961), σσ. 59-126.
- NORWICH J. J., *Byzantium: the Apogee*, Penguin Books, (London, 1993²).
- ΝΤΙΑ Κ., *Πορτραίτα Βυζαντινών*, μτφρ. Α. Εμμανουήλ, Ωκεανίδα, (Αθήνα, 2003).
- OIKONOMIDES N., «Leo VI's Legislation of 907 Forbidding Fourth Marriages: An Interpolation in the "Procheiros Nomos" (IV, 25-27)», *DOP* 30 (1976), σσ. 175-193.
- OSTROGORSKY G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Τόμος Β', μτφρ. Ι. Παναγόπουλος, Πατάκη, (Αθήνα, 2014, ανανεωμένη έκδοση).
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Τα Διπλωματικά Γαμικά Συναλλάγια στο Βυζάντιο (6^{ος}-12^{ος} αιώνας)*, Τόμοι Α'-Β', (Ιωάννινα, 2001, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή).
- ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ Δ., *Ο Αθωνικός Μοναχισμός: Αρχές και Οργάνωση*, ΜΙΕΤ, (Αθήνα, 1992).
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ Δ. Ν., *Αγιορείτικοι Θεσμοί 843-1912/13*, Α. Ν. Σάκουλα, (Αθήνα – Κομοτηνή, 2002).
- ΦΕΙΔΑΣ Β. ΙΩ., *Εκκλησιαστική Ιστορία II, από της Εικονομαχίας μέχρι της Αλώσεως (726-1453)*, Ιδιωτική Έκδοση, (Αθήνα, 1977).
- , *Βυζάντιο, Βίος-Θεσμοί-Κοινωνία-Τέχνη*, (Αθήνα, 1985).
- PIRIVATRIC S., «Το πατριαρχείο του πρώτου βουλγαρικού βασιλείου και οι Βυζαντινοί: *Damnatio Memoriae* του 11^{ου} αιώνα;», *Η Αυτοκρατορία σε κρίση(;) Το*

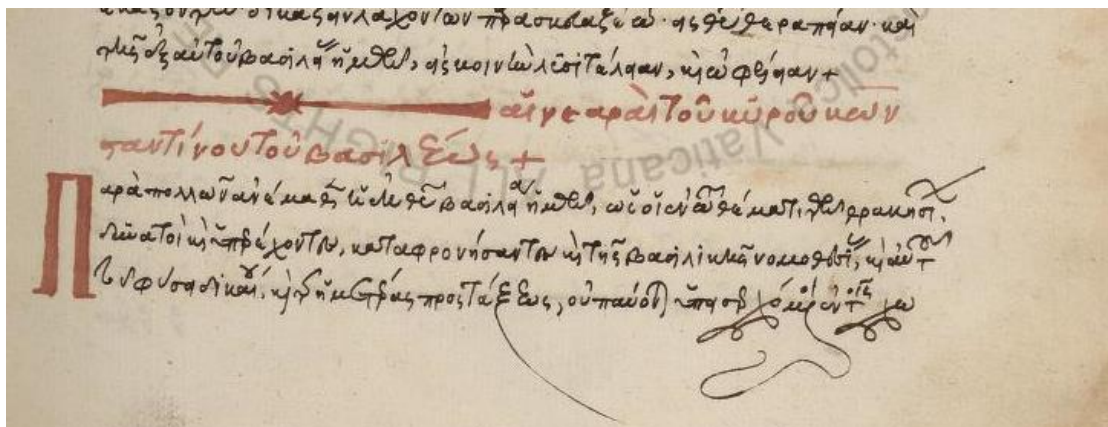
- Βυζάντιο τον 11^ο αιώνα (1025-1081)*, Β. Βλυσίδου (επιμ.), ΕΙΕ/ΙΒΕ, (Αθήνα, 2003), σσ. 307-316.
- RIEDEL M. L. D., *Leo VI and the Transformation of Byzantine Christian Identity*, Cambridge University Press, (New York, 2018).
- RUNCIMAN S., *The Emperor Romanus Lecapenus and his reign*, Cambridge University Press, (London, 1963).
- , *Βυζαντινή Θεοκρατία*, μτφρ. Ι. Ροηλίδης, Δόμος, (Αθήνα, 2005³).
- SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντιακή Εποποιία κατά τα τέλη του Ι' αιώνα*, Ιωάννης Τζιμισκής, μτφρ. Σ. Ι. Βουτυρά, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1904).
- , *Η Βυζαντινή Εποποιία κατά τα τέλη της Ι' Εκατονταετηρίδος*, Βασίλειος Β' ο Βουλγαροκτόνος, μτφρ. Ι. Λαμπρίδου, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1905).
- , *Η Βυζαντιακή εποποιία κατά τα τέλη του Ι' αιώνα*, Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου νεανικά έτη, μτφρ. Σ. Ι. Βουτυρά, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1905).
- , *Ο Αυτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκάς και η Βυζαντινή Εποποιία κατά τα τέλη της ΙΑ' Εκατονταετίας*, μτφρ. Ι. Λαμπρίδου – Σ. Ι. Βουτυρά, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, (Αθήνα, 1905).
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Κ. Β., *Εκκλησιαστική Ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Αστήρ Α. Λ. – Ε. Παπαδημητρίου, (Αθήνα, 1959).
- STEPHENSON P., *Ο θρύλος του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου*, μτφρ. Ν. Παπαδάκης – Μ. Κόφφα, Ενάλιος, (Αθήνα, 2007).
- TALBOT-RICE T., *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, μτφρ. Φ. Κ. Βώρου, Δ. Ν. Παπαδήμα, (Αθήνα, 1986³).
- THOMAS J. – CONSTANTINIDES HERO A. – CONSTABLE G., *Byzantine Monastic Foundation Documents*, Τόμοι 1-5, [Dumbarton Oaks Studies XXXV], Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Washington, D.C., 2000).
- TOUGHER S., *The Reign of Leo VI (886-912): Politics and People*, Brill, (Leiden – New York – Köln, 1997).
- TOYNBEE A., *Constantine Porphyrogenitus and his world*, Oxford University Press, (London, 1973).

- ΤΡΩΙΑΝΟΣ Σ. Ν., *Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Α. Ν. Σάκκουλα (Αθήνα – Κομοτηνή, 1984²).
- , «Οι Ποινές στο Βυζαντινό Δίκαιο», *Εγκλημα και Τιμωρία στο Βυζάντιο*, Σ. Τρωιάνος (επιμ.), Ίδρυμα Χουλανδρή Χορν, (Αθήνα, 2001), σσ. 13-65.
- , «Δίκαιο και Ιδεολογία στα χρόνια των Μακεδόνων», *Βυζαντινά* 22 (2001), σσ. 239-261.
- , *Οι Νεαρές Λέοντος Ζ' του Σοφού*, Ηρόδοτος, (Αθήνα, 2007).
- , *Ψηφίδες Ιστορίας Δικαίου Απώτερης και Νεότερης*, Ηρόδοτος, (Αθήνα, 2013).
- ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Θ., *Ιστορία της Ρωσικής Εκκλησίας*, Εκ του τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως (Αθήνα, 1851).
- VASILIEV A. A., *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, Τόμος Α', μτφρ. Δ. Σαβράμης, Μπεργκαδή, (Αθήνα, 1954).
- ΒΛΥΣΙΔΟΥ Ν. Β., «Ο Βυζαντινός Αυτοκρατορικός Θεσμός και η Πρώτη Εκθρόνιση του Πατριάρχη Φωτίου», *Σύμμεικτα* 7 (1987), σσ. 33-40.
- , *Εξωτερική πολιτική και εσωτερικές αντιδράσεις την εποχή του Βασιλείου Α'*, Ιστορικές Εκδόσεις Στ. Δ. Βασιλόπουλος (Ιστορικές Μονογραφίες, 8), (Αθήνα, 1991).
- , «Σχετικά με τα αίτια της εκθρόνισης του πατριάρχη Νικολάου Α' Μυστικού (907)», *Σύμμεικτα* 11 (1997), σσ. 23-36.
- , *Αριστοκρατικές οικογένειες και εξουσία (9ος-10ος αι.)*, Βάνιας, (Θεσσαλονίκη, 2001).
- , «Η πολιτική του Βασιλείου Λακαπηνού έναντι της Δύσης», *Σύμμεικτα* 17 (2008), σσ. 111-130.
- , «Εκκλησία και πολιτική στις αρχές της βασιλείας του Βασιλείου Β': σχετικά με την παραίτηση του Αντωνίου Γ' Στουδίτου», *ΑΝΤΙΚΗΝΣΩΡ: Τιμητικός τόμος Σπύρου Ν. Τρωιάνου για τα ογδοηκοστά γενέθλιά του*, Τόμος Α', Β. Λεονταρίτου – Κ. Α. Μπουρδάρα – Ε. Σπ. Παπαγιάννη (επιμ.), Α. Ν. Σάκκουλα (Αθήνα, 2013), σσ. 187-196.
- ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ Α. Δ., *Βυζαντινή Ιστορία 324-1071*, (Αθήνα, 1979).

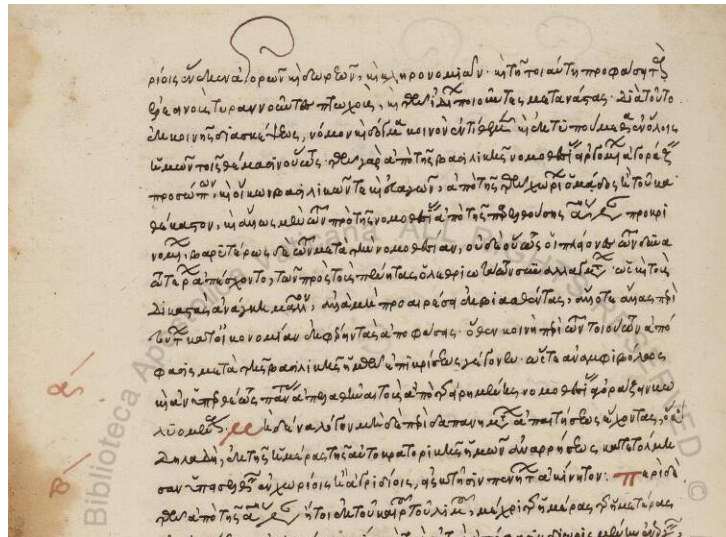
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Απόσπασμα από τις Νεαρές του Λέοντα Στ', *Oxonienensis Barocci* 173, f. 339r, 12^{ος}-13^{ος} αι.,
Bodleian Library

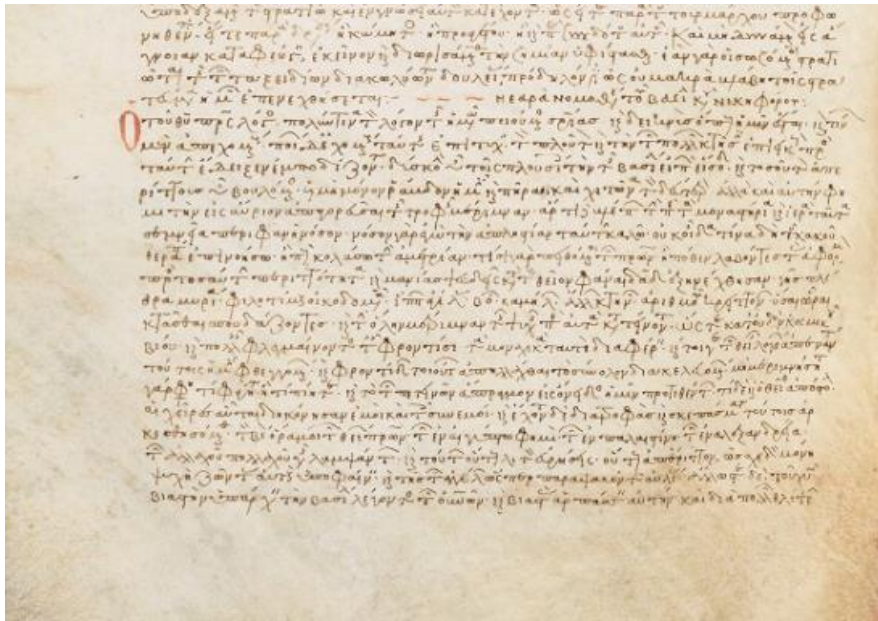
Νεαρά του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογεννήτου, *Vaticanus Ottob. gr. 64*, f. 245r, 15^{ος} αιώνας,
Bibliotheca Apostolica Vaticana

Νεαρά του Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογεννήτου, *Vaticanus Ottob. gr. 64*, f. 245v, 15^{ος} αιώνας, Bibliotheca Apostolica Vaticana

Η παραίτηση του πατριάρχη Τρύφωνα, *Matritensis Vit. gr. 26-2*, f. 128v, β' μισό 12^{ου} αιώνα, Biblioteca nacional de España

Νεαρά του Νικηφόρου Β' Φωκά, *Oxoniensis Barocci* 173, f. 331v, 12^{ος}-13^{ος} αι., Bodleian Library

Η απομάκρυνση της Θεοδώρας από το παλάτι και η στέψη του Ιωάννη Α' Τζιμισκή, *Matritensis Vitr. gr.* 26-2, f. 159r, β' μισό 12ου αιώνα, Biblioteca nacional de España

